

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Německá a rakouská studia

Jan Kron

Likvidace či integrace?

Proces transformace Národní lidové armády do Bundeswehru

Diplomová práce

Praha 2008

Autor práce: **Jan Kron**

Vedoucí práce: **JUDr. Vladimír Handl, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2008**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

KRON, Jan. *Likvidace či integrace? – proces transformace Národní lidové armády do Bundeswehru*. Praha, Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Katedra německých a rakouských studií, 2008, s. Vedoucí diplomové práce JUDr. Vladimír Handl, CSc.

Anotace

Diplomová práce *Likvidace či Integrace? – proces transformace Národní lidové armády do Bundeswehru* se zabývá procesem sloučení armád SRN a NDR po rozpadu bipolárního systému. Německé sjednocení představovalo nutnost sloučení dvou diametrálně odlišných společenských a hospodářských systémů a dvou naprosto odlišných armád. Přes řadu rozdílů mezi Národní lidovou armádou (NVA) a Bundeswehrem proběhlo začlenění personálu NVA do Bundeswehru a rozšíření působnosti Bundeswehru na nové spolkové země bez větších problémů a přispělo k procesu normalizace německé bezpečnostní politiky. Způsob, rychlost a intenzita, s jakými došlo k přístupu nových spolkových zemí k Spolkové republice Německo, zároveň představovaly klíčové faktory, kterými byla integrace NVA do Bundeswehru zásadně ovlivněna. Na německé politické i mediální scéně se pro sjednocenou německou armádu ustálil termín „armáda jednoty“ („Armee der Einheit“). Tato práce si klade za cíl analýzou podmínek, způsobu, rozsahu a právních ustanovení souvisejících s procesem sloučení obou armád zodpovědět, nakolik je termín „armáda jednoty“ oprávněný.

Annotation

Diploma thesis *Liquidation or Integration? – the Process of Transformation of the National People's Army into the Bundeswehr* deals with the process of integration of the two German armies after the demise of the bipolar system. German unification brought two diametrically diverging social and economic systems and two different armies together. Despite the ideological contrast between the National People's Army (NVA) and the Bundeswehr, the integration of the personnel of the NVA into the Bundeswehr and the extension of Bundeswehr's scope of activities on five new federal countries posed no major problems and contributed to the process of normalization of Germany's

security policy. The way, intensity and velocity with which the German Democratic Republic merged on political and constitutional level with the Federal Republic of Germany became significant factors, which determined the integration of the NVA into the Bundeswehr. The term „Army of the Unity” („Armee der Einheit“) became the term used generally on Germany’s political and medial scene for description of the united German army. The aim of the thesis is to analyze conditions, scope and legal provisions connected with the merger of both German armies and to answer the question whether the term „Army of Unity“ is justified.

Klíčová slova

Národní lidová armáda, Bundeswehr, německá armáda, německé sjednocení, transformace, bezpečnostní politika, obranná politika.

Keywords

National People’s Army, Bundeswehr, German army, German unification, transformation, security policy, defence policy.

Čestné prohlášení:

1. Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze, dne 20. května 2008

Jan Kron

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval vedoucímu a konzultantovi své práce, panu JUDr. Vladimíru Handlovi, CSc., za investovaný čas, pomoc a ochotu, s jakou se mi při realizaci práce věnoval. Zároveň patří můj velký dík Zuzaně Krahulcové za četné cenné připomínky a trpělivost při jazykové revizi práce.

OBSAH:

1. ÚVOD.....	9
1.1. CÍLE PRÁCE.....	12
1.2. STRUKTURA A METODA PRÁCE.....	13
1.3. KRITIKA PRAMENŮ A LITERATURY.....	14
2. BUNDESWEHR A NVA – DVĚ ARMÁDY V PROTIKLADNÝCH POLITICKÝCH SYSTÉMECH.....	22
2.1. BUNDESWEHR.....	22
2.1.1. Historický vývoj.....	22
2.1.2. Koncepce a právní rámec Bundeswehru.....	23
2.2. NÁRODNÍ LIDOVÁ ARMÁDA.....	25
2.2.1. Historický vývoj do roku 1989.....	25
2.2.2. Koncepce a právní rámec Národní lidové armády.....	27
2.2.3. Socialistický charakter Národní lidové armády.....	27
2.3. ZÁKLADNÍ ROZDÍLY MEZI BUNDESWEHREM A NVA A JEJICH DŮSLEDKY PRO SLOUČENÍ OBOU ARMÁD.....	30
3. MEZINÁRODNĚPRÁVNÍ A VNITROPOLITICKÝ RÁMEC VZNIKU JEDNOTNÉ NĚMECKÉ ARMÁDY.....	33
3.1. MEZINÁRODNĚPRÁVNÍ RÁMEC.....	33
3.1.1. Jednání 2+4 : cesta k znovuzískání plné státní suverenity sjednoceného Německa.....	33
3.1.2. Smlouva o konečné úpravě s ohledem na Německo z 12. září 1990.....	35
3.2. VNITROPOLITICKÝ RÁMEC NĚMECKÉHO SJEDNOCENÍ.....	37
3.2.1. Situace v Německé demokratické republice.....	38
3.2.2. Postoj ministerstva obrany Spolkové republiky Německo.....	41
4. ČÁSTEČNÁ INTEGRACE NÁRODNÍ LIDOVÉ ARMÁDY.....	44
4.1. VELITELSKÁ STRUKTURA V NOVÝCH SPOLKOVÝCH ZEMÍCH.....	45
4.2. ČÁSTEČNÁ INTEGRACE PERSONÁLU NVA.....	47
4.3. „DĚDICTVÍ“ NÁRODNÍ LIDOVÉ ARMÁDY.....	51
5. ARMÁDA JEDNOTY?.....	55
5.1. VOJÁCI POVINNÉ ZÁKLADNÍ VOJENSKÉ SLUŽBY.....	56
5.2. VOJÁCI Z POVOLÁNÍ A VOJÁCI S ČASOVĚ OMEZENÝM KONTRAKTEM.....	57

5.2.1. <i>Weiterverwender</i>	58
5.2.2. <i>Služební poměr na dobu určitou</i>	59
5.2.3. <i>Vojáci z povolání</i>	60
5.3. <i>ŽENY V NÁRODNÍ LIDOVÉ ARMÁDĚ</i>	67
5.4. <i>CIVILNÍ ZAMĚSTNANCI</i>	69
5.5. <i>PROBLÉMY SPOJENÉ S INTEGRACÍ</i>	69
5.5.1. <i>Problémy sociálního a ekonomického charakteru</i>	69
5.5.2. <i>Vedení služební hodnosti a uznávání vzdělání získaného v NDR</i>	73
5.5.3. <i>Pohřbívání s vojenskými poctami</i>	74
ZÁVĚR	75
ZUSAMMENFASSUNG	79
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	83
<i>TIŠTĚNÉ PRAMENY</i>	83
<i>ODBORNÁ LITERATURA A ČLÁNKY</i>	84
<i>INTERNETOVÉ ZDROJE</i>	89
PŘÍLOHY	90

1. Úvod

Německo, respektive jeho východní část, prošlo ve 20. století zkušeností jak nacistické, tak komunistické diktatury. Obě tyto diktatury a jejich následky, Německem rozpoutaná druhá světová válka a následné bipolární rozdělení světa, měly přinejmenším pro evropský kontinent natolik zásadní význam, že se někdy o dvacátém století hovoří jako o „století německém“.¹ V této souvislosti je objektivní zpracování obou diktatur, při všech jejich rozdílech, důležitým úkolem politického vzdělávání i v demokracii 21. století. Přispět k tomuto úkolu si klade za cíl i tato práce, zaměřená na dílčí aspekt rozpadu východoněmeckého režimu, totiž Národní lidovou armádu² a její transformace do armády Spolkové republiky Německo, Bundeswehru.

Pád Berlínské zdi v listopadu 1989 znamenal pro mnohé odborníky ze společensko-vědních disciplín příležitost sledovat ve světových dějinách doposud ojedinělý politický a sociální experiment. Německé sjednocení spolu svedlo dva přes čtyřicet let oddělené, diametrálně odlišné hospodářské a společenské systémy. Oba byly do té doby součástí antagonistických spojeneckých systémů, přičemž vnitroněmecká hranice tvořila hraniční linii konfliktu Východ/Západ a počet takřka jednoho milionu vojáků na území obou německých států znamenal jednu z největších koncentrací vojenských oddílů na takto malém prostoru na světě. Přístupem pěti nových spolkových zemí vytvořených na území bývalé NDR ke Spolkové republice Německo 3. října 1990 byla politická reprezentace obou zemí postavena před úkol integrace těchto odlišných státních systémů a jejich sjednocení ve společném státě.

Předkládaná práce zkoumá jednu ze součástí tohoto historického úkolu. Spolu se sjednocením a získáním státní jednoty vyvstala zároveň potřeba sloučit dvě samostatné armády do jedné organizace a zajistit, aby znovusjednocené Německo disponovalo armádou, která bude schopna plnit nově vzniklé úkoly a požadavky v pevně ohraničeném právním rámci.³ Žádná jiná německá instituce nebyla německým sjednocením natolik poznamenána jako Bundeswehr. Rozpad Varšavského paktu neznamenal pro Bundeswehr vystavěný na principu teritoriální obrany pouze zánik protivníka, ale i nejistou budoucnost. Konec bipolárního rozdělení světa, s ním spojená

¹ Například německý historik Eberhard Jäckel používá tento výraz i v názvu své knihy. Jäckel, Eberhard: *Das deutsche Jahrhundert. Eine historische Bilanz*, Deutsche Verlags-Anstalt 1996

² Nationale Volksarmee; v této práci bude nadále používána německá zkratka NVA.

³ K budoucím úkolům Bundeswehru srov. Bundesministerium der Verteidigung (Hrsg.): *Weißbuch zur Sicherheit der Bundesrepublik Deutschland und zur Lage der Bundeswehr*, Bonn 1994, s.87.

proměna mezinárodního bezpečnostního prostředí a rostoucí hospodářský a politický potenciál sjednoceného Německa však již brzy ukázal, že Bundeswehr zůstane i nadále pevnou součástí německé bezpečnostní politiky. Etnické konflikty, mezinárodní terorismus, riziko proliferace zbraní hromadného ničení a další bezpečnostní rizika, která se projevila v devadesátých letech 20. století a v prvních letech 21. století, přinutila Německo přehodnotit priority své zahraniční a bezpečnostní politiky. K tomu, aby Spolková republika Německo byla schopna čelit těmto novým výzvám a dostát závazkům vyplývajících z členství v mezinárodních organizacích kolektivní bezpečnosti, se musel i Bundeswehr vypořádat se složitou situací vzniklou sjednocením obou německých států. Masivní redukce počtu vojáků, integrace NVA a přenesení struktury Bundeswehru na nové spolkové země, to jsou jen některé z procesů tematického komplexu sloučení obou armád a jejich cesty k „armádě jednoty“.

Následující text si klade za cíl objasnit, za jakých politických a právních podmínek vznikly tyto „nové“ ozbrojené síly, které - na rozdíl od Reichswehru Výmarské republiky a Wehrmachtu Třetí říše - na území sjednoceného Německa představovaly první armádu plně ve službách demokracie. V této souvislosti se nelze vyhnout analýze politických, historických a mezinárodněprávních aspektů, které jsou pro porozumění soubornému celku ujednání vedoucích k sjednocení Německa a vzniku společné armády v roce 1990 nezbytné. Skutečnost, že Spolková republika Německo byla členem NATO a Evropského společenství, Německá demokratická republika zase členem Varšavské smlouvy a Rady vzájemné hospodářské pomoci, vyžadovala, aby sjednocení obou německých států neproběhlo izolovaně, ale v součinnosti se čtyřmi vítěznými mocnostmi druhé světové války, jejichž práva a odpovědnost za území Berlína a Německo jako celek byla potvrzena v dohodě čtyř mocností z 3. září 1971. Z mezinárodně politického hlediska proto patří k důležitým aspektům německého sjednocení především Smlouva 2+4, z hlediska vnitropolitického pak druhá státní smlouva neboli Smlouva o sjednocení z 31. srpna 1990.

Způsob, rychlost a intenzita, s jakou východní Německo v politické a státoprávní rovině přistoupilo k Spolkové republice Německo, se staly významnými faktory, které určující měrou ovlivnily integraci NVA do Bundeswehru. Rozsáhlá transformace, spojená s dalekosáhlými institucionálními, organizačními i sociálními změnami, kterou byl zasažen celý východoněmecký stát, určila rozhodující měrou i budoucí osud armády NDR. Spolu se zánikem NDR ztratila existence NVA jako instituce a instrumentu tohoto státu své legitimní opodstatnění.

Osvětlení integrace NVA do Bundeswehru jakožto specifické dílčí oblasti v procesu německého sjednocení má za cíl nejen analýzu průběhu a dynamiky této integrace jako takové, ale zároveň je dobrým příkladem toho, do jaké míry jsou individuální práva a povinnosti určité skupiny občanů výsledkem politických jednání, jak poznamenává spolkový zmocněnec pro záležitosti Bundeswehru ve výroční zprávě z roku 1990.⁴ Zánik NVA a integrace části jejích členů do Bundeswehru ke dni 3. 10. 1990 tak v tomto smyslu neznamena definitivní ukončení procesu sloučení obou armád, ale spíše jeho počátek, doprovázený širokou škálou problémů, sahající od nutnosti sociálního zabezpečení vojáků, kteří nebyli do Bundeswehru převedeni, až po likvidaci zbrojního materiálu a ekologických škod.

Budování jednotné německé armády se z větší části uskutečnilo za nezájmu veřejnosti⁵, jejíž pozornost se zaměřovala spíše na budoucí úkoly Bundeswehru. Spolu s 50. výročím Bundeswehru v roce 2005 vstupují do popředí současné zahraniční a bezpečnostně-politické momenty, zatímco skutečnost, že ještě v roce 1990 existovaly na německém území dvě německé armády, je v této souvislosti sledována jen s marginálním zájmem.⁶ Názory na význam mírového sjednocení obou armád se přitom do dnešního dne velmi různí: spolkový prezident Horst Köhler ocenil na zasedání velení Bundeswehru v roce 2005 v Bonnu způsob, jakým byl jeden z největších úkolů v dějinách této instituce zvládnut⁷, spolková kancléřka Angela Merkelová při příležitosti slavnostního aktu k oslavě německého sjednocení 3. října 2006 obavy, které z integrace bývalých bezpečnostních složek NDR chovala v roce 1990.⁸ Takováto vyjádření přitom ukazují nejen přesah daného tématu do dnešní doby, ale zároveň jeho význam v kontextu historie německého sjednocení.

⁴ Výroční zpráva spolkového zmocněnce pro záležitosti Bundeswehru z r. 1990, BT-Drucksache 12/230, s.4, <http://dip.bundestag.de/btd/12/002/1200230.pdf>, (přístup dne 21.3. 2008)

⁵ Srov. Fischer, Alexander: Zwischenbilanz des militärischen Einigungsprozesses?, in: Deutschland-Archiv 1995, s. 779, který poznamenává, že tato tematika se nestará o palcové titulky.

⁶ Například příloha časopisu *Das Parlament Aus Politik und Zeitgeschichte* z 23.5.2005, která se věnuje bezpečnostní politice SRN a 50. výročí existence Bundeswehru, se na celkem 38 stránkách zmiňuje o transformačním procesu směrem k jediné německé armádě jen ve dvou krátkých odstavcích.

⁷ „Einsatz für Freiheit und Sicherheit“, Rede von Bundespräsident Horst Köhler auf der Kommandeurtagung der Bundeswehr am 10. Oktober 2005 in Bonn. In: Bulletin 1996-2006, Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, Berlin 2007 [CD-ROM].

⁸ „Gehe ins Offene“, Rede von Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel beim Festakt zum Tag der Deutschen Einheit am 3. Oktober 2006 in Kiel. In: Bulletin 1996-2006, Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, Berlin 2007 [CD-ROM].

1.1. Cíle práce

Dovršení německé jednoty se v mnoha oblastech ukázalo jako velmi složité. Ačkoli od přelomového listopadu 1989 uplynulo již téměř 19 let a nikdo by si pravděpodobně nedovolil zpochybnit státoprávní jednotu SRN, mezi novými a starými spolkovými zeměmi nadále přetrvávají rozdíly v hospodářské, sociální i psychologické rovině. V kontrastu k těmto rozdílům považuje značná část německých autorů a politických představitelů sloučení obou německých armád za příkladné⁹, a zdá se, že Bundeswehr je takřka jedinou institucí, v jejímž případě sjednocení proběhlo bezproblémově. Sjednocená německá armáda je v literatuře často popisována jako průkopník ve faktickém provádění vnitřní jednoty německého národa.¹⁰ Analýzou politické situace a ujednání, které ovlivnily bezpečnostní politiku Německa v této přelomové fázi vývoje, však narazíme na diskrepanci mezi očekávanými východoněmecké vlády i příslušníků NVA a skutečným průběhem integrace NVA do Bundeswehru.

V souvislosti s přístupem „takzvané NVA“ - jak ji pojmenoval jeden z nových armádních velitelů ve východním Německu¹¹ - k Bundeswehru tak vyvstává velké množství otázek: v jakém organizačním rámci došlo k přechodu od autoritativní stranické armády k armádě právního státu, která sleduje principy vnitřního vedení? Je skutečně možné mluvit o integraci, nebo se jedná spíše o rozpuštění Národní lidové armády NDR? Nakolik byla tato integrace/rozpuštění ovlivněna mezinárodní situací a jakou úlohu v tomto procesu sehrály obě německé vlády? A existovaly zde jiné reálné alternativy budoucí existence NVA ve sjednoceném Německu? Do jaké míry v tomto ohledu kontrolovali političtí představitelé obou německých vlád průběh tohoto procesu a nakolik pouze reagovali na vnější vlivy? Jaké důsledky měl přístup NVA k Bundeswehru pro personál, materiál a strukturu sjednocené německé armády? Je dnes vůbec možno mluvit o úspěšné existenci „armády jednoty“ jak z hlediska

⁹ Spisovatel a „osmašedesátník“ Peter Schneider označil toto sloučení dokonce za „mistrovský výkon německého sjednocení“, Schneider, Peter: Die neuen Kamaraden. Eine Meisterleistung der Vereinigung. Wie die NVA aufgelöst wurde, in: Der Spiegel, Nr.24/1994, s. 74-89. Srov. také Bertram, Christoph: Eine Eroberung im Frieden, in: Die Zeit, 36/1992, s. 7, <http://www.zeit.de/1992/36/Eine-Eroberung-im-Frieden>, (přístup dne 21.3. 2008)

¹⁰ Srov. Uzulis, Andre: Die Bundeswehr. Eine politische Geschichte, Hamburg 2005, s. 102

¹¹ Güllich, Wolfgang: Der Prozeß der deutsch-deutschen militärischen Vereinigung aus der Sicht eines Brigadekommandeurs in den neuen Bundesländern – Versuch einer ersten Bewertung, in: Klein, Paul/ Zimmermann, Rolf (Hrsg.), Beispielhaft ? Eine Zwischenbilanz zur Eingliederung der Nationalen Volksarmee in die Bundeswehr, Baden-Baden 1993, s. 21-37, zde s. 21.

strukturálního, tak z pohledu osobní integrace bývalých vojáků NVA? Konečně se nabízí i otázka, proč je proces sloučení obou armád na veřejnosti vnímán jako příkladný, aniž by se vyhnul obtížím, které nastaly i v jiných oblastech transformačního procesu. To jsou otázky, na které se tato práce pokusí najít odpověď.

1.2. Struktura a metoda práce

Změněná situace v Evropě, související se sérií demokratických revolucí, podpis smlouvy 2+4 a vnitropolitická situace v Německu završená německým sjednocením tvoří základní rámec podmínek, které přímo ovlivnily způsob i průběh sloučení dvou zcela odlišných německých armád. Během pouhých jedenácti měsíců se z původních nepřátel, kteří měli být připraveni hájit svou vlast pomocí vojenské síly i proti příslušníkům stejné národnosti, stali kolegové.

Pro pochopení tohoto bezprecedentního procesu i rozsahu problémů, které spolu sjednocení obou armád přineslo, je proto v úvodní kapitole stati nezbytné načrtnout rozdíly mezi NVA a Bundeswehrem, především pak jejich odlišný historický vývoj, koncepci v protikladných politických systémech a postavení ve společnosti. Třetí kapitola se bude zabývat vnitropolitickými a mezinárodněprávními podmínkami, které tvořily rámec vzniku jednotné německé armády. Tato kapitola je tedy věnována vnějším vlivům, mimo jiné otázce vojenského statutu sjednoceného Německa, který bezpochyby patřil mezi klíčové otázky německého sjednocovacího procesu a velkou měrou ovlivnil charakter integrace NVA do Bundeswehru a zároveň vlivům vnitřním, tedy vnitropolitické diskusi a vzájemné interakci ministerstva obrany SRN a ministerstva pro odzbrojení a obranu NDR v období od mírové revoluce až po sjednocení. Čtvrtá kapitola hodnotí proces a problémy související s integrací příslušníků a materiálu lidové armády do Bundeswehru.

Základním nástrojem a vodítkem pro sloučení Národní lidové armády a Bundeswehru se stala Smlouva o sjednocení z 31. srpna 1990, která určila základní právní rámec a podmínky integrace personálu východoněmecké armády do struktur Bundeswehru. Analýzou druhé státní smlouvy a otázkou, jaké položila základy pro reálnou integraci příslušníků NVA a jaký vliv mají její ustanovení do dnešní doby, se zabývá pátá kapitola.

K analýze vnějších a vnitřních faktorů, které ovlivnily sjednocení NVA a Bundeswehru bude využito modelu byrokratické politiky, tak jak jej vyvinula dvojice autorů Philip Zelikow a Graham Allison.¹² Tento model nepopisuje stát ani vládu jako jednolitý blok s jasně vymezeným zájmem (jak to činí např. realismus), ale snaží se otevřít tzv. „black box“, tedy nevnímat stát či vládu jako jednolitého aktéra, ale popsat rozhodovací proces jednotlivě u konkrétních dílčích aktérů. Stanovisko, které jednotlivý aktér zaujímá, je odvislé od pozice, kterou v dané vládě zastává.¹³ Jako doplněk této analytické perspektivy se ve druhé a třetí kapitole zaměřím na analýzu konkrétních politických rozhodnutí,¹⁴ které největší mírou ovlivnily podobu sloučení NVA a Bundeswehru. Vzhledem k charakteru samotného německého sjednocovacího procesu a rychlosti s jakou byl uveden do pohybu, se domnívám, že krizová rozhodnutí u aktérů obou německých vlád v době od listopadu 1989 do října 1990 byla převládající formou jejich rozhodování.

Časovou osu práce tvoří především události roku 1990, které však nicméně nelze považovat za pevný časový rámec této studie. Zatímco rozklad východoněmecké armády, který později napomohl k mírovému přechodu roku 1989, započal již v průběhu 80. let, následky právních ustanovení uzavřených v roce 1990 ovlivňují život vojáků dodnes. Vzhledem k rozsahu práce není možné každé z výše uvedených témat detailně analyzovat; to ale ostatně ani není záměrem předkládané studie, která se zaměřuje především na celkové zhodnocení procesu sloučení dvou německých armád a zodpovězení základních otázek položených v úvodu.

1.3. Kritika pramenů a literatury

Ačkoli zůstalo téma německé bezpečnostní politiky v německém společenském a akademickém diskurzu aktuální i po sjednocení Německa a dokonce lze konstatovat nárůst zájmu o tuto součást německé politiky v souvislosti se změnou mezinárodního bezpečnostního prostředí a nárůstem německého mocenského potenciálu, ukázala rešerše pramenů a literatury k tématu této práce na několik problematických bodů, na které je třeba upozornit.

¹² Allison, Graham/Zelikow, Philip: *Essence of decision*, New York 1999, s. 255-324.

¹³ Tedy podle tvrzení „where you stand is where you sit“, tamtéž, s. 307.

¹⁴ Tzv. rutinní, plánovaná a krizová rozhodnutí, rozdělení podle Hellman, G./Baumann, R./Wagner, W.: *Deutsche Außenpolitik*, Wiesbaden 2006, s. 143.

Pro důkladné vyhodnocení důvodů, procesu a výsledků sloučení obou německých armád je nutné zhodnotit, nakolik se od sebe obě armády odlišovaly. S tím ale nevyhnutelně souvisí nutnost vysvětlit rozdíly ve vývoji i struktuře NVA a Bundeswehru. Struktura obou armád je v této práci popsána především na základě základních zákonných norem, tj. Základního zákona SRN a Ústavy NDR, které jejich pozici vymezovaly. Pro celkový obraz a pokud možno objektivní zhodnocení pozice Bundeswehru a NVA je nutné zaměřit se kromě jednotlivých legislativních norem i na paměti a popis událostí přímých aktérů sloučení obou armád. V souvislosti s tímto přístupem však vyvstává zásadní problém, který je společný celému tematickému okruhu německého sjednocení, a sice problém objektivity. V současnosti neexistuje jediná česká monografie věnovaná tématu sloučení NVA a Bundeswehru, a tato práce se proto téměř výlučně opírá o německé zdroje. Zde je však na místě zvýšená opatrnost při vyhodnocování závěrů, ke kterým došel ten či onen konkrétní pamětník, protože životní zkušenost, osobní vývoj daného autora a tedy i jeho pohled na otázku sjednocení obou armád jsou nevyhnutelně spjaty s jeho zkušeností z východní či západní části Německa. Následující zhodnocení pramenů a literatury je proto rozděleno na zdroje pocházející ze západní a východní části Německa, přičemž rozhodující kritérium představuje původ autora a jeho pozice v procesu sloučení NVA a Bundeswehru.

Západoněmecké zdroje

K nejvýznamnějším autorům západoněmeckého původu patří především trojice Jörg Schönbohm, Werner von Scheven a Gerhard Stoltenberg. Všichni tito autoři zastávali významné funkce ve strukturách Bundeswehru či Spolkového ministerstva obrany a přímo se podíleli na procesu sjednocení obou armád.

Jörg Schönbohm, generál ve výslužbě, vrchní velitel Bundeswehru (v rámci Bundeswehrkommando-Ost) v nových spolkových zemích a dnešní ministr vnitra v Braniborské zemské vládě, shrnuje v knize *Zwei Armeen und ein Vaterland. Das Ende der Nationalen Volksarmee*¹⁵ proces sloučení obou armád z pozice západního generála jako proces politicky definovaný především vnějšími okolnostmi německého sjednocení a důsledně formovaný principy vnitřního vedení a občana v uniformě. Převažuje zde přitom kritika směrem k důstojnickému sboru NVA, který podle Schönbohmova názoru sestával ze starých kádrů a jeho hlavním zájmem byla existence NVA i po 3. 10. 1990.

¹⁵ Schönbohm, Jörg: *Zwei Armeen und ein Vaterland: Das Ende der nationalen Volksarmee*, Berlin 1992.

Zachování existence dvou německých armád i po tomto datu však Schönbohm považoval nejen za nerealistické, ale i nepřijatelné.¹⁶ Jádro této knihy tvoří deníkové záznamy, počínajících dnem předcházejícím německé sjednocení a končící 1. červencem 1991, tedy dnem, kdy bylo Bundeswehrkommando-Ost rozpuštěno.

Werner von Scheven, zástupce generála Schönbohma a pozdější první muž Teritoriálního velitelství-Východ (Territorialkommando-Ost), tedy nástupnického velitelství po rozpuštění Bundeswehrkommando-Ost, přispěl do diskuse integračního procesu studií *Die Bundeswehr und der Aufbau Ost*¹⁷, která se primárně zabývá otázkou, zda by jistá forma kombinace NVA a Bundeswehru byla možnou alternativou k rozpuštění NVA.

Posledním ze zmíněných klíčových autorů a pamětníků se západní zkušeností sloučení německých armád je **Gerhard Stoltenberg**, jenž byl v době německého sjednocení ministrem obrany SRN. Své vzpomínky zachytil ve svých pamětech s názvem *Wendepunkte. Stationen Deutscher Politik 1947-1990*¹⁸ a ve studii otištěné ve sborníku Bruna Thoßeho.¹⁹ Stoltenberg se zabývá převážně politickými a ekonomickými aspekty sjednocovacího procesu a vojenské aspekty jsou zde do značné míry upozaděny. Stoltenberg rovněž zmiňuje rozpory s vládním kolegou, ministrem zahraničí Hansem Dietrichem Genscherem, které souvisely s podporou politiky účasti sjednoceného Německa v NATO a měly za následek nejasnou pozici SRN v této otázce ještě na počátku roku 1990. Ačkoli Stoltenberg přiznává problémy vyplývající ze sjednocení, dochází k závěru, že opatření, která přijalo Spolkové ministerstvo obrany a Bundeswehr v nových spolkových zemích, měla na německou jednotu pozitivní dopad.

Východoněmecké zdroje

Mezi nejvýznamnější autory východoněmecké provenience patří Rainer Eppelmann, Werner Ablaß a Theodore Hoffmann.

Rainer Eppelmann se po březnových volbách v roce 1990 stal jediným - a také posledním - civilním ministrem obrany v dějinách NDR. Tento evangelický farář,

¹⁶ Tamtéž, s. 24-28.

¹⁷ Von Scheven, Werner: *Die Bundeswehr und der Aufbau Ost*, in: Thoß, Bruno (Hrsg.): *Vom Kalten Krieg zur deutschen Einheit. Analysen und Zeitzeugenberichte zur deutschen Militärgeschichte 1945 bis 1995*, München 1995, s. 473-503.

¹⁸ Stoltenberg, Gerhard: *Wendepunkte. Stationen Deutscher Politik 1947-1990*, Berlin 1997

¹⁹ Stoltenberg, Gerhard: "Sicherheitspolitische Verantwortung", in: Thoß, Vom Kalten Krieg zur deutschen Einheit, s. 447-452

bývalý vězeň a „Bausoldat“²⁰ ihned po svém nástupu přejmenoval Ministerstvo národní obrany (Ministerium für Nationale Verteidigung – MfNV) na Ministerstvo pro odzbrojení a obranu (Ministerium für Abrüstung und Verteidigung – MfAV). Své vzpomínky na tuto etapu svého života zformuloval formou fiktivních dopisů své rodině a svým přátelům v knize *Wendewege*.²¹ Eppelmann byl přesvědčen, že nejrazantnější změny proběhly v NVA ještě před jeho zvolením a tyto zásluhy připisuje admirálu Hoffmannovi. Zároveň se domníval, že pokračování demokratických změn v NVA umožní přežití NVA vedle Bundeswehru minimálně po dobu existence Varšavského paktu, protože jiná varianta by mohla znejistit Sovětský svaz a ohrozit tak vídeňská odzbrojovací jednání.²² Eppelmann ve svých vzpomínkách rovněž kritizuje některá ustanovení vyplývající z druhé státní smlouvy, která podle něj diskriminovala bývalé vojáky NVA. Právě tento přerod z bývalého opozičníka a aktivního účastníka demokratického převratu roku 1989 k obhájci práv bývalých vojáků NVA, kteří se nemalou mírou podíleli na udržování moci Jednotné socialistické strany Německa (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands - SED), patří k jedné z pozoruhodných kapitol tohoto procesu.

Eppelmannovým zástupcem a státním tajemníkem na ministerstvu obrany se po březnových volbách 1990 stal **Werner Ablaß**. Ablaß byl jedním z hlavních vyjednávačů vojenské části Smlouvy o sjednocení ze srpna roku 1990 a pracoval i na počátečních plánech odchodu sovětských vojsk z německého území. Své zkušenosti shrnul v knize *Zapfenstreich. Von der NVA zur Bundeswehr*.²³ Významnou část svých vzpomínek věnoval analýze důvodů, kvůli kterým bylo pro vedení NVA obtížné získat podporu při provádění dalších reforem. Jako jednu z možných příčin uvádí komplikovanou ekonomickou a sociální situaci v NDR, kdy nezaměstnanost prudce vzrostla z 980 tisíc na konci července 1990 na 1 340 000 nezaměstnaných koncem srpna téhož roku. Za takových podmínek neměla podle Ablaße NVA šanci vyvinout silnější lobbyistický tlak na východoněmeckou vládu ani Lidové shromáždění. V souladu se

²⁰ „Cizí“ těleso v lidové armádě za dobu její existence představovalo zhruba 15 000 tzv. „stavebních“ vojáků, kteří mezi léty 1964-1989 sloužili povinnou vojenskou službu beze zbraně. Tato, v rámci státu Varšavské smlouvy ojedinělá možnost se zakládala na nařízení Rady pro národní bezpečnost ze září 1964 a jejím hlavním cílem bylo oslabit požadavky církve, která usilovala o možnost alternativy k branné službě. Tito vojáci byli nasazováni ve stavebním sektoru, průmyslu či podpůrných službách NVA. V 80. letech výrazně narostl počet žadatelů o službu u těchto jednotek. Srov. Schroeder, Klaus: *Der SED-Staat. Geschichte und Strukturen der DDR*, München 1998, s. 454

²¹ Eppelmann, Rainer: *Wendewege. Briefe an die Familie*, Berlin 1992.

²² Tamtéž, s. 23, 60.

²³ Ablaß, Werner: *Zapfenstreich. Von der NVA zur Bundeswehr*, Düsseldorf 1992.

svým nadřazeným souhlasil i Ablaß s koncepcí existence obou německých armád vedle sebe. V tomto kontextu pak uvádí, že tato koncepce významně přispěla ke vzrůstu morálky a ke stabilizaci situace v NVA, což mělo mimo jiné za následek úspěšné plnění úkolů, jakými byla například ochrana zbrojního materiálu, ale i samotné pokojné sloučení s Bundeswehrem. I on vzdává dík důstojníkům NVA za řádné plnění úkolů až do samého konce.²⁴

Posledním z trojice vybraných východoněmeckých autorů je poslední ministr obrany ve vládách Egona Krenze a Hanse Modrowa a později vrchní velitel NVA pod ministrem Eppelmannem **Theodore Hoffmann**. Admirál Hoffmann v knize *Das letzte Kommando*²⁵ popisuje poslední rok existence NVA právě z této pozice a dochází k závěru, že NVA procházela rozsáhlými změnami již od prosince 1989. Jako důkaz pro toto tvrzení používá podrobný popis průběhu řady setkání vojenského velení a i jednání v rámci kulatého stolu, přičemž klade důraz na detailní rozbor rozsahu plánovaných reformních změn. Hoffmann přitom tvrdí, že jen rychlé tempo změn politického klimatu znemožnilo NDR provedení reformních změn a jejich řádnou implementaci.²⁶ Se svými názory patří bezpochyby k zastáncům tvrdé linie ve smyslu obrany vojenské tradice a hrdosti lidové armády Německé demokratické republiky.

Další významnou skupinu pramenů, z nichž tato studie vychází, tvoří edice dokumentů vydané Spolkovým ministerstvem obrany. Ty z nich, které jsou relevantní pro téma předkládané práce, pocházejí z první poloviny devadesátých let a měly sloužit především jako kvalitní zdroj pro zhodnocení výsledků sloučení dvou německých armád spíše než pro pochopení samotného sjednocovacího procesu. To bylo dáno snahou ministerstva obrany Spolkové republiky Německo vytvářet tyto koncepční dokumenty již z pohledu jednotné armády a jejich zaměřením směrem k budoucím úkolům Bundeswehru.²⁷ Pozdější koncepce, jak ukazuje například Bílá kniha k bezpečnostní politice Německa a stavu Bundeswehru z roku 2006, již vnímá plnou integraci bývalých příslušníků NVA a existenci jednotné armády – Bundeswehru - jako samozřejmost v tom smyslu, že se tomuto tématu věnuje jen v jedné větě popisující

²⁴ Tamtéž, s. 186.

²⁵ Hoffman, Theodor: *Das letzte Kommando*. Ein Minister erinnert sich, Herford 1994.

²⁶ Tamtéž, s. 98-103.

²⁷ Srov. Bundesministerium der Verteidigung (Hrsg.): *Bundeswehr 1993 - Wir stellen uns den Herausforderungen*, Reihe „Informationen zur Sicherheitspolitik“, Bonn, Oktober 1993. Bundesministerium der Verteidigung (Hrsg.): *Weißbuch zur Sicherheit der Bundesrepublik Deutschland und zur Lage der Bundeswehr*, Bonn, 1994.

výraznou redukci počtu vojáků v devadesátých letech.²⁸ Výše uvedené prameny doplňují proslovy, prohlášení a jiné formy veřejných vystoupení politických představitelů či vojáků, nejčastěji zmocněnce spolkového sněmu pro záležitosti Bundeswehru, ministra obrany či generálního inspektora Bundeswehru. Poslední skupinou jsou pak dokumenty legislativního či soudního charakteru, tedy stenografické záznamy jednání Spolkového sněmu a relevantní rozsudky Spolkového ústavního dvora.²⁹

Zatímco k tématu Německé demokratické republiky existuje dnes již takřka nepřehledné množství literatury, zaostává komplexní zpracování dějin východoněmecké armády poněkud vzadu. Diplomové a disertační práce jsou až na malé výjimky velmi vzácné,³⁰ fundované vědecké práce do dnešního dne schází. Malý počet vědeckých prací svědčí o nízkém zájmu, který třicet čtyři let existence východoněmecké armády, jako součásti německé vojenské historie, v akademické obci probudilo. Ani anketní komise německého Spolkového sněmu s názvem *Aufarbeitung der Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland*³¹ a *Überwindung der Folgen der SED Diktatur im Prozeß der deutschen Einheit*³² nevěnovaly NVA větší pozornost, ačkoli představovala jeden z centrálních mocenských faktorů v politice i společnosti NDR. Vysvětlení tohoto jevu je nasnadě, Bundeswehr se v průběhu devadesátých let nacházel uprostřed největšího koncepčního přelomu v jeho historii. Proto zpracování východoněmecké vojenské historie nebylo prioritou.

²⁸ Bundesministerium der Verteidigung (Hrsg.): *Weißbuch 2006. Zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr*, 25. 10. 2006, Berlin.

²⁹ Dokumenty dostupné z internetových stránek daných institucí, stenografické záznamy a protokoly z <http://dip.bundestag.de/parfors/parfors.htm>; rozsudky Spolkového soudního dvora od roku 1998 z <http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen.html>

³⁰ Mezi tyto výjimky můžeme zařadit disertační práci Eberharda Zandera, která se zabývá úzce pojatým tématem srovnání tradic lidové armády a Bundeswehru. Zander, Eberhard: *Probleme und Aspekte der Tradition in neuen deutschen Streitkräften in West und Ost. Ein Vergleich der Traditionen von Bundeswehr und Nationaler Volksarmee*, Christian-Albrechts-Universität Kiel 2000; a částečně je možno do této kategorie zařadit i disertační práci Jan-Philippa Weisswange, jejímž tématem je bezpečnostně-politický vývoj Spolkové republiky Německo v letech 1990-2002, přičemž je jedna kapitola věnována vzniku „armády jednoty“. Weisswange, Jan-Philipp: *Der sicherheitspolitische Entwicklungsprozeß der Bundesrepublik Deutschland 1990-2002. Neue Orientierungen einer euro-atlantischen Sicherheitskultur*, Albert-Ludwigs-Universität Freiburg i. Br. 2003; Právní aspekty sloučení dvou německých armád, s důrazem na rozbor druhé státní smlouvy, zpracoval Jürgen Kowalczyk v disertační práci s názvem *Rechtliche Aspekte der Zusammenführung von Bundeswehr und Nationaler Armee*. Kowalczyk, Jürgen: *Rechtliche Aspekte der Zusammenführung von Bundeswehr und Nationaler Armee*, Frankfurt am Main 1996

³¹ Deutscher Bundestag: Drucksache 12/7820 vom 31.5.1994, dostupné z <http://dip.bundestag.de/btd/12/078/1207820.pdf> (přístup dne 24.3.2008)

³² Deutscher Bundestag: Drucksache 13/11000 vom 10.6. 1998, dostupné z <http://dip.bundestag.de/btd/13/110/1311000.pdf> (přístup dne 24.3.2008)

Bilance dosavadního výzkumu k danému tématu ukazuje vedle stavu výzkumu rovněž na vnitřní rozpornost dané tematiky. Pokud je již sledované téma ve vědecké publikaci pojednáno, děje se tak spíše okrajově nebo je součástí rozsáhlého historického popisu.³³ Rozsáhlejší historické studie v současné době existují jen k prehistorii a počátečním fázím vzniku NVA, jak dokazuje svazek vydaný Vojenským historickým výzkumným ústavem (Militär-geschichtliches Forschungsamt – MGFA) v roce 1994³⁴ či kniha Günthera Glasera k reorganizaci policie ve východním Německu.³⁵ Vojenský historický výzkumný ústav v Postupimi jakožto centrální německá instituce zabývající se dějinami vojenství sice chronologicky zpracovává dějiny Národní lidové armády, ale datum zpracování závěrečných etap existence NVA tímto ústavem není doposud stanoveno a v dohledné době jej pravděpodobně nelze očekávat.³⁶

Integrační proces obou německých armád a s ním spojené problémy jsou rovněž předmětem studií Institutu sociálních věd Bundeswehru ve Strausbergu (Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr – SOWI). Zde je věnována pozornost především sociálním aspektům života Bundeswehru včetně problematiky, jaké pozice zaujímá německá společnost ve vztahu k armádě. Většina výzkumných zpráv tohoto institutu je volně dostupná na internetu.³⁷

Institucí, která dané téma zpracovává nejbližze zornému úhlu vojáků bývalé NVA, je Německý svaz Bundeswehru, Zemský svaz Východ (Deutscher Bundeswehr-Verband, Landesverband Ost). Jedna z pracovních skupin tohoto svazu ("Arbeitsgruppe zur Aufarbeitung der Geschichte der NVA und Integration ehemaliger NVA-Angehöriger in Gesellschaft und Bundeswehr") se přitom zabývá právě integrací vojáků bývalé NVA v novém institucionálním a společenském prostředí a výsledky své práce uveřejňuje na internetu. Vzhledem k účasti mnoha bývalých vojáků lidové armády na

³³ Srov. Schroeder, Klaus: Der SED-Staat. Geschichte und Strukturen der DDR, München 1998; Uzulis, André: Die Bundeswehr. Eine politische Geschichte von 1955 bis heute, Hamburg 2005.

³⁴ Thoß, Bruno (Hrsg.): Volksarmee schaffen - ohne Geschrei: Studien zu den Anfängen einer verdeckten Aufrüstung in der SBZ/DDR 1947-1952, Oldenburg 1994.

³⁵ Glaser, Günther (Hrsg.): "Reorganisation der Polizei" oder getarnte Bewaffnung der SBZ im Kalten Krieg? Dokumente und Materialien zur sicherheits- und militärpolitischen Weichenstellung in Ostdeutschland 1948/49, Frankfurt a.M. 1995.

³⁶ Rozhovor autora s Dr. Gabriele Bosch z Vojenského historického ústavu v Postupimi dne 18. 5. 2006.

³⁷ SOWI Arbeitspapiere, http://www.sowi.bundeswehr.de/portal/a/swinstbw/kcxml/04_Sj9SPykssy0xPLMnMz0vM0Y_QjzKLNzSKN3c1A8lB2C5epFw0aCUVH1vfVP_NxU_QD9gtyIckdHRUUAVaNY7w!!/delta/base64xml/L2dJQS_EvUUt3QS80SVVFLzZfMTJfUUJU?yw_contentURL=%2F01DB04060000001%2FW26EJ9BU776IN_FODE%2Fcontent.jsp (přístup dne 24.3. 2008)).

práci této skupiny patří její příspěvky ke kritickému proudu tematického diskurzu a upozorňují na stále existující nedostatky vzniklé sloučením obou armád.³⁸

Z okruhu anglosaských autorů se o zhodnocení závěrečné fáze existence NVA a její integrace do Bundeswehru pokusil profesor kansaské univerzity **Dale R. Herspring**. Jeho práce *Requiem for an Army - The Demise of the East German Military*³⁹ je založena zejména na dotazování vysokých důstojníků bývalé NVA. Tento metodický přístup na jednu stranu relativizuje objektivní zachycení jednotlivých rozhodovacích procesů, na stranu druhou zprostředkovává subjektivní náhledy na vnitřní život NVA v letech 1989/1990.

Jako zdroj této práce posloužily také odborné články z různých bezpečnostně- a vojenskopoliticky orientovaných periodik. Jen namátkou lze zmínit tituly *Mars – Jahrbuch für Wehrpolitik und Militärwesen*, *Europäische Wehrkunde – Wehrwissenschaftliche Rundschau*, *Truppenpraxis / Wehrausbildung* či *Neue Zeitschrift für Wehrrecht*. Problémem se u těchto periodik ukázala jejich úzká specializace na oblasti strategie, vojenské historie, vojenského práva a vojenské ekonomie, což úzce souvisí s faktem, že většinou slouží jako vnitřní informační zdroj pro potřeby ozbrojených složek. To ovšem do značné míry omezuje možnost kritického hodnocení řady neuralgických bodů, vzniklých sloučením dvou německých armád.⁴⁰ Vzhledem k záměru i možnostem rozsahu předkládané práce není ani zde možné zabývat se detailně všemi tématy, která v souvislosti se sjednocením dvou německých států a jejich armád vyvstala. Práce proto rezignuje na podrobný rozbor změn v oblasti vojenské techniky, vojenské struktury, konverze a změn v plánovaném rozmístění stanovišť Bundeswehru.⁴¹

³⁸ Srov. informační brožury (Informationshefte) této pracovní skupiny, <http://www.aggi-info.de/index.php?107> (přístup dne 26. 3. 2008)

³⁹ Herspring, Dale: *Requiem for an Army - The Demise of the East German Military*, New York, Oxford 1998

⁴⁰ Například stále diskutovaný problém rozdílné výše platů u vojáků ze starých a nových spolkových zemí – pozn. aut.

⁴¹ Výraz „konverze“ je používán Spolkovým ministerstvem obrany pro popis změn souvisejících s uzavíráním stanovišť či jejich restrukturalizací v úzké spolupráci s civilní správou. Pro podrobný popis změn srov. BMVg. (Hrsg.): *Die Stationierung der Bundeswehr in Deutschland*, 1.10. 2004, Berlin 2004.

2. Bundeswehr a NVA – dvě armády v protikladných politických systémech

K zodpovězení otázky, jak vypadalo sloučení Bundeswehru a NVA v jednotném ústavním rámci po znovuzískání německé státní jednoty, je třeba věnovat pozornost otázce, jaké funkce obě armády v příslušném politickém systému plnily a jakou roli hrály v dané společnosti. Toto hledisko rovněž dlouhodobě ovlivňovalo veřejnou diskusi, protože mnoho lidí si po roce 1989 nedokázalo představit, že by ve společné armádě mohli sloužit vojáci, z nichž jedna část měla za úkol bránit svobodný právní stát, zatímco druhá byla ve službách socialistického režimu a potažmo i jedné strany.⁴² Následující odstavce se proto věnují otázce, nakolik se od sebe obě armády odlišovaly a jaké to s sebou neslo důsledky. Vzhledem k rozsahu práce se do značné míry jedná o schematické znázornění historického rámce, koncepcí a právního ukotvení, jehož cílem je upozornit na značné rozdíly v pozici a struktuře dvou německých armád a nastínit důsledky těchto rozdílů.

2.1. Bundeswehr

2.1.1. Historický vývoj

Vznik Bundeswehru v roce 1955 byl přímým důsledkem zostřující se studené války mezi kapitalistickým Západem a komunismem ovládaným Východem. Důsledně prováděná prozápadní politika kancléře Adenauera a vazba Spolkové republiky Německo na Spojené státy, Velkou Británii a Francii vedly již v roce 1952 k vytvoření tzv. úřadu Blank, který lze označit za předchůdce ministerstva obrany. Znovuvyzbrojení Německa však v tomto období - ani ne deset let od druhé světové války - představovalo

⁴² Současná německá kancléřka Angela Merkel popsala své pocity následovně: „*Bei mir mischte sich auf einmal Freude mit Sorge, mit so etwas wie Beklemmung. Denn gerade hatte ich entdeckt, dass man über Nacht die DDR- Volkspolizisten in Westberliner Uniformen gekleidet hatte. Die Gesichter aber verrieten noch genau, jedenfalls für mich, woher sie kamen. Alle NVA- Offiziere, alle Volkspolizisten über Nacht in anderen Kleidern – aber über Nacht auch in einem anderen Denken und Fühlen?*“
„Gehe ins Offene“, Rede von Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel beim Festakt zum Tag der Deutschen Einheit am 3. Oktober 2006 in Kiel. In: Bulletin 1996-2006, Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, Berlin 2007 [CD-ROM].

pro společnost vysoce kontroverzní téma.⁴³ Proto mělo být německé znovuvyzbrojení multilaterálního charakteru v rámci projektu Evropského obranného společenství (EOS). Poté, co tento projekt ztroskotal na odporu francouzského Národního shromáždění, přistoupila Spolková republika Německo v roce 1955 k Severoatlantickému paktu. Je nepochybné, že Bundeswehr i jeho právní rámec, tzv. branná ústava, od počátku byly založeny na těsných spojeneckých svazcích. Tato koncepce tak překonala ještě na začátku dvacátého století provozovanou praxi, kdy jednotlivé národní státy vytvářely ad hoc koalice s cílem prosadit vlastní národní zájmy. Zjednodušeně lze říci, že všechny pozdější spolkové vlády pak v bezpečnostní oblasti sledovaly politiku pevné vazby a orientace na Západ, a Bundeswehr tak představoval stabilní součást NATO.

2.1.2. Koncepce a právní rámec Bundeswehru

Základní zákon garantuje v oblasti branné moci primát politiky. Z článku 87a, odstavce 1, věty první a odstavce 3, věty první je odvozen obranný úkol Bundeswehru. Rozhodnutím ústavního soudu v Karlsruhe z 12. července 1994 byla ústavně vyřešena i otázka vojenského nasazení v „out-of-area“ misích.⁴⁴ Bundeswehr je součástí výkonné moci a podléhá civilnímu vedení. Článek 65a Základního zákona přisuzuje vedení a velení spolkovému ministru obrany, v případě obranné války přechází na spolkového kancléře (článek 115b). Parlamentní kontrolu zaručuje obranný výbor (článek 45a) a zmocněnec spolkového sněmu pro záležitosti Bundeswehru (článek 45b), zároveň musí velikost a struktura Bundeswehru vycházet z rozpočtového plánu (článek 87a). K bojovým silám přidružuje zákonodárce v článku 87b civilní správu.⁴⁵ Pro vojáky samotné jsou důležitá ustanovení vojenského zákona⁴⁶ a zákona o branné povinnosti.⁴⁷ Protože funkční schopnost armády vyžaduje zvýšenou míru povinností vojáků, umožňuje Základní zákon za přesně daných podmínek omezení základních práv vojáků (články 17a a 137, odstavec 1).

Výše uvedené zákonné normy zajišťují navázání Bundeswehru na hodnoty Základního zákona a celkově zrcadlí vůdčí princip vojáka jako občana v uniformě

43 K vnitropolitickým rozporům srov. též Uzulis, André: Die Bundeswehr. Eine politische Geschichte, Hamburg 2005, s. 23-25.

44 Das Urteil des Bundesverfassungsgerichts vom 12. Juli, Europa-Archiv, Folge 15/1994, s. 427.

45 Pöttsch, Horst: Die deutsche Demokratie, Bonn 2004, s. 101.

46 <http://bundesrecht.juris.de/sg/> (přístup dne 26. 3. 2008).

47 <http://bundesrecht.juris.de/wehrpflg/> (přístup dne 26. 3. 2008).

(„Staatsbürger in Uniform“). To je dále doplněno o princip vnitřního velení („Innere Führung“), jehož cílem je - při respektování svobody osobnosti - plnění obranného úkolu v rámci státního, právního a sociálního řádu.⁴⁸ Nejdůležitějším elementem propojení Bundeswehru se společností je právě princip vazby Bundeswehru při plnění jeho úkolů na hodnoty zakotvené v Základním zákoně. Tímto způsobem má být v Bundeswehru zaručeno demokratické pojetí sebe sama. Bundeswehr je tak nástrojem, který slouží bezpečnostnímu zájmu občanů a spoléhá na jejich spoluúčast, avšak v žádném případě se nesmí stát osamoceným mocenským instrumentem.

Dalším charakteristickým znakem Bundeswehru je jeho pevné zakotvení v rámci německé strategické kultury. Změny, ke kterým došlo v zahraničněpolitických rámcových podmínkách na přelomu devadesátých let byly dalekosáhlé. Konec studené války znamená pro německou strategickou kulturu a pro německou armádu předěl většího významu než pro ostatní ozbrojené síly západní Evropy. Bundeswehr byl armádou zformovanou, legitimizovanou a organizovanou v kontextu studené války. Zhroucením bipolárního světa se z Bundeswehru stává armáda bez nepřítele, která v rámci německé strategické kultury hledá novou koncepci.⁴⁹ Ačkoli se mocenskopolitická realita po znovusjednocení přesunula ve prospěch Německa, nedošlo k renacionalizaci jeho zahraniční a bezpečnostní politiky, jak by mohl předvídat realismus. Naopak základní linie německé strategické kultury zůstaly zachovány – důraz na multilaterální jednání, vojenské partnerství a zajištění kolektivní bezpečnosti v rámci NATO, spolupráce se státy západní Evropy (Westorientierung) rozšířená o export stability i do Evropy střední a východní a v neposlední řadě snaha působit jako spolehlivý partner – to jsou konstanty německé strategické kultury, které přetrvaly i konec bipolárního rozdělení světa.⁵⁰ Tyto konstanty ale nevylučují určité posuny v německé strategické kultuře. Snaha zůstat spolehlivým partnerem v systému mezinárodních vztahů se v novém mezinárodním bezpečnostním prostředí dostala do konfliktu s odmítáním použití síly a vyloučení používání Bundeswehru jako nástroje zahraniční politiky. Volba mezi pacifistickou izolací a multilaterálním partnerstvím

⁴⁸ Reeb, Joachim: Eingliederung ehemaliger NVA- Berufssoldaten in die Bundeswehr, in: Deutschland-Archiv 1992, s. 852; srov. Bundesministerium der Verteidigung (Hrsg.): Weißbuch 1994, s. 136.

⁴⁹ K. A. Longhurst: Germany and the use of force, The evolution of German security policy 1990 – 2003, Manchester 2004., s. 55

⁵⁰ Björn, Conrad / Stumm, Mario with a preface by Harnish, Sebastian: *German Strategic Culture and Institutional choice: Transatlanticism and/or Europeanism?*, Trierer Arbeitspapiere zur Internationalen politik, Lehrstuhl für Außenpolitik und Internationale Beziehungen, Universität Trier 12/2004, s. 31-32

v průběhu devadesátých let a německý posun směrem k druhé variantě indikuje změnu některých aspektů v německé strategické kultuře, které ovlivnily a dosud ovlivňují funkci i podobu Bundeswehru.

2.2. Národní lidová armáda

2.2.1. Historický vývoj do roku 1989

Zatímco Spolková republika Německo bojovala s mnohými nesnázeami souvisejícími s výstavbou ozbrojených sil a jejich znovuvyzbrojením, stála z druhé strany vnitroněmecké hranice již dobře vyzbrojená armáda. Usnesení o založení Národní lidové armády přijala Lidová sněmovna Německé demokratické republiky sice až 18. 1. 1956, tedy zdánlivě po datu vzniku armády SRN, ale NVA měla svého předchůdce v podobě jednotek „Kasernované lidové policie“ (Kasernierte Volkspolizei), které byly vyzbrojeny již roku 1952. Ačkoli byly tyto jednotky vydávány za součást policejních sil, jednalo se de facto o silně vyzbrojené paramilitární jednotky, které v polovině padesátých let dosáhly počtu sta tisíc mužů.⁵¹ Důkazem může být i názvosloví jednotlivých součástí této lidové policie (lidová policie-vzduch, lidová policie-moře). V roce 1956 pak „nově založená“ Národní lidová armáda přistoupila k Varšavskému paktu.

Také v Německé demokratické republice, podobně jako v západním Německu, bylo mnoho občanů proti vybudování armády pouhých deset let po skončení druhé světové války. I proto byla armáda v NDR nejprve organizována jako dobrovolnická armáda. Verbovací kampaně Jednotné socialistické strany Německa (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands – SED), Svobodné německé mládeže (Freie Deutsche Jugend – FDJ), Společnosti pro sport a techniku (Gesellschaft für Sport und Technik – GST) a odborů nicméně nepřinesly očekávaný výsledek a vzhledem k nedostatečnému počtu mužů došlo v roce 1962 k zavedení povinné vojenské služby. Možným dalším vysvětlením je, že vedení NDR nechtělo tímto krokem zavdat další příčinu k opuštění republiky, a i proto se k tomuto kroku rozhodlo až po stavbě berlínské zdi.

⁵¹ Schroeder, Klaus: Der SED-Staat. Geschichte und Strukturen der DDR, München 1998, s. 450.

Přínejmenším ve dvou případech se NVA negativně zapsala do povědomí německé i zahraniční veřejnosti. Prvním případem byla stavba Berlínské zdi 13. srpna 1961, při které její vojáci podle oficiálních prohlášení prováděli „bezpečnostní opatření“.⁵² Případem druhým byla dodnes ne zcela vyjasněná účast na vojenských operacích při potlačení událostí Pražského jara v srpnu 1968, kterou východoněmecká vláda eufemisticky nazvala „aktem internacionální solidarity“.⁵³ Jak popisuje generál Bundeswehru ve výslužbě Hansgeorg Model, pokusila se NVA před pádem komunistického režimu v Německé demokratické republice zničit řadu dokumentů, ale ztroskotala na snaze – často označované za typicky německou vlastnost - pořídit před nařízenou likvidací dokumentů z opatrnosti jejich kopii. I z těchto důvodů dnes známe operační plány Varšavské smlouvy, které spočívaly v ofenzivním vedení operací na třech frontách s cílovým dosahem až ke španělským hranicím.⁵⁴ Lidová armáda tedy byla, alespoň v teoretické rovině, ofenzivně zaměřenou armádou, u které nebyla obrana teritoria jediným úkolem.⁵⁵ S nástupem Gorbačova do úřadu generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu v polovině osmdesátých let a jím iniciovaným reformním procesem ustoupila ofenzivní vojenská doktrína do pozadí. Stále častější nasazování vojáků v průmyslu ve snaze zastavit narůstající hospodářské problémy a erodující obraz vnějšího nepřítele v průběhu osmdesátých let s sebou přineslo vnitřní oslabení lidové armády.⁵⁶

⁵² Tamtéž, s. 167.

⁵³ Uzulis v této souvislosti poukazuje na fakt, že v blízkosti hranic s Československem stály dvě divize NVA v plné bojové pohotovosti. Ačkoli žádná z německých jednotek v tomto krizovém období nepřekročila jižní hranici, podíleli se specialisté NVA na zajištění dopravy a radiového spojení. Uzulis: *Die Bundeswehr 2005*, s. 77; Hoffmann odmítá účast lidové armády na invazi varšavských vojsk, nicméně přiznává vyslání několika „poradců“ i politickou spoluodpovědnost za srpnové události. Hoffmann, Theodore: *Das letzte Kommando. Ein Minister erinnert sich*, Herford 1993, s. 57.

⁵⁴ Model, Hansgeorg: *Die Übernahme der Nationalen Volksarmee (NVA) – ein Meilenstein bei der Realisierung der Armee der Einheit*, in: *Mars*, Osnabrück 1995, s. 360-373, zde s. 364.

⁵⁵ K podobnému výsledku dochází i Schneider, Peter: *Die neuen Kamaraden. Eine Meisterleistung der Vereinigung. Wie die NVA aufgelöst wurde*, in: *Der Spiegel*, Nr.24/1994, s.74-89, zde s. 79.

⁵⁶ Schönbohm, Jörg: *Zwei Armeen und ein Vaterland: Das Ende der nationalen Volksarmee*, Berlin 1992, s. 44.

2.2.2. Koncepce a právní rámec Národní lidové armády

Podobně jako v případě Bundeswehru byl právní rámec Národní lidové armády tvořen soustavou ústavních a dalších právních norem ve formě zákonů a nařízení. Článek 7, odstavec 2 Ústavy NDR z roku 1974 definuje funkci NVA na následujícím principu: „*Národní lidová armáda (...) chrání socialistické výdobytky lidu před všemi útoky zvenku*“. Dále tento článek ústavy zmiňuje pevné spojenectví ve zbraní (Waffenbruderschaft) se Sovětským svazem a dalšími socialistickými státy. Vojenské vedení náleželo podle článku 73 téže ústavy Státní radě a Radě obrany státu. Článek 23, odstavec 1 stanovoval povinnost branné služby.⁵⁷

Dalšími normami vztahujícími se k oblasti působení NVA byl Zákon o branné povinnosti⁵⁸ a Zákon o obraně země.⁵⁹ Zákon o obraně země zavazoval občana NDR k absolvování povinné vojenské služby za účelem ochrany míru. Zákon o branné povinnosti, který byl vedle ústavy základní normou v otázce povinné vojenské služby, nepřipouštěl - na rozdíl od SRN - existenci dobrovolnický organizované armády. Takováto varianta by mimo jiné vyžadovala ústavní změny⁶⁰ a vzhledem k nosnému principu státního uspořádání demokratického centralismu, opírajícího se o masové organizace, byla spíše teoretická a politicky neprůchodná.⁶¹ Centralistické státní uspořádání nepředpokládalo ani kontrolu Národní lidové armády jakoukoliv nezávislou instancí. Výkon civilní služby nebyl až do revoluce v roce 1989 v NDR možný.⁶²

2.2.3. Socialistický charakter Národní lidové armády

„Obrana země Německé demokratické republiky spočívá na politické moci vykonávané dělnickou třídou, pod vedením její marxisticko-leninské strany [...] Za tímto účelem musí příslušníci NVA věrně a spolehlivě sloužit Německé demokratické republice, jejich socialistické vlasti, Jednotné socialistické straně Německa, jakožto

⁵⁷ Ústava Německé demokratické republiky ze dne 7. října 1974, Verfassung der Deutschen Demokratischen Republik vom 6. April 1968 in der Fassung des Gesetzes zur Ergänzung und Änderung der Verfassung der Deutschen Demokratischen Republik vom 7. Oktober 1974, Gesetzesblatt der DDR Teil I Nr. 47, <http://www.ddr-im-www.de/Gesetze/Verfassung.htm>, (přístup dne 27. 4. 2008)

⁵⁸ GBL. 1982 I, s.221 cit. dle Kowalczyk, Jürgen: Rechtliche Aspekte der Zusammenführung von Bundeswehr und Nationaler Volksarmee. Eine Bestandaufnahme nach fünf Jahren Deutscher Einheit, Frankfurt am Main 1996, s.28.

⁵⁹ GBL. 1977, s. 377 cit. dle Kowalczyk: Rechtliche Aspekte 1996, s.28.

⁶⁰ Kowalczyk: Rechtliche Aspekte 1996, s.28.

⁶¹ Srov. Schroeder: Der SED-Staat 1998, s. 416.

⁶² K tématu srov. poznámku 20.

*vůdčí společenské síle a mají neustále upevňovat soudržnost strany, lidu a armády.*⁶³ Tyto dva úryvky ze Zákona o obraně země a Zákona o branné povinnosti ukazují, jak blízké bylo postavení Národní lidové armády vůči politickým reprezentantům socialistického německého státu. To se ostatně projevovalo jak nárokem SED na vedení ve vojensko-politické oblasti, tak i vysokým počtem straníků v rámci důstojnického sboru (95 % důstojníků, 50 % poddůstojníků).⁶⁴ Otázka, nakolik byla Národní lidová armáda skutečně armádou lidovou a nakolik spíše stranickou, je dodnes předmětem sporů. Zatímco mnoho důstojníků bývalé NVA dodnes zastává koncept „lidové armády“ (Volksarmee)⁶⁵ - v neposlední řadě i díky nenásilné roli lidové armády v mírové revoluci na podzim 1989 - převažující většina západních pozorovatelů se přiklání ke konceptu „stranické armády“ (Parteiarmee).⁶⁶ Oficiální hodnocení se dnes blíží právě k druhému z jmenovaných stanovisek, jak dokazuje i zpráva anketní komise „Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED – Diktatur in Deutschland“.⁶⁷

Tento spor přitom nelze omezit jen na bezpečnostní oblast státu, neboť do značné míry souvisí s otázkou, nakolik byla Německá demokratická republika státem „lidovým“ - neboli nakolik lze v případě NDR hovořit o státě legitimizovaném vlastními občany, do jaké míry si dokázal vytvořit vlastní identitu a dosáhnout samostatnosti vůči Sovětskému svazu. Podzimní události roku 1989 jednoznačně ukázaly, že taková legitimita byla v případě NDR spíše fikcí. Na straně druhé je otázka míry vlastní identity NDR v různých oblastech života dodnes aktuální a pravděpodobně bude zaměstnávat německou společnost i v dalších letech.

Významnou roli v Německé demokratické republice hrála rovněž socialistická branná výchova. Paragraf 5 Zákona o branné povinnosti stanovuje: „*Příprava na povinnou vojenskou službu je součástí vzdělávání a výchovy na školách, učilištích,*

⁶³ Cit. dle Kowalczyk: *Rechtliche Aspekte* 1996, s. 29.

⁶⁴ Schönbohm: *Zwei Armeen und ein Vaterland* 1992, s. 42; Hagena hovoří dokonce o 98 % u důstojníků, - viz. Hagena, Hermann: *Reform für die NVA. Vom Parteisoldaten zum Staatsbürger in Uniform*, in: *Europäische Wehrkunde – Wehrwissenschaftliche Rundschau*, Herford 3/90, s. 172-175, zde s. 172.

⁶⁵ Deim, Werner: *Die beiden deutschen Armeen: Bundeswehr und NVA*, in: Mars, Osnabrück 1995, s. 341-359, zde s. 358; srov. také Brinner, Falko: *Vom Feindbild zur Armee der Einheit. Die Bundeswehr der Einheit aus der persönlichen Sicht von zwei betroffenen Soldaten*, in: *Vom Feindbil zur Armee der Einheit*, Rostock 1998, s. 14.

⁶⁶ Schönbohm: *Zwei Armeen und ein Vaterland* 1992, s. 42.

⁶⁷ Bericht der Enquete-Kommission, Bundestags-Drucksache 12/7820, s. 40., <http://dip.bundestag.de/btd/12/078/1207820.pdf>, (přístup dne 2. 5. 2008), Srov. také odpověď parlamentního tajemníka Berndta Wilze z 28. 5. 1993 na otázku, jakou roli hrála NVA na podzim 1989, Bundestags-Drucksache 12/5082, s. 21., <http://dip.bundestag.de/btd/12/050/1205082.pdf>, (přístup dne 2. 5. 2008)

vysokých školách a univerzitách“.⁶⁸ Tento způsob přípravy na vojenské úkoly spolu s dalšími aspekty socialistického branného vzdělávání vedl k militarizaci celé společnosti, přesto si nedokázala NVA díky svému vnitřnímu uzavření před světem získat důvěru veřejnosti. Pozdější průzkumy dokázaly, že se většina vojáků i branců identifikovala s politickým zadáním východoněmecké armády. Po sjednocení se dokonce ukázalo, že branci z nových spolkových zemí si nadále zachovávají k Bundeswehru určitý odstup.⁶⁹ Tyto dílčí úspěchy socialistické branné výchovy, sahající až do počátku devadesátých let, nicméně mnoho nevyprávějí o skutečnosti, zda měla socialistická propaganda se svým nepřátelským obrazem imperialistického Západu a výchově k nenávisti k protivníkovi na vlastní vojáky skutečně tak silný dopad, jak si přálo stranické a státní vedení NDR. Pasivní chování Národní lidové armády na podzim 1989 dává spíše tušit, že vliv socialistické branné výchovy nelze přeceňovat.

Jedny z nejmarkantnějších rozdílů mezi Národní lidovou armádou a Bundeswehrem existovaly v jejich pozici ve společnosti, jež byla mj. ovlivněna obrovským rozdílem v bojové připravenosti Bundeswehru (30%) a NVA (85%).⁷⁰ Zatímco západoněmečtí vojáci se v pátek po pracovní době rozjeli na víkend ke svým rodinám, zůstávali východoněmečtí vojáci z větší části na svých stanovištích odloučení od ostatní společnosti. Uzavření institucí NVA vůči civilnímu sektoru a určité výsady v materiálním zajištění vojáků z povolání vyvolávaly napětí mezi NVA a civilním sektorem. Přes existenci všeobecné branné povinnosti tak zůstala lidová armáda východoněmecké společnosti odcizena. Ačkoli byla z výše uvedených důvodů NVA armádou nepřilíbil oblíbenou, představovala pro východoněmeckou společnost přesto určitý identifikační a orientační bod. Obraz Národní lidové armády v médiích, představujících NVA jako elitní armádu, vyvolával v části východoněmecké společnosti hrdost, a NVA tak spolu s východoněmeckými sportovci prezentovala úspěchy východoněmeckého státu i v zahraničí. Vzhledem k ambivalentnímu charakteru vztahu východoněmecké společnosti k Národní lidové armádě tak není na místě ani paušální používání termínu „lidová armáda“ (Volksarmee) na jedné straně, ani termínu „stranická armáda“ (Parteiarmee) na straně druhé.

⁶⁸ Kowalczyk: *Rechtliche Aspekte* 1996, s. 30

⁶⁹ Collmer, Sabine./Meyer, Georg-Maria: Früher „Zur Fahne“ heute „Zum Bund“- Soziale Deutungsmuster von wehrpflichtigen Soldaten aus den neuen Bundesländern, in: Klein, Paul/ Zimmermann, Rolf (Hrsg.), *Beispielhaft? Eine Zwischenbilanz zur Eingliederung der Nationalen Volksarmee in die Bundeswehr*, Baden-Baden 1993, s.37-51, zde s. 48

⁷⁰ Schönbohm: *Zwei Armeen und ein Vaterland* 1992, s. 44

2.3. Základní rozdíly mezi Bundeswehrem a NVA a jejich důsledky pro sloučení obou armád

Na základě výše uvedeného lze u Bundeswehru na straně jedné a NVA na straně druhé definovat následující základní rozdíly a podobnosti.

Rozdílné je základní postavení Bundeswehru a NVA a jejich příslušníků v daném politickém systému. Zatímco prvně zmínění měli bránit svůj stát na základě liberálního a občanského vidění světa, ti druzí stáli ve službách socialistického režimu.

Oba německé státy se po druhé světové válce odvrátily od klasické mocenské politiky národních států a obě armády byly pevně vázány na rozdílné spojenecké pakty, a byly tedy armádami koaličními.

Obě armády se naopak velice lišily ve způsobu vedení svých jednotek a postoji ke svým příslušníkům. Národní lidová armáda měla v této oblasti značné deficity: ubytovny vojáků, sociální zařízení a kuchyně se nacházely ve velmi špatném stavu, zatímco zbrojní vybavení bylo udržováno s velkou pečlivostí.⁷¹ Zásadní rozdíl pak spočíval v odlišném vnímání role jedince ve společnosti a tedy i v armádě. Jednotlivec hrál v západoněmecké armádě velkou roli, zatímco východoněmecká armáda kladla důraz v první řadě na kolektiv. To se projevilo i na způsobu velení. Bundeswehr utváří tzv. „taktikou pověření“ (Auftragstaktik) prostor pro individuální řešení daného úkolu, kdy je důležitý výsledek, ale cesta k němu může vést různými způsoby. V NVA existovala naopak přísná „taktika rozkazů“ (Befehlstaktik), která vyžadovala důsledné plnění rozkazů. Hlavní rozdíly mezi dvěma německými armádami shrnuje následující tabulka:

⁷¹ Ablaß, Werner: Zapfenstreich. Von der NVA zur Bundeswehr, Düsseldorf 1992, s.31; Schönbohm, Jörg: Zwei Armeen und ein Vaterland 1992, s.72.

	Bundeswehr	NVA
Politicko-morální principy	- důraz na individualitu ⁷² - důsledná parlamentní kontrola - voják – „občan státu v uniformě“ - princip „vnitřního vedení“	- důraz na kolektiv - těsná vazba armády na SED - umělé budování obrazu nepřítele (Feindbild)
Styl vedení	- pověřovací taktika (Auftragstaktik)	- taktika rozkazů (Befehlstaktik)
Důstojnický sbor	- poměr počtu důstojníci/ mužstvo (nízké %) - mnohostranná kariéerní dráha	- vysoké % důstojníků - vysoce specializovaná kariéra
Poddůstojnický sbor	- početný poddůstojnický sbor - odbornost, nezávislost, sebevědomí	- minimální přenesení autority na poddůstojnický sbor ⁷³
Kvalita zázemí a života vojáků	- snaha o vysokou kvalitu života vojáků - velká míra svobody, i během výkonu branné povinnosti	- nedostatečná snaha o vys. kvalitu života vojáků - velmi omezená míra propustek a volna
Technika a bojová připravenost	- minimální pohotovost (30%) - vojenská technika a munice ve zbrojních skladech	- vysoká bojová pohotovost (85%) - vojenská technika a munice skladována ve vytápěných budovách

Rozdíly v ideologickém náhledu na svět tak představují zásadní rozdíl mezi oběma armádami. S tím, jak v průběhu roku 1990 vzrůstalo přesvědčení o přístupu Německé demokratické republiky ke státnímu uspořádání Spolkové republiky Německo jako nejlepším možným řešením stávající situace, se socialistické vidění světa a na něm založené státní uspořádání nutně dostávaly do nevýhodné pozice. Nová celoněmecká armáda mohla být jakožto součást liberálního právního státu jen stěží postavena na základech vojenské moci, která plnila úkoly protikladného státního a společenského

⁷² Některé rozdíly vyplývající z rozdílného charakteru a politického zadání obou armád mají spíše humorný charakter, ale slouží jako ilustrace jejich reálného vlivu na život vojáků. Zatímco důraz na individuální práva příslušníků Bundeswehru šel tak daleko, že v 60. letech byla vedena intenzivní diskuse o používání sítek na vlasy pro vojáky s dlouhými vlasy (tzv. Haar-Erlass), tak omezení osobní svobody v NVA šlo tak daleko, že někteří důstojníci kreslili náčrty svých plážových košů, aby i na dovolené byli stále k zastizení. Srov. Schneider, Peter: Die neuen Kamaraden. Eine Meisterleistung der Vereinigung. Wie die NVA aufgelöst wurde, in: Der Spiegel, Nr.24/1994, s. 74-89, zde s. 82.

⁷³ Někdy byli poddůstojníci také nazýváni jako tzv. vrchní vojáci (Obersoldaten).

systemu. Tím byla zdiskreditována i Národní lidová armáda a převzetí jejích institucionálních struktur ve velkém měřítku tak bylo zcela nereálné.

Alespoň v teoretické rovině měli političtí aktéři sjednocovacího procesu k dispozici několik variant sloučení obou armád, jejichž těžiště oscilovalo mezi dvěma póly. Prvním pólem byla možnost zachování kontinuity Bundeswehru v nezměněné podobě, druhý z těchto pólů představovalo zachování obdobné kontinuity v případě Národní lidové armády. Z výše uvedených závěrů lze nicméně dovodit, kterou z obou armád na německém území čekala neodvratná redukce. Rozsah, v jakém tato redukce měla být provedena, závisel na dalších faktorech vnitropolitického a mezinárodněprávního charakteru, jež budou tématem následující kapitoly.

3. Mezinárodněprávní a vnitropolitický rámec vzniku jednotné německé armády

3.1. Mezinárodněprávní rámec

Pro sloučení obou německých armád do jednoho organizačního celku měly rámcové podmínky, které byly stanoveny na základě mezinárodněprávních ujednání, zásadní význam. Na jedné straně až mezinárodněprávní zajištění německé jednoty otevřelo cestu k sloučení Bundeswehru a Národní lidové armády, na straně druhé ovšem politická ustanovení, dosažená při těchto jednáních, do značné míry omezila manévrovací prostor Německa v otázce integrační koncepce.

„*Kdo přijde pozdě, toho potrestá život*“.⁷⁴ Tato slavná věta, kterou pronesl Michail Gorbačov 7. října 1989 při návštěvě Německé demokratické republiky u příležitosti oslav čtyřicátých narozenin založení NDR, předznamenala dramatické události, které vyvrcholily pádem Berlínské zdi 9. listopadu téhož roku a vedly ke sjednocení Německa 3. října 1990. Pouhých jedenáct měsíců tak muselo stačit k vyřešení zásadních otázek, které vyplývaly z rozdílných mezinárodněprávních závazků obou německých států, zvláštních práv čtyř mocností antihitlerovské koalice a rozdílných bezpečnostních zájmů zúčastněných států i Německa samotného.

3.1.1. Jednání 2+4 : cesta k znovuzískání plné státní suverenity sjednoceného Německa

Jednu z největších překážek na cestě k německému sjednocení představovala otázka budoucího bezpečnostního zakotvení sjednoceného Německa. Vláda Helmuta Kohla byla rychlým vývojem událostí v Německé demokratické republice evidentně zaskočena. Kancléřův desetibodový plán z dvacátého osmého listopadu 1989 předpokládal, že sjednocení obou německých států bude dlouhodobějším procesem, provázeným vznikem společných institucí a konfederativních struktur. Sbližování obou států mělo probíhat v rámci celoevropského procesu a být pevně spojeno s úsilím o posílení bezpečnosti v rámci Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Po

⁷⁴ Cit. podle von Plato, Alexander: Die Vereinigung Deutschlands - ein weltpolitisches Machtspiel, Bonn 2003, s. 61.

prosincové návštěvě Kohla ve východním Německu a se silícími požadavky na sjednocení ze strany východoněmeckého obyvatelstva se však západoněmecká pozice začala přiklánět na stranu sjednocení.⁷⁵ Otázka budoucího postavení Německa v mocenském systému Evropy zaměstnávala i čtyři vítězné mocnosti druhé světové války. Spojené státy daly již v prosinci 1989 najevo, že podpoří sjednocení Německa za předpokladu, že Německo nadále zůstane součástí Severoatlantické aliance.⁷⁶ Tento postoj USA do značné míry uklidnil i jejich západoevropské spojence Francii a Velkou Británií, když se po letech opět potvrdila slavná věta lorda Ismaye, že úkolem NATO je „udržet Ameriku v Evropě, Rusko mimo Evropu a Německo při zemi“.⁷⁷ Sovětský svaz ovšem požadoval naopak neutralitu sjednoceného Německa.

Uvnitř spolkové vlády panovala na pozadí rozdílných názorů obou světových velmocí nejistota, zda je možné dosáhnout německého sjednocení a zároveň zůstat členem západní vojenské aliance. Ministr zahraničí Hans-Dietrich Genscher se domníval, že požadavkem na rozšíření působnosti NATO i na území východního Německa nebude možné získat souhlas Sovětského svazu k německému sjednocení. V této době tak ve spolkové vládě vypukl spor mezi ministrem zahraničí Genscherem a ministrem obrany Gerhardem Stoltenbergem, prosazujícím rozšíření Severoatlantické aliance i na území východního Německa. Tento spor se významně projevil i na domácí politické scéně, když ministr obrany 28. února 1990 oznámil, že dlouholetí příslušníci Národní lidové armády nebudou převzati do Bundeswehru, protože kvůli své dlouholeté komunistické orientaci představují velké bezpečnostní riziko. Šanci na převzetí proto měli mít jen mladší vojáci NVA. V souvislosti s tím ihned vyvstala otázka, jaké jednotky by tedy měly na území NDR působit.⁷⁸ Kancléř Kohl posléze spor mezi oběma ministry urovnal, přičemž umožnil Genscherovi prosadit jeho koncept, což znamenalo, že počáteční pozice zastávaná spolkovou vládou byla nerozšiřovat NATO na Východ. S tím však nesouhlasilo nejen ministerstvo obrany, ale ani vlivný vedoucí politického oddělení spolkového kancléřství Horst Teltschik. Ten následně v úzké spolupráci s americkými poradci zajistil, že se kancléř Kohl při návštěvě prezidenta Bushe 24. února 1990 veřejně přiklonil k americké pozici a společným prohlášením s prezidentem

⁷⁵ Weidenfeld, Werner: Der „Zwei - plus - Vier“- Vertrag, in: In: Schmidt, Siegmund/Hellman, Gunther/Wolf, Reinhard: Handbuch zur deutschen Aussenpolitik, Wiesbaden 2007, s. 112-123, zde s. 113.

⁷⁶ Von Plato, Alexander: Die Vereinigung Deutschlands 2003, s. 145.

⁷⁷ „To keep Americans in, Russians out and Germans down.“

⁷⁸ Srov. von Plato, Alexander: Die Vereinigung Deutschlands 2003, s. 292-293.

Bushem pevně stanovil německou politiku v otázce příslušnosti k NATO.⁷⁹ Když 16. července 1990 při příležitosti návštěvy Helmuta Kohla na Kavkaze odsouhlasil setrvání sjednoceného Německa v NATO i sovětský prezident Gorbačov, byla cesta k uzavření jednání 2+4 otevřená.

Rychlost, s jakou ke změnám ve východním Německu docházelo, zastihla západoněmeckou spolkovou vládu nepřipravenou. Při bližším pohledu na postoje a jednání jednotlivých aktérů je zřejmé, že v rámci spolkové vlády zpočátku neexistovala jednotná koncepce německého sjednocení a jednotliví aktéři (spolkový kancléř, ministerstvo obrany, ministerstvo zahraničí) nejenže nekoordinovali svou činnost, ale panovala mezi nimi dokonce značná rivalita. To ovšem následně umožnilo těsnou spolupráci úředníků spolkového kancléřství a Bílého domu při ovlivňování rozhodování na nejvyšší úrovni.

3.1.2. Smlouva o konečné úpravě s ohledem na Německo z 12. září 1990

Souhlas prezidenta Gorbačova s rozšířením Severoatlantické aliance i na východní část Německa otevřel cestu k podepsání Smlouvy o konečné úpravě s ohledem na Německo. Tato smlouva pak byla podepsána 12. září 1990 v Moskvě ministry zahraničí čtyř vítězných mocností druhé světové války a obou německých států.⁸⁰ Protože smlouva musela být na základě článků 8 a 9 ratifikována parlamenty signatářských stran a nebylo zřejmé, kdy se ratifikační proces v konkrétních zemích uskuteční, bylo nutné zrušit práva čtyř mocností a tím i dosavadní omezení suverenity Německa ještě před jednotlivými ratifikacemi. 1. října 1990 vydaly vlády Francie, Velké Británie, Sovětského svazu a Spojených států prohlášení, kterým se definitivně zřekly spojeneckých práv s ohledem na Berlín a Německo jako takové.⁸¹

Smlouva potvrdila, že vnější hranice Německa jsou identické s vnějšími hranicemi SRN a NDR. Sjednocené Německo se zavázalo nevznášet žádné územní nároky, respektovat hranici s Polskem na řekách Odře a Nise a podepsat s Polskem separátní mezinárodněprávní smlouvu. Obě německé vlády zároveň deklarovaly závazek vzdát se výroby a vlastnictví atomových, biologických a chemických zbraní. Se

⁷⁹ Hellman, G./Baumann, R./Wagner, W.: Deutsche Außenpolitik, Wiesbaden 2006, s. 151.

⁸⁰ Vertrag über die abschließende Regelung in Bezug auf Deutschland vom 12. September (Zwei-plus-Vier Vertrag). In: Verantwortung für Frieden und Freiheit 4.0: Eine Textsammlung zur Sicherheitspolitik der Bundesrepublik Deutschland von 1949-2002, Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, Berlin 2002 [CD-ROM].

⁸¹ Kowalczyk: Rechtliche Aspekte 1996, s. 39.

Sovětským svazem byl ujednán odsun sovětských jednotek z německého území do konce roku 1994. Do této doby nesměly být na území východního Německa umístěny žádné vojenské jednotky integrované do spojeneckých struktur, ale pouze německé jednotky teritoriální obrany. I po odchodu sovětských vojsk pak nadále platí závazek, že na území bývalé NDR nebudou umístěny jaderné zbraně a zahraniční ozbrojené síly.

Článek šest smlouvy pak stanovil pro Německo vzhledem k znovu nabyté plné suverenitě možnost svobodné volby příslušnosti ke spojeneckým svazkům. Tím byla potvrzena možnost sjednoceného Německa stát se součástí NATO. S přístupem obnovených pěti spolkových zemí k Spolkové republice Německo a s ním spojenému zániku mezinárodněprávní subjektivity Německé demokratické republiky zaniklo i členství NDR ve Varšavském paktu.⁸²

Pro budoucí osud Národní lidové armády, respektive Bundeswehru, měl největší význam odstavec 2 třetího článku smlouvy 2+4, který potvrdil závazek maximální velikosti německých jednotek ve výši 370 tisíc vojáků, vyslovený vládami obou německých zemí u příležitosti jednání o konvenčních ozbrojených silách v Evropě ve Vídni 30. srpna 1990. Důsledky tohoto závazku pro budoucí sloučení NVA a Bundeswehru lze snadno vyvodit, pokud si uvědomíme početní stavy obou německých armád k 3. říjnu 1990. V jednotkách Bundeswehru tehdy působilo 495 000 vojáků a početní síly lidové armády se pohybovaly mezi 90 000 a 103 000 muži.⁸³ Znovusjednocené Německo tak stálo před nutným úkolem redukovat ve značném rozsahu své ozbrojené síly. S tím pak úzce souvisela otázka, které z částí budoucí německé armády budou touto redukcí postiženy - zda to bude Bundeswehr, pevně zakotvený v právním pořádku Spolkové republiky, nebo Národní lidová armáda vybudovaná v socialistickém státním zřízení Německé demokratické republiky. Důležité je v tomto kontextu zmínit, že ke sjednocení Německa došlo přistoupením pěti nových spolkových zemí k SRN a nikoliv jedenácti starých spolkových zemí k NDR. Už jen tato skutečnost hovořila ve prospěch zachování struktur Bundeswehru a ukázala nereálnost očekávání ze strany východoněmeckého ministerstva obrany, které velmi dlouho počítalo s možností další existence stotisícové armády složené z jednotek NVA na přístupujícím území. Zachování existence tak velké armády, postavené z jednotek

⁸² Ablaß, Werner: Zapfenstreich. Von der NVA zur Bundeswehr, Düsseldorf 1992, s. 129.

⁸³ Schönbohm: Zwei Armeen 1992, s. 46 hovoří o 103 000 mužích; Bundesministerium der Verteidigung (Hrsg.): Weißbuch 1994, s.15 udává počet 90 000.

NVA, by však znamenalo nutnost převzetí struktur a institucí, které byly v zásadním rozporu se společenským a právním řádem starých spolkových zemí.

3.2. Vnitropolitický rámec německého sjednocení

Rok 1989 měl být pro Východ i Západ rokem oslav, kdy oba německé státy slavily čtyřicet let své existence. Žádný z vůdčích politiků a státníků ovšem nepředpovídal politické revoluce roku 1989, o německém znovusjednocení ani nemluvě. Ještě v roce 1989 tvrdil britský konzervativní politik Michael Howard, že *„co se německého znovusjednocení týče, nemusí se nikdo vzniku nové verze Bismarckova Německa obávat. Ať už je touha v západním Německu po kulturní reintegraci nebo touha východního Německa po konzumních předmětech Západu sebevětší, existuje jen malá pravděpodobnost, že by se NDR nechala absorbovat od svého dynamického západního souseda. Vytvořila si vlastní identitu a vlastní perverzní hrdost.“*⁸⁴ Názory podobného typu ovšem nebyly žádnou výjimkou. O to víc politiky zaskočily demokratické revoluce roku 1989. Pád Berlínské zdi znamenal nejen konec vlády jedné strany v NDR, ale bylo čím dál tím více zřejmé, že dynamika následného procesu převratných změn se vymkla kontrole a směřuje ke vzniku sjednoceného Německa. Takzvaný kulatý stůl, u nějž od prosince 1989 společně zasedli představitelé spolkové vlády s vládou Hanse Modrowa, stanovil termín prvních svobodných voleb v NDR na květen roku 1990. Narůstající ekonomické problémy východního Německa však přiměly politiky k řadě krizových rozhodnutí. Touha východních Němců po sjednocení, vyjádřená nejen hesly na demonstracích („Jsme jeden národ“, „Když nepůjde marka k nám, půjdeme my za ní“ apod.), ale i narůstající migrace do SRN, nakonec vedla k posunu tohoto termínu a volby do lidové sněmovny se v NDR uskutečnily již 18. března 1990. Výsledek voleb byl pro většinu pozorovatelů překvapením: zvítězila Aliance pro Německo, která získala 48 % hlasů (CDU 40,8 %; DSU 6,3 %, Demokratická přeměna 0,9 %), zatímco sociální demokracie zaostala daleko za původními očekáváním s 21,9 %. Následovala Strana demokratického socialismu s 16,4 %, Svaz svobodných

⁸⁴ Howard, Michael: Eine neue Zeitenwende, European Affairs Nr.14/89, cit. dle Hacke, Christian: Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland. Von Konrad Adenauer bis Gerhard Schröder, Berlin 2004, s. 353.

demokratů s 5,3 %, Spojenectví 90 s 2,9 % a Strana zelených s 2 % hlasů.⁸⁵ Tyto volby tak jasně ukázaly, jakým směrem se východoněmecká společnost chce vydat, protože hlavním politickým cílem Aliance pro Německo byla právě německá jednota na základě článku 23 Základního zákona. Volby se tak staly jakýmsi plebiscitem o budoucnosti Německa. Když byla v květnu 1990 podepsána smlouva o hospodářské, měnové a sociální unii s platností od 1. července 1990, bylo jasné, že politická unie na sebe nenechá dlouho čekat. Druhá státní smlouva z 31. srpna téhož roku pak byla posledním krokem k německému sjednocení a zániku NDR i s její armádou.

3.2.1. Situace v Německé demokratické republice

Z východoněmeckého pohledu lze cestu k smlouvě o sjednocení a tedy i sloučení východoněmecké armády s Bundeswehrem rozdělit do tří fází. První fáze započala v listopadu 1989 a trvala do březnových voleb roku 1990. Na svém počátku byla tato fáze poznamenána zmatkem uvnitř lidové armády doprovázeným rostoucí ztrátou disciplíny, znaky rozpuštění a neschopností starých politických a vojenských kádrů tuto situaci zvládnout, ale již během listopadu došlo ke konsolidaci, znovunastolení pořádku a náznakům snahy o reformu lidové armády. Druhá fáze, trvající zhruba od březnových voleb do července 1990, byla spojena s nadějí budoucí existence lidové armády uvnitř sjednoceného Německa, reprezentované především osobou ministra obrany Eppelmanna. Třetí fáze od července 1990 do října 1990 byla zásadně poznamenána dohodou Helmuta Kohla a Michaila Gorbačova na Kavkaze, jež pro východoněmecké představitele znamenala definitivní zjištění, že budoucí existence NVA není reálná.

Snahy o reformu Národní lidové armády

Národní lidová armáda zachovala během revolučních dní na podzim 1989 pasivní postoj. I uvnitř armády ovšem zároveň vyvstala potřeba diskuse o opatrných reformních krocích. Tyto snahy lze vysvětlit snahou Národní lidové armády pokusit se s narůstajícími politickými změnami vzdorovat rostoucímu deficitu své legitimacy.⁸⁶

⁸⁵ Winkler, Heinrich August: *Der lange Weg nach Westen. Deutsche Geschichte 1933-1990*, Bonn 2005, s. 559.

⁸⁶ Hagen, Hermann: *Reform für die NVA. Vom Parteisoldaten zum Staatsbürger in Uniform*, in: *Europäische Wehrkunde – Wehrwissenschaftliche Rundschau*, 3/1990, Herford, s. 172-175, zde s. 173.

Tyto reformní snahy však byly nedostatečné, nepříliš inovativní a dosti těžkopádné.⁸⁷ Po demokratických volbách v březnu 1990 došlo v armádě k přerušení reformních snah, což poněkud překvapivě nařídilo civilní vedení Ministerstva pro odzbrojení a obranu. Vojenská reforma, do té doby symbol demokratické obnovy NVA, musela být zastavena. I admirál Hoffmann, vrchní velitel NVA, musel vzít na vědomí, že nové politické vedení ministerstva obrany omezilo svobodu jednání armádního velitelského sboru pouze na specializované vojenské úkoly s poukazem, že se vojenské vedení nemá vyjadřovat k politickým rozhodnutím.⁸⁸ Hoffmann v této souvislosti konstatuje: „*Vojenské vedení bylo tímto způsobem jako „vedení“ a potenciální mocenský faktor vyřazeno ze hry. Režii jednoznačně určoval Západ a tam bylo dávno rozhodnuto o demontáži NVA a zařazení jejího materiálního a personálního potenciálu do Bundeswehru.*“⁸⁹ Po březnových volbách tak bylo vojenské vedení NVA přesunuto na druhou kolej a kroky směřující k možným budoucím reformám a přibližování obou armád byly činěny ve spolupráci se západoněmeckými partnery.

Snaha o reformy ale zcela neustala, neboť nové reformní návrhy byly po nástupu do funkce předloženy samotným ministrem Eppelmannem. Následně tak byl zřízen úřad civilního státního tajemníka pro odzbrojení a zmocněnce pro oblast životního prostředí.⁹⁰ Otázka, zda by se Národní lidová armáda skutečně dokázala transformovat v demokraticky založenou armádu, však zůstane vzhledem k rychlému spádu dalších událostí nezodpovězena.

Jeden stát – dvě armády?

Když Rainer Eppelmann nastoupil po březnových volbách 1990 na místo ministra obrany NDR, nemohlo mu mnoho jeho přátel z mírového hnutí přijít na

⁸⁷ Hoffmann, Theodore: *Das letzte Kommando* 1993, s. 51 a 97. Jednalo se například o změnu oslovení ze „soudruhu“ na „pane“ či možnost vycházení v civilu v době služebního volna.

⁸⁸ Tamtéž, s. 253.

⁸⁹ Tamtéž, s. 274, Hoffmannova stížnost se vztahuje pouze na vojenské vedení, které při plánování o budoucím osudu nebylo dotazováno. To neznamenalo, že východoněmecká strana nemohla vnést své představy do jednání o sloučení obou armád. Mezi červnem a srpnem 1990 došlo k mnoha setkáním různých pracovních skupin z obou ministerstev. Vedoucí těchto jednání za východoněmeckou stranu Ablaß však těsněji spolupracoval se západoněmeckým ministerstvem obrany než s vlastní vojenskou špičkou. Výsledky resortních rozhovorů mezi oběma ministerstvy měly být zakomponovány do paralelně probíhajících rozhovorů o smlouvě o sjednocení. Plánování se dostalo dokonce tak daleko, že na konci července 1990 se obě strany shodovaly na postupné výstavbě struktury Bundeswehru do roku 1995. Ablaß: *Zapfenstreich*, 1992, s. 144–148.

⁹⁰ Holzweißig, Gunter: *Die Nationale Volksarmee nach dem Umbruch in der DDR*, in: *Aussenpolitik IV/1990*, s. 397-402, zde s. 401.

jméno.⁹¹ Eppelmann nicméně rychle získal kontakty na lidovou armádu a ještě coby ministr bez portfeje ve vládě Hanse Modrowa i na svého předchůdce v úřadě Theodora Hoffmanna. Eppelmannův vztah s generalitou NVA, která již byla v této době o třetinu redukována, fungoval relativně bezproblémově také proto, že podporoval další existenci Národní lidové armády a branné povinnosti. To kontrastovalo například s postojem Gregora Gysiho, předsedy následnické strany SED, PDS, který požadoval zrušení branné povinnosti a jehož strana převzala požadavek demilitarizace do volebního programu.⁹²

Fakt, že Eppelmann pod taktovkou Aliance pro Německo, směřující k německému sjednocení, trval na existenci dvou německých armád, je poněkud zarážející. Takováto strategie však nebyla vedena naivitou, ale spíše kalkulem. Lze se domnívat, že Eppelmann svým požadavkem na existenci NVA i po uskutečnění německého sjednocení usiloval o stabilizaci NVA a snažil se takto zabránit jejímu zhroucení, jež by s ohledem na obrovské množství zbraní, které lidová armáda stále kontrolovala, mohlo mít tragické následky.⁹³ Eppelmann se tímto způsobem zřejmě snažil i zvýšit šance co možná největšího počtu vojáků na převzetí Bundeswehrem.⁹⁴ Ještě 20. července 1989⁹⁵ tak skládali východoněmečtí vojáci z povolání novou přísahu, ze které byly vypuštěny zmínky o ochraně socialismu. Navíc musel brát východoněmecký ministr ohled i na své partnery ve Varšavské smlouvě. Eppelmann se tak ocitl v určité schizofrenní situaci, kdy byl na jednu stranu nucen redukovat personál i materiál s cílem adaptovat NVA na pozdější sloučení s Bundeswehrem a na druhé straně plnit závazky, které vyplývaly z členství ve Varšavské smlouvě.⁹⁶

⁹¹ Sám Eppelmann byl k tomu v roce 1966 osm měsíců uvězněn za odmítání povinné vojenské služby – pozn. aut.

⁹² Holzweißig, Gunter: Die Nationale Volksarmee nach dem Umbruch in der DDR, in: Aussenpolitik IV/1990, s. 397-402, zde s. 401.

⁹³ Mezi tyto zbraně patřilo i 24 raket středního doletu SS-23, které NVA uskladňovala a chránila před zničením až do března 1990. viz Schneider, Peter: Die neuen Kamaraden. Eine Meisterleistung der Vereinigung. Wie die NVA aufgelöst wurde, in: Der Spiegel, Nr.24/1994, s. 74-89, zde s. 74.

⁹⁴ Uzulis: Die Bundeswehr 2005, s. 96, srov. také Herspring: Requiem für eine Armee, 1998, s. 122.

⁹⁵ K chápání tradic v německé armádě a rozdílu mezi NVA a Bundeswehrem srov. Zander, Eberhard: Probleme und Aspekte der Tradition in neuen deutschen Streitkräften in West und Ost. Ein Vergleich der Traditionen von Bundeswehr und Nationaler Volksarmee, Christian-Albrechts-Universität Kiel 2000; k rozdílu týkajícím se chápání 20. července a osoby Clause Grafa von Stauffenberga tamtéž, s. 162.

⁹⁶ NVA se tak účastnila ještě v srpnu roku 1990 cvičení vojsk Varšavské smlouvy, které bylo domluveno dlouho před nástupem vlády Lothara de Maizière, jen proto, aby nezklamala Sovětský svaz. Za to si Eppelmann vysloužil vlnu kritiky ze strany západních médií, poukazujících na to, že plýtvá daně západních daňových poplatníků za takovéto cvičení ještě v srpnu roku 1990. Eppelmann, Rainer: Wendewege. Briefe an die Familie. Berlin 1992, s. 144-146.

Eppelmann trval na konceptu souběžné existence dvou německých armád ještě pouhých deset týdnů před sjednocením. Až druhého srpna 1990, po setkání s Gerhardem Stoltenbergem, vyjádřil Eppelmann úmysl redukovat NVA ze 170 000 mužů na 98 000 a nechat ji „srůst“ s Bundeswehrem.⁹⁷ Teorií zachování existence NVA živil východoněmecký ministr obrany v mnohých příslušnících lidové armády velké naděje, ale zároveň tím ztratil možnost začít se včasným, postupným a tedy méně radikálním odbouráváním personálních stavů, ke kterému muselo v souvislosti s integrací do Bundeswehru nutně dojít. Zpětně se Rainer Eppelmann vyjádřil v tom smyslu, že podcenil rychlý vývoj směřující k německé jednotě, když vycházel z budoucí velikosti ozbrojených sil o sto tisících mužích.⁹⁸ Ať už se z jeho strany jednalo o naivitu či úmyslné jednání, dovedla tato strategie Národní lidovou armádu v poklidu až ke dni německého sjednocení.

3.2.2. Postoj ministerstva obrany Spolkové republiky Německo

Zatímco na východoněmecké straně lze vývoj v otázce další existence či sloučení obou německých armád v posledním roce před sjednocením Německa rozdělit na tři fáze, v případě Bundeswehru a spolkového ministerstva obrany SRN lze konstatovat takovéto fáze dvě.

První fáze trvala od ledna do června roku 1990 a byla charakterizována opatrnou politikou vzhledem k příslušnosti a závazkům obou armád, resp. německých států k jednotlivým vojenským blokům. Proto existovaly po pádu Berlínské zdi mezi oběma armádami jen omezené kontakty. Cílem bylo neohrozit proces německého sjednocení a nevyvolat ve spojencích dojem německo-německého sbratřování. Po volbách v březnu 1990 se oba němečtí ministři obrany, Rainer Eppelmann a Gerhard Stoltenberg, poprvé setkali sice již 27. dubna 1990,⁹⁹ ale oficiální kontakty zůstaly omezené až do 28. května 1990, kdy se Stoltenberg a Eppelmann dohodli na rámcové linii upravující

⁹⁷ Uzulis: Die Bundeswehr 2005, s. 96.

⁹⁸ Eppelmann, Rainer: Interview im Spiegel vom 23. 7. 1990, s. 33-37, zde s. 37.

⁹⁹ Tato schůzka se konala v hotelu Holiday-Inn na letišti v Kolíně nad Rýnem; Eppelmann si vyžádal tuto „neutrální“ půdu, aby nejednal na Spolkovém ministerstvu obrany. Schönbohm k průběhu schůzky poznamenává: „Eppelmann a jeho doprovod neviděli mezi NATO a Varšavskou smlouvou žádné rozdíly. Doufali, že oba svazky přejdou v rámci procesu KBSE do určitého ne blíže specifikovaného evropského bezpečnostního systému a NDR přitom převezme roli prostředníka mezi Západem a Východem. Naše přesvědčení, že Německo musí do budoucna zůstat součástí NATO, že ne NATO, ale Varšavská smlouva ztratila odůvodnění své existence, se setkalo s nepochopením.“ Schönbohm, Zwei Armeen und ein Vaterland 1992, s. 24.

služební i mimoslužební kontakty příslušníků Bundeswehru a Národní lidové armády. Touto dohodou bylo velícím štábům, armádním jednotkám a dalším institucím (například vojenskohistorickým výzkumným ústavům) umožněno navázat oficiální kontakty. S ohledem na členství v Severoatlantické alianci, resp. v Organizaci Varšavské smlouvy však nebyla povolena společná cvičení, vojenské slavnosti, přehlídky a přísahy (výjimku tvořil pouze hudební sbor).¹⁰⁰

Druhá fáze byla odstartována Gorbačovovým souhlasem s německým setrváním v NATO i po sjednocení Německa, kdy se tak definitivně ukázalo, že současná existence dvou německých armád bude do budoucna nepřijatelná.¹⁰¹ Dohodou na Kavkaze byla jakákoliv samostatná politika NDR ve vojenské a bezpečnostní oblasti odsunuta do pozadí a jak již bylo uvedeno výše, krátce poté se představy existence dvou samostatných armád vzdal i ministr Epellmann. Ihned poté obě německá ministerstva začala s přípravami na sloučení NVA a Bundeswehru.

Vedení Bundeswehru zastávalo již delší dobu postoj, že NVA nemá po německém sjednocení právo na další existenci (srov. 2. kapitolu). Již 13. června 1990, měsíc před setkáním Kohla s Gorbačovem na Kavkaze, vyjádřil Stoltenberg na zasedání velení Bundeswehru přesvědčení, že v budoucnu má existovat jen jedna německá armáda, která má být vystavěna na principech Bundeswehru. Stoltenbergovo prohlášení jasně ukázalo, že existence Národní lidové armády ve sjednoceném Německu nepřipadá v úvahu.¹⁰² Nicméně až Gorbačovův souhlas s členstvím Německa v Severoatlantické alianci umožnil Spolkovému ministerstvu obrany představit budoucí plán na sloučení obou armád. Plán na sloučení obou armád, představený v srpnu 1990 spolkovým ministrem Stoltenbergem, obsahoval následující body:¹⁰³

- NVA přestane dnem německého sjednocení existovat, bývalí vojáci lidové armády se stanou prozatímními vojáky Bundeswehru s povinnostmi dle vojenského zákona;

¹⁰⁰ Holzweißig, Gunter: Die Nationale Volksarmee nach dem Umbruch in der DDR, in: Aussenpolitik IV/1990, s. 397-402, s. 402.

¹⁰¹ Srov. Reeb, Joachim: Eingliederung ehemaliger NVA- Berufssoldaten in die Bundeswehr, in: Deutschland-Archiv 1992, s. 849; von Scheven, Werner: "Die Bundeswehr und der Aufbau Ost", in: Thoß, Bruno (Hrsg.): Vom Kalten Krieg zur deutschen Einheit. Analysen und Zeitzeugenberichte zur deutschen Militärgeschichte 1945 bis 1995, München 1995, s. 473-503, zde s.485.

¹⁰² Schönbohm: Zwei Armeen und ein Vaterland 1992, s. 27.

¹⁰³ Tamtéž, s. 31.

- Vojenské svazy budou postupně rozpuštěny, na jejich místo budou nově stavěny jednotky vystavěné z příslušníků Bundeswehru a příslušníků bývalé NVA;
- Ca. 20 000 vojáků bývalé NVA bude převzato na zkušební dobu dvou let. (celkový počet 50 000 vojáků v nových spolkových zemích = 20 000 vojáků bývalé NVA jako vojáci z povolání a s kontraktem na dobu určitou + 5 000 vojáků z povolání a s kontraktem na dobu určitou ze starých spolkových zemí + 25 000 branců);
- Vzdělávání branců bude probíhat podle principů a právního řádu Bundeswehru;
- Centrální velení všech ozbrojených sil v nových spolkových zemích převezme Bundeswehrkommando-Ost (Velitelství Bundeswehru-Východ), které bude přímo podřízeno spolkovému ministerstvu obrany.

17. srpna 1990, krátce po představení Stoltenbergova plánu, zahájila kontaktní skupina západoněmeckého ministerstva obrany svoji práci na Ministerstvu pro odzbrojení a obranu ve Strausbergu. Úkolem dvaadvaceti členného týmu bylo vypracování koncepce budoucí struktury ozbrojených sil na území nových spolkových zemí, zjištění stavu personálu, materiálu, rozpočtu, infrastruktury, telekomunikací a zdravotních služeb Národní lidové armády.¹⁰⁴ 30. srpna 1990 nařídilo Ministerstvo pro odzbrojení a obranu NDR do 28. září odzbrojit všechna bojová vozidla, lodě a letadla NVA. Zároveň byli posláni první důstojníci na studijní obory důstojnických škol Bundeswehru a na pobyty do centra pro vnitřní velení v Koblenzi. 24. září 1990 pak podepsala vláda Německé demokratické republiky protokol o vystoupení z Varšavského paktu a 27. září byli propuštěni všichni generálové a admirálové NVA.¹⁰⁵ O půlnoci z 2. na 3. října byli všichni vojáci nyní již bývalé NVA vyvázáni ze své přísahy a stali se vojáky Bundeswehru. Téměř 89 000 východoněmeckých vojáků se v ten okamžik stalo vojáky Bundeswehru, z toho 22 600 důstojníků.¹⁰⁶ Během několika minut tak vzrostly početní stavy Bundeswehru na 585 000 vojáků.

¹⁰⁴ Uzulis: Bundeswehr 2005, s. 97.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 98.

¹⁰⁶ Hintergrundinformationen zur Eingliederung von Soldaten der NVA in die Bundeswehr, Personalstärke der Nationalen Volksarmee vor und während der Wiedervereinigung, http://www.50-jahre-bundeswehr.de/portal/a/50jahre/kcxml/04_Sj9SPykssy0xPLMnMz0vM0Y_QjzKLd4038XUCSYGZPpb6kTCxoJRUFVP_NxUfW_9AP2C3IhyR0dFRQAwLUuy/delta/base64xml/L2dJQSEvUUt3QS80SVVFLZ

4. Částečná integrace Národní lidové armády

23. srpna 1990 se Lidová sněmovna NDR usnesla na přístupu ke Spolkové republice Německo podle článku 23 Základního zákona s účinností od 3. října 1990. 31. srpna 1990 pak byla podepsána Smlouva o sjednocení, která položila právní základy německého sjednocení a stanovovala konkrétní podmínky i pro sloučení obou německých armád.¹⁰⁷ Posledním úkolem Ministerstva pro odzbrojení a obranu bylo rozpuštění Národní lidové armády ke dni 2. října 1990. Vojáci, kteří do této doby neopustili řady lidové armády, se ke 3. říjnu stali vojáky Bundeswehru. K pochopení, o jak radikální ukončení existence východoněmecké armády se jednalo, se stačí blíže podívat na rozkazy ministerstva pro odzbrojení a obranu NDR z 21. září 1990:

- 2. října musí u všech jednotek NVA dojít k rozchodu se symbolikou související s historickou tradicí Národní lidové armády. Všechny vojenské prapory, jmenovací listiny a vývěsní štíty kasáren měly být do 20. října předány vojenskému historickému muzeu v Drážďanech;
- Hlídky a denní služby jsou povinny si večer 2. října obléknout uniformy Bundeswehru;
- 3. října 1990 přechází centrální pravomoci na Spolkové ministerstvo obrany.¹⁰⁸

Tyto formální a organizační akty měly jasně ukázat ukončení existence lidové armády a jejich snahou bylo zdůraznit, že od 3. října 1990 mají být na území bývalého východního Německa vybudovány nové ozbrojené síly založené na demokratických základech právního státu.

[ZfRV80TUI!yw_contentURL=%2F01DB17900000001%2FW26GUA68551INFODE%2Fcontent.jsp](#), (přístup dne 6. 5. 2008).

¹⁰⁷ Vertrag zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands, <http://bundesrecht.juris.de/einigvtr/> (přístup dne 6. 5. 2008) Konkrétní podmínky Smlouvy o sjednocení a jejich důsledky pro příslušníky NVA budou popsány v 5. kapitole této práce.

¹⁰⁸ Rozkazy č. 1, 6 a 14 ministerstva obrany NDR z 21. 9. 1990, cit. podle Gülich, Wolfgang: Der Prozess der deutsch-deutschen militärischen Vereinigung aus der Sicht eines Brigadekommandeurs in den neuen Bundesländern, in: Klein, Paul/Zimmermann, Rolf (Hrsg.), Beispielhaft ? Eine Zwischenbilanz zur Eingliederung der Nationalen Volksarmee in die Bundeswehr, Baden-Baden 1993, s. 21- 37, zde s. 21.

4.1. Velitelská struktura v nových spolkových zemích

Spolu s rozhodnutím rozpustit Národní lidovou armádu jako instituci, vyvstala potřeba vybudovat na území nových spolkových zemí nové vojenské struktury. Následující řádky mají nastínit tento vývoj, nicméně s vynecháním přesných detailů, které jsou podstatné jen pro úzký okruh vojenských odborníků. Přesto je z následujícího zřejmé, s jakou rychlostí se reorganizace vojenské struktury uskutečnila.

4. října 1990 převzal generál Jörg Schönbohm v budově bývalého ministerstva obrany NDR ve Strausbergu východně od Berlína velení nad Velitelstvím Bundeswehru – Východ (Bundeswehrkommando-Ost). Toto velitelství bylo v německé vojenské historii výjimečné - předsedalo totiž všem vojenským složkám v nových spolkových zemích bez ohledu na to, ke kterému druhu vojsk tyto jednotky přináležely.¹⁰⁹ Převzetí velitelských pravomocí popsal generál Schönbohm slovy: „*Nepřicházíme jako vítězové k poraženým, ale jako Němci k Němcům.*“¹¹⁰ K hlavním úkolům nového velitelství patřilo převzetí personálu bývalé lidové armády; bezpečné převzetí a likvidace velkého množství zbraní, munice a dalších nebezpečných materiálů ozbrojených složek NDR; převzetí nemovitostí po lidové armádě, ale také po sovětských (později ruských) ozbrojených silách a evaluace možností jejich budoucího využití, případně jejich sanace; převzetí pásu bývalé vnitroněmecké hranice a její odminování; podpora odchodu sovětské/ruské západní skupiny vojsk; podpora civilní infrastruktury a samozřejmě výstavba Bundeswehru v nových spolkových zemích.¹¹¹ Výstavba teritoriální obranné struktury a navázání nové spolupráce na komunální úrovni měly zajistit, že si obyvatelstvo vytvoří nový vztah k vlastním ozbrojeným silám.¹¹² Tyto náročné úkoly byly navíc prováděny pod velkým časovým tlakem, protože Bundeswehrkommando-Ost mělo časově omezený mandát do 1. července 1991.

Souběžně s výstavbou struktur Bundeswehru na území nových spolkových zemí probíhala masivní redukce ozbrojených sil ve starých spolkových zemích, která zohledňovala závazky vyplývající ze smlouvy o konvenčních silách v Evropě, smlouvy

¹⁰⁹ Uzulis: Bundeswehr 2005, s. 98.

¹¹⁰ Schönbohm: Zwei Armeen 1992, s. 61.

¹¹¹ Model, Hansgeorg: Die Übernahme der Nationalen Volksarmee (NVA) – ein Meilenstein bei der Realisierung der Armee der Einheit, in: Mars, Osnabrück 1995, s. 360-373, zde s. 368, srov. také von Scheven, Werner: “Die Bundeswehr und der Aufbau Ost”, in: Thoß, Bruno (Hrsg.): Vom Kalten Krieg zur deutschen Einheit. Analysen und Zeitzeugenberichte zur deutschen Militärgeschichte 1945 bis 1995, München 1995, s.473-503, zde s. 479, Bundesministerium der Verteidigung (Hrsg.): Weißbuch 1994, s. 17.

¹¹² Schönbohm: Zwei Armeen 1992, s. 148; Gülich: Der Prozeß 1993, s. 25.

o odchodu sovětských vojsk a nový strategický koncept NATO. Restrukturalizace armády ve starých spolkových zemích a výstavba Bundeswehru ve východním Německu již zároveň částečně zohledňovala budoucí nové úkoly Bundeswehru a směřovala k větší specializaci ozbrojených sil na straně jedné a multinacionalitě na straně druhé. Jak ukazují zprávy zmocněnce Spolkového sněmu pro záležitosti Bundeswehru Alfreda Biehleho z této doby, panoval však v ozbrojených silách zmatek a především úkoly spojené s misemi v zahraničí bylo obtížné plnit.¹¹³

1. července 1991 vypršel podle plánu mandát Velitelství Bundeswehru-Východ, které splnilo svůj účel rozpuštěním jednotek NVA a položilo základy nové struktury Bundeswehru na území východního Německa. Spolkový prezident Richard von Weiszäcker ocenil vykonanou práci velitelství slovy: „*Přínos k srůstu rozděleného Německa, vykonaný do této doby Bundeswehrem, si zaslouží všechn náš respekt a uznání.*“¹¹⁴

V nových spolkových zemích byla posléze ustavena nová velitelská struktura v podobě územního velitelství-východ. Od 1. října 1994 pak konstituováním IV. armádního sboru převzalo velení v nových spolkových zemích definitivně strukturu Bundeswehru starých spolkových zemí. 31. srpna 1994 opustil území Německa jako poslední ruský voják vrchní velitel západní skupiny ruských vojsk generálporučík Burlakov a 8. září opustily zbylé tři vítězné mocnosti druhé světové války Berlín. Následně tak mohlo dojít k asignování německých jednotek na území nových spolkových zemí pod NATO od 1. ledna 1995.¹¹⁵

Spolu s měnicí se strukturou Bundeswehru došlo i k přesunu celé řada institucí nyní již sloučené armády na území nových spolkových zemí. V září 1993 zřídil ministr obrany Völker Ruhe v Berlíně druhé služební sídlo ministerstva obrany. Vznikly nové nemocnice Bundeswehru v Berlíně a Lipsku, na pobřeží Baltského moře ve městě Parow byla založena Námořní technická škola, Armádní důstojnická škola se přesunula z Hannoveru do Drážďan, Vojensko-historický ústav z Freiburgu do Postupimi a Akademie pro informace a komunikaci se přesunula z Waldbrölu v Severním Porýní-Vestfálsku do Strausbergu východně od Berlína.¹¹⁶

¹¹³ Srov. výroční zprávy zmocněnce pro záležitosti Bundeswehru, 1991 (Bundestags-Drucksache 12/2200), s. 6, <http://dip.bundestag.de/btd/12/022/1202200.pdf>; 1992 (Bundestags-Drucksache 12/4600), s. 5, <http://dip.bundestag.de/btd/12/046/1204600.pdf> (přístup dne 6.5.2008)

¹¹⁴ Ansprache von Bundespräsident Richard von Weiszäcker vor der erweiterten Kommandeurtagung in Potsdam am 29. April 1991, cit. podle Schönbohm: Zwei Armeen 1992, s. 221.

¹¹⁵ Model: Übernahme der Nationalen Volksarmee 1995, s. 370.

¹¹⁶ Uzulis: Bundeswehr 2005, s. 105.

Vedle těchto změn, přesunů a nových iniciativ ovšem musel Bundeswehr souběžně řešit problémy spojené se „zdeděným“ personálem a materiálem Národní lidové armády.

4.2. Částečná integrace personálu NVA

S účinností od 3. října 1990 převzal Bundeswehr zodpovědnost za necelých 90 000 vojáků a 48 000 civilních zaměstnanců od tohoto data rozpuštěné Národní lidové armády. Současně se ovšem Bundeswehr zavázal snížit celkové početní stavy mužstva na 370 000. Takový úkol představoval radikální obrat v poměrně krátkém vývoji Bundeswehru, kdy byly po třicet pět let jeho existence neustále zvyšovány početní stavy mužstva i materiálu. Zároveň zmizel i potenciální protivník, na jehož útok byla západoněmecká armáda připravována. K rozpuštění vojenské struktury Organizace Varšavské smlouvy došlo 31. března 1991 (samotný pakt byl rozpuštěn 1.7.1991 v Praze), koncem roku 1991 se pak rozpadl Sovětský svaz na patnáct následnických států. Mezinárodně-bezpečnostní prostředí se tak během několika málo let proměnilo radikálním způsobem. Úkoly, před nimiž stál Bundeswehr v souvislosti s novou mezinárodní situací, německým sjednocením a sloučením dvou německých armád, byly na počátku devadesátých let srovnatelné s těmi, které musel Bundeswehr řešit ve fázi své výstavby v letech padesátých a šedesátých.

Většina vojáků bývalé Národní lidové armády měla být podle původních plánů spolkové vlády propuštěna. Důvody, proč se vláda Helmuta Kohla nakonec rozhodla převzít alespoň část vojáků bývalé NVA, lze vysvětlit ve dvojí rovině. Z politického hlediska mělo být převzetí východoněmeckých vojáků vnímáno jako znak vnitřní německé jednoty¹¹⁷; spolková vláda se zároveň tímto způsobem snažila zabránit vzniku dojmu, že Bundeswehr je v nových spolkových zemích jakýmsi okupačním orgánem Západu. Druhou z těchto rovin pak představují ryze praktické důvody, neboť v souvislosti se zánikem NVA vyvstala nutnost střežit obrovské zásoby zbraní a munice, což vyžadovalo nasazení velkého počtu vojáků.¹¹⁸

¹¹⁷ Pro srovnání jakým způsobem vnímají bývalí příslušníci NVA podporu jejich integrace do společnosti ze strany politických stran viz. Přílohy, Tabulka č. 3, s. 91; z ní je patrné, že bývalí příslušníci NVA jako jedinou stranu, která větší mírou podporovala jejich integraci, označují PDS.

¹¹⁸ Model: Übernahme der Nationalen Volksarmee 1995, s. 371.

S převzetím do řad Bundeswehru ovšem mohlo počítat jen velmi malé procento vojáků, jak ukazují údaje ministerstva obrany v následující tabulce:¹¹⁹

	Stav k 3. 10. 1990	Ucházení se o funkci vojáka na zkušební dobu dvou let (Soldat auf Zeit – 2)	Převzetí vojáka na zkušební dobu dvou let (SaZ 2)	Dlouhodobé převzetí jako vojáka z povolání či vojáka s kontraktem na dobu určitou
Důstojníci, čekatelé na důstojnickou profesní dráhu, zdravotní důstojníci	24 230	11 700	6 000	3 050
Poddůstojníci, čekatelé na poddůstojnickou profesní dráhu	24 749	12 300	11 200	7 550
Mužstvo	1 049	1 000	800	200

Systém přijímání bývalých vojáků NVA do Bundeswehru je možné rozdělit do třech fází. V první fázi se všichni bývalí vojáci NVA stali vojáky Bundeswehru. V druhé fázi se pak určitý počet vojáků mohl ucházet o převzetí na zkušební dobu dvou let; tito vojáci byli označováni jako vojáci s kontraktem na dobu určitou (Soldat auf Zeit 2, SaZ 2). Pokud jim byl status SaZ 2 udělen, mohli se posléze ucházet o dlouhodobé převzetí do Bundeswehru jako vojáci z povolání či vojáci s kontraktem na dobu určitou (až patnácti let, SaZ 15). Vzhledem k vysokému poměru počtu důstojníků na jednoho vojáka v bývalé lidové armádě bylo procento důstojníků převzatých na zkušební dobu dvou let menší než u poddůstojníků či mužstva (50 % proti 90 %, respektive 80 %). Z těchto údajů lze dovodit, o jak masivní redukci početních stavů bývalé lidové armády se jednalo. K výrazné redukci NVA z původního počtu 170 000 vojáků došlo ještě za vlády Hanse Modrowa a později Lothara de Maizière. 3. října 1990 se tedy vojáky Bundeswehru stalo přibližně 90 000 (39 000 branců a 51 000 vojáků z povolání či

¹¹⁹ Tabulka převzata z Bundesministerium der Verteidigung, Hintergrundinformationen zur Eingliederung von Soldaten der NVA in die Bundeswehr, Anzahl der Anträge und tatsächliche Übernahme in die Bundeswehr, http://www.50-jahre-bundeswehr.de/portal/a/50jahre/kcxml/04_Sj9SPykssy0xPLMnMz0vM0Y_QjzKLd4038XUCSYGZPpb6kTCxoJRUFV-P_NxUfW_9AP2C3lhyR0dFRQAwLUuy/delta/base64xml/L2dJQSEvUUt3QS80SVVFLzZfRV80TUI!/?yw_contentURL=%2F01DB179000000001%2FW26GUA68551INFODE%2Fcontent.jsp, (přístup 9. 5. 2008), pro grafické znázornění výchozího a celkového stavu integrace bývalých vojáků národní lidové armády srov. graf č. 1 a č. 2, Přílohy, s. 90

s kontraktem na dobu určitou) vojáků, přičemž polovina z nich odešla ještě do konce roku 1990 na vlastní žádost do civilu. Zároveň došlo ještě před německým sjednocením k oproštění NVA od její vojenské elity, když byli všichni generálové a admirálové k datu 30. září 1990 propuštěni.¹²⁰ V srpnu 1993 byl pak Bundeswehrem převzat poslední z 10 800 vojáků převzatých na dlouhodobý pracovní poměr a integrační proces bývalých příslušníků NVA do Bundeswehru tak byl v tomto ohledu dokončen.¹²¹

I přes celkově malé procento vojáků bývalé lidové armády, kteří zůstali sloužit v Bundeswehru po roce 1993, je vysoce hodnocen přínos, kterým sjednocená německá armáda přispěla k německé jednotě. Kladně je hodnoceno především promíchání východoněmeckých a západoněmeckých občanů v rámci „nové“ armády, které proběhlo rychleji a s menšími problémy než v jiných institucích Spolkové republiky Německo.¹²² Do roku 1996 bylo v nových spolkových zemích nasazeno na 6 000 důstojníků a poddůstojníků ze západního Německa a naopak asi 7 100 vojáků z východní části Německa sloužilo na stanovištích na západě. Od ledna 1991 absolvovala většina rekrutů z nových spolkových zemí základní výcvik na západě, protože infrastruktura Bundeswehru nebyla v nových spolkových zemích na odpovídající úrovni. V roce 1992 byla ovšem původní nouze náležitě využita jako ctnost, když začali být branci na základě rozkazu o „vzájemném povolávání“ posíláni k jednotkám na druhé straně bývalé vnitroněmecké hranice.¹²³ Ani malý počet příslušníků bývalé NVA převzatých Bundeswehrem ale neznamená, že by bylo možné o sjednocené německé armádě hovořit jako o čistě západoněmecké armádě. Poslední sociologické průzkumy naopak prokázaly, že v současné době přichází velké procento rekrutů a kadetů do Bundeswehru právě z nových spolkových zemí (40-45 % při čtvrtinovém podílu populace bývalé NDR na současném počtu obyvatel SRN).¹²⁴ Především vysoká nezaměstnanost v nových spolkových zemích tak z Bundeswehru dělá atraktivního

¹²⁰ K výměně východoněmeckých elit a jejich nahrazení elitami západoněmeckými srov. graf č. 3 Přílohy, s. 91

¹²¹ von Scheven, Werner: „Die Bundeswehr und der Aufbau Ost“, in: Thoß, Bruno (Hrsg.): Vom Kalten Krieg zur deutschen Einheit. Analysen und Zeitzeugenberichte zur deutschen Militärgeschichte 1945 bis 1995, München 1995, s.473-503, zde s. 491.

¹²² Srov. Schönbohm: Zwei Armeen 1992, s. 62, 169; von Scheven: Bundeswehr 1995, s. 484; Bundesministerium der Verteidigung (Hrsg.): Weißbuch 1994, s.127-135.

¹²³ Uzulis: Bundeswehr 2005, s. 100.

¹²⁴ Srov. Leonhard, Nina: Die Bundeswehr und die „innere Einheit“: Einstellungen von ost- und westdeutschen

Soldaten im Vergleich, Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr, Arbeitspapier Nr.136, Strausberg 2004, s. 15,

http://www.sowi.bundeswehr.de/portal/PA_1_0_P3/PortalFiles/02DB04000000001/W26GW8UM6521NFODE/ap_136.pdf?yw_repository=youtatweb (přístup dne 10. 5. 2008)

zaměstnavatele. Díky smíšení branců z východní a západní části Německa, nasazení vojáků „starého“ Bundeswehru v nových spolkových zemích a částečnému převzetí příslušníků bývalé NVA lze Bundeswehr označit za instituci, které se podařilo překonat čtyřicetileté rozdělení Německa velmi rychle. Ve vybavení, vzdělání a motivaci dnes v Bundeswehru prakticky neexistují rozdíly mezi západní a východní částí Německa.¹²⁵

Důležitou změnou, která se po sjednocení Německa odehrála, byla proměna vztahu obyvatelstva nových spolkových zemí vůči armádě. Na rozdíl od Národní lidové armády, do značné míry izolované od východoněmecké společnosti, se Bundeswehr prostřednictvím na veřejnosti konaných přísah a účastí na veřejném životě ve východoněmeckých posádkových městech snažil získat si přízeň obyvatelstva. Zatímco v průběhu roku 1990 obdrželo Spolkové ministerstvo obrany od občanů NDR mnoho dopisů,¹²⁶ vyslovujících protest proti budoucí integraci části důstojnického sboru NVA do Bundeswehru, v polovině devadesátých let byl již Bundeswehr považován za čtvrtou nejdůvěryhodnější německou instituci (za Spolkovým ústavním soudem, školstvím a Spolkovou radou) a 75 % obyvatel nových spolkových zemí byl hodnocen jako instituce s velkou vážností.¹²⁷ Významnou událostí, která napomohla uznání Bundeswehru v nových spolkových zemích, byla pomoc při záplavách v roce 1997. V některých případech pochopitelně docházelo i ke konfliktům mezi Bundeswehrem a obyvateli nových spolkových zemí, jako se to stalo například v otázce používání letecké střelnice Wittstock v Braniborsku.¹²⁸ Ale snaha o otevřenou diskusi a možnost občanů

¹²⁵ V oficiálních prohlášeních se dnes hovoří o Bundeswehru jako o zcela jednotné armádě. Při změně funkce Bundeswehru na počátku 21. století a nasazení vojáků i prvních obětích v zahraničních misích se význam rozdílů smazává. Srov. např. proslov současného ministra obrany Franze-Josefa Junga k tématu stavby pomníku padlým příslušníkům Bundeswehru, Rede des Bundesminister der Verteidigung, Dr. Franz Josef Jung, zum Thema Ehrenmal der Bundeswehr anlässlich einer aktuellen Stunde auf Antrag der SPD Fraktion im Deutschen Bundestag am 6. Juli 2007, in: Stichworte zur Sicherheitspolitik, Nr.7/August 2007,

http://www.bundesregierung.de/nn_774/Content/DE/PeriodischerBericht/StichworteSicherheitspolitik/2007/09/2007-11-06-sipo-juli-august-2007.html, (přístup dne 6.5.2008). Na druhou stranu existují stále určité rozdíly, které koncept „armády jednoty“ zpochybňují. Srov. návrh frakce PDS z roku z 25. 4. 2002 Deutsche Einheit in der Bundeswehr herstellen, Bundestags-Drucksache 14/8920, <http://dip.bundestag.de/btd/14/089/1408920.pdf>, (přístup dne 6. 5. 2008), K detailům ustanovení Smlouvy o sjednocení a jejich vlivu na stav „armády jednoty“ dále 5. kapitola této práce.

¹²⁶ Herrguth, Jürgen: „Werter Herr Minister“. So fing es an. Bewerbungen von Offizieren der NVA, in: Klein, Paul/ Zimmermann, Rolf (Hrsg.), Beispielhaft ? Eine Zwischenbilanz zur Eingliederung der Nationalen Volksarmee in die Bundeswehr, Baden-Baden 1993, s. 69-87, zde s. 83.

¹²⁷ Kohr, Heinz-Ulrich: Psychological Problems in the German Unification Paper presented at the Congress on the German Unification of the Korean Psychological Association, Seoul, June 11-12, 1993, Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr, Arbeitspapier Nr.81, München 1993, s. 26, http://www.sowi.bundeswehr.de/portal/PA_1_0_P3/PortalFiles/02DB04000000001/W2776G36900INFODE/Ap_081_englisch.pdf?yw_repository=youatweb, (přístup dne 10. 5. 2008)

¹²⁸ Srov. rozhovor s generálním inspektorem letectva generálem Stieglitzem z 10. 12. 2007, http://www.luftwaffe.de/portal/a/luftwaffe/kcxml/04_Sj9SPykyssy0xPLMnMz0vM0Y_QjzKLNzKId_cJA

aktivně se podílet na řešení konkrétních problémů dokazují, že sjednocený Bundeswehr je armádou pevně ukotvenou v demokratickém právním rámci.

4.3. „Dědictví“ Národní lidové armády

Vedle integrace části příslušníků NVA a postupné redukce svých početních stavů stál Bundeswehr začátkem devadesátých let rovněž před nemalým úkolem vypořádání se s materiálním dědictvím Národní lidové armády. S rozpuštěním NVA vyvstal problém, jak naložit s obrovským množstvím materiálu, který po bývalé východoněmecké armádě zůstal. Sjednocené Německo navíc muselo dostát svým závazkům, vyplývajícím ze smlouvy o snížení konvenčních sil v Evropě podepsané v listopadu 1990, ve které se zavázalo zničit 2824 tanků, 5474 obrněných vozidel, 1897 dělostřeleckých systémů a 118 bojových letounů. Obrovské množství materiálu, které Bundeswehr zdědil po lidové armádě, by bez problémů pokrylo závazky Německa na odzbrojení, proto byla při odzbrojení sjednoceného Německa použita formule „jedna plus jedna rovná se jedna“, neboli ke každé zničené položce ze západoněmecké výzbroje byla dodána ke zničení odpovídající položka z výzbroje východoněmecké.¹²⁹ Objem materiálu, který dostalo velitelství Bundeswehru-Východ pod svou správou, byl gigantický: spolkové ministerstvo obrany udává ve svých oficiálních dokumentech¹³⁰ 2300 tanků, 9000 obrněných vozidel, 5000 dělostřeleckých a protiletadlových systémů, 700 bojových/transportních letounů a helikoptér, 192 lodí, 85000 nákladních vozidel a tahačů, 1.2 milionů ručních zbraní, 295000 t munice, 4500 t raketového paliva. Již pouhé sřežení takového množství vojenského materiálu vyžadovalo krátce po

clB2QH6kZiiXs5IokEppqfre-r4e-bmp-gH6BbmhEeWOjooAVm-y1A!!/delta/base64xml/L2dJQSEvUUt3QS80SVVFLzZfMjBfTDMz?yw_contentURL=/01DB06000000001/W279RHJ5329INFODE/content.jsp#par11, (přístup dne 10. 5. 2008).

¹²⁹ Bundesministerium der Verteidigung (Hrsg.): Bundeswehr – Streitkräfte der Einheit – Drei Jahre Bundeswehr in den neuen Bundesländern. Reihe „Informationen zur Sicherheitspolitik, Bonn, Oktober 1993, s. 9.

¹³⁰ Detailní vyčíslení materiálu převzatého po zániku NVA poskytlo ministerstvo obrany SRN v odpovědi na interpelaci frakce SPD ve Spolkovém sněmu z 31. 1. 1992 s názvem „Verwendung und Weitergabe von Waffen, Geräten, Ausrüstungen, Munition und anderen militärischen Gegenstände der ehemaligen Nationalen Volksarmee (NVA)“, Bundestags-Drucksache 12/2026, s. 2-36, <http://dip.bundestag.de/btd/12/020/1202026.pdf>, (přístup dne 11. 5. 2008), srov. také Steinseifer, Friedrich: Zusammenfügen und Verkleinern. Die Bundeswehr im Wandel. Konsequenzen aus dem radikalen politischen Umbruch in Europa – die Hinterlassenschaft der NVA, in: Truppenpraxis, 1/1991, Bonn, Herford 1991, s.18-23, zde s. 22

sjednocení nasazení ca. 11 000 mužů, kteří byli potřeba k ochraně vojenských skladů.¹³¹
„Zděděný“ materiál byl rozdělen do třech kategorií:

- Kategorie 1. obsahovala materiál, který mohl být Bundeswehrem dále používán;
- Kategorie 2. obsahovala materiál, o jehož využití mělo být rozhodnuto později;
- Kategorie 3. obsahovala materiál, který měl být co nejdříve zneškodněn či recyklován.

Celkově připadlo na první kategorii 17 %, na druhou 3 % a na třetí 80 % převzatého materiálu, což dokazuje, že i v této oblasti byly po německém sjednocení využity kapacity NVA v minimální míře.¹³²

Druhá státní smlouva z 31. srpna 1990 neobsahovala žádná ustanovení, která by upravovala nakládání s převzatým materiálem NVA. Úkol upotřebení či likvidace materiálu a nemovitostí¹³³ bývalé lidové armády převzalo spolkové ministerstvo obrany, které stanovilo tři základní cíle, podle kterých mělo být s materiálem nakládáno, totiž rychlé osvobození Bundeswehru od nutnosti střežení materiálu ve stávajícím rozsahu, jeho co možná nejrychlejší upotřebení či recyklace a snaha o ekonomické řešení. Priority pro plnění těchto úkolů byly stanoveny v následujícím pořadí: pokrytí vlastních potřeb Bundeswehru nebo jiných resortů, bezplatný převod materiálu na komunální podniky v nových spolkových zemích, prodej nebo darování materiálu vládám třetích zemí, bezplatný převod materiálu s civilním charakterem státům třetího světa k podpoře výstavby policejních a ozbrojených sil a bezplatný převod na humanitární organizace.¹³⁴

¹³¹ Srov. Uzulis: Bundeswehr 2005, s. 101; Schönbohm: Zwei Armeen 1992, s. 127. Z morálních důvodů byl po sjednocení zrušen původní systém ochrany vojenských skladů NVA, který byl často založen na užívání elektrických plotů, což mělo za následek vyšší potřebu nasazení personálu při ochraně objektů než za časů NDR.

¹³² Bundestags-Drucksache 12/2026, s. 2-36, <http://dip.bundestag.de/btd/12/020/1202026.pdf>, (přístup dne 11. 5. 2008)

¹³³ Z 2350 stanovišť bývalé NVA předal Bundeswehr na 1400 stanovišť do správy spolkové vládě. Z 62 cvičišť používá Bundeswehr jen 9 (přesto 100 000 hektarů na východě oproti 80 000 hektarů na západě). Viz Uzulis: Bundeswehr 2005, s. 101, pro konkrétní model konverse Tessenow, Heiko: Konversion militärischer Liegenschaften in Tauberbischofsheim <http://www.unibw.de/ivr/raumplanung/schriftenreihe/tessenow-2-06>, (přístup dne 11. 5. 2008)

¹³⁴ Kowalczyk, Jürgen: Rechtliche Aspekte der Zusammenführung von Bundeswehr und Nationaler Volksarmee. Eine Bestandaufnahme nach fünf Jahren Deutscher Einheit, Frankfurt am Main 1996, s. 69-71. Kowalczyk zde uvádí, že pro export zbraní z výzbroje NVA platila stejná zákonná omezení jako pro jakýkoliv jiný zbrojní materiál.

Samotný Bundeswehr ovšem převzal jen poměrně malé množství materiálu.¹³⁵ V této situaci pak musel být jeho přebytek odstraněn jinou cestou. Velké množství armádního materiálu bylo předáno soukromým firmám, které zajišťovaly jeho recyklaci, ale vzhledem k přísným spolkovým ekologickým zákonům ohledně způsobu této recyklace se jako velmi snadná a levná cesta ukázal prodej či darování materiálu třetím zemím. Právě tento způsob vypořádání se s dědictvím NVA ovšem představoval značně kontroverzní cestu a na německé politické scéně se v souvislosti se sjednocením Německa ve vojenské oblasti stal zdaleka nejdiskutovanějším tématem.¹³⁶ Vedle bezproblémových transakcí, jakou byl například převod kompletního vzorku zbraňových systémů NVA do Spojených států pro účely výcviku tamní armády, byla celá řada zbraňových dodávek třetím zemím velmi problematická. Kritizována byla především dodávka zbraní Turecku, které je později nasadilo v boji proti kurdevským radikálům či na podporu Ázerbajdžánu při konfliktu s Arménií. Rovněž dodávka 39 vojenských lodí do Indonésie byla sledována s obavou, že tyto lodě budou po znovuvybrojení použity proti Východnímu Timoru.¹³⁷

Kritizované dodávky zbraní do Turecka nakonec vedly na jaře roku 1992 k pádu ministra obrany Gerharda Stoltenberga (CDU). Bezplatná dodávka několika stovek obrněných vozidel z výzbroje bývalé NVA a dodávka tanků typu Leopard I. byla dojednána v průběhu roku 1991 mezi německou a tureckou vládou s tím, že výzbroj měla Turecku jako členskému státu NATO sloužit k ochraně vnějších hranic dle smluvních ustanovení severoatlantické aliance. Ke skandálu ovšem došlo v okamžiku, kdy bylo v magazínu ZDF „Frontal 21“ možné vidět turecké policisty, vybavené obrněnými vozidly z výzbroje NVA, při zásahu proti Kurdům. Tyto obrněné vozy byly přitom Turecku dodány proti výslovnému zákazu rozpočtového výboru spolkového sněmu, a právě tento fakt následně vedl k tomu, že byl Stoltenberg 31. března 1992 nucen na svou funkci rezignovat.¹³⁸

¹³⁵ K hlavním zbraňovým systémům, které Bundeswehr převzal, patřilo 24 stíhacích letounů MIG-29, které pak byly v roce 2004 předány Polsku.

¹³⁶ Jen ve dvanáctém volebním období se otázkám vývozu zbraní bývalé NVA věnovalo celkem 49 interpelací ve Spolkovém sněmu.

¹³⁷ Tyto vojenské lodě byly demilitarizovány, ale v případě některých zbraňových systémů byla demontáž „opomenuta“. Srov. Hoffmann, Wolfgang: Deutschland an vorderster Front, <http://www.zeit.de/1993/11/Deutschland-an-vorderster-Front>, (přístup dne 12. 5. 2008) Podrobná data k exportu vojenského materiálu NVA k dispozici in: Nassauer, Otfried: An Army Surplus – the NVA's Heritage, Berlin Information-center for Transatlantic Security, <http://www.bits.de/public/bicc95.htm#oben>, (přístup dne 12. 5. 2008)

¹³⁸ Der kühle Klare und die Panzer, Das Parlament Nr. 13 / 26. 3. 2007, <http://www.das-parlament.de/2007/13/kehrseite/14423896.html>, (přístup dne 12. 5. 2008)

Zužitkování či likvidace lodí, letounů a ručních zbraní se Spolkové republice podařilo do konce roku 1993. Závazky vyplývající ze smlouvy o snížení konvenčních sil v Evropě splnila SRN již šest měsíců před vypršením lhůty 16. listopadu 1995.¹³⁹

Zvláštní kapitolu představovaly v souvislosti s „dědictvím“ NVA ekologické zátěže. Do roku 1995 bylo odstraněno na 48 000 t nebezpečných látek, od tekutých paliv pro rakety až po zbytky barev a tuhá maziva. Se zánikem vnitroněmeckých hranic souviselo rovněž odminování bývalého hraničního pásma v délce 348 kilometrů a zánik celé řady vojenských základen, které byly důležitým ekonomickým faktorem pro mnohé obce.¹⁴⁰

¹³⁹ Bundesministerium der Verteidigung (Hrsg.): Weißbuch 1994, s. 76.

¹⁴⁰ Model, Hansgeorg: Die Übernahme der Nationalen Volksarmee (NVA) – ein Meilenstein bei der Realisierung der Armee der Einheit, in: Mars, Osnabrück 1995, s. 360-373, zde s. 371.

5. Armáda jednoty?

Sledujeme-li slavnostní proslovy, interview a úřední prohlášení oficiálních představitelů armády a Spolkového ministerstva obrany, lze brzy nabýt dojmu, že proces slučování obou německých armád je již ukončen a v tomto ohledu již v Bundeswehru neexistují žádné třetí plochy. Tak například bývalý ministr obrany Peter Struck Schröderovy rudo-zelené koalice v této souvislosti v roce 2005 prohlásil, že: „v kasárnách a úřadovnách Bundeswehru je společné soužití již samozřejmostí“.¹⁴¹ Generální inspektor Bundeswehru Wolfgang Schneiderhahn tato slova potvrdil při příležitosti oslavy patnácti let existence sjednoceného Bundeswehru: „*Armáda jednoty je již vykonanou skutečností, Bundeswehr je armádou, která dennodenně plní své úkoly doma i v zahraničí. V uplynulých patnácti letech se utvořila pevná, společná základna [ozbrojených sil]. [...] Otázka, z jaké spolkové země kdo pochází, se stala zcela irrelevantní.*“¹⁴²

Zaměříme-li se na klíčové dokumenty spolkové vlády zabývající se problémy vzniklé sjednocením Německa a jejich řešením, totiž výroční zprávy spolkové vlády ke stavu německé jednoty,¹⁴³ nenalezneme v nich v posledních pěti letech žádné zmínky o sloučení Bundeswehru a Národní lidové armády - s výjimkou jediné poznámky o připojení bývalých cvičišť NVA k chráněnému území Natura 2000. Znamenají tedy faktická absence tohoto tématu ve vládních dokumentech a sebevědomá prohlášení politických představitelů, že je proces sloučení obou armád již skutečně uzavřený a že všechny problémy s tímto tématem související jsou již vyřešeny? Následující rozbor konkrétních rozhodnutí, týkajících se integrace příslušníků bývalé NVA, se na tuto otázku pokusí nalézt odpověď. Předmětem zájmu bude v první řadě druhá státní

¹⁴¹ Kolumne von Verteidigungsminister Peter Struck vom 07. Juni 2005, http://www.bmvg.de/portal/a/bmvg/kcxml/04_Sj9SPykssy0xPLMnMz0vM0Y_QjzKLd4k3cTcHSUGYxvqR6GJu5gix0JRUFw99X4_83FT9AP2C3NCIckdHROBKxVXm/delta/base64xml/L2dJQSEvUUt3QS80SVVFLzZfRF80SjM!yw_contentURL=/C1256F1200608B1B/W26D5APM766INFODE/content.jsp (přístup dne 13. 5. 2008).

¹⁴² Ansprache des Generalinspektors der Bundeswehr General Wolfgang Schneiderhan anlässlich des Festaktes "15 Jahre Armee der Einheit" im Rahmen der Jubiläumsveranstaltungen 50 Jahre Bundeswehr am 04. Oktober 2005 in Erfurt, http://www.bmvg.de/portal/a/bmvg/kcxml/04_Sj9SPykssy0xPLMnMz0vM0Y_QjzKLd4k38TIHSYGZbkAmTCwoJVXflyM_N1XfWz9AvyA3otzRUV ERAEQ5aL0!/delta/base64xml/L2dJQSEvUUt3QS80SVVFLzZfRF80SjM!yw_contentURL=%2FC1256F1200608B1B%2FW26GQGF2153INFODE%2Fcontent.jsp (přístup dne 13. 5. 2008).

¹⁴³ Jahresberichte der Bundesregierung zum Stand der deutschen Einheit; 2003: Bundestags-Drucksache 15/1550; 2004: BT-Drucksache 15/4300; 2005: BT-Drucksache 15/6000; 2006: BT-Drucksache 16/2870; 2007: BT-Drucksache 16/6500.

smlouva neboli smlouva o sjednocení z 31. srpna 1990,¹⁴⁴ která upravuje sloučení obou německých armád a detailní podmínky integrace příslušníků lidové armády do Bundeswehru a jejíž ustanovení ovlivňují život vojáků bývalé NVA dodnes. Budoucí existence lidové armády byla dle ustanovení této smlouvy vyloučena. Stanoveným cílem bylo naopak odbourání materiálu i personálu NVA ve velkém rozsahu, přičemž byly stanoveny individuální možnosti přechodu z NVA do Bundeswehru.¹⁴⁵ Smlouva o sjednocení zároveň stanovila, že instituce Bundeswehru a její působnost bude rozšířena na nové spolkové země.¹⁴⁶ Základní ustanovení, která ovlivňovala práva vojáků v budoucím jednotném Bundeswehru, byla stanovena v příloze této smlouvy.¹⁴⁷ Vyzdvihnout lze následující ujednání:

5.1. Vojáci povinné základní vojenské služby

Ujednání týkající se vojáků základní vojenské služby v rámci NVA byla prostá: všichni, kdo 2. října 1990 sloužili v rámci branné povinnosti v lidové armádě, byli převzati Bundeswehrem jako vojáci základní vojenské služby, pro které platila stejná práva a povinnosti jako pro brance Bundeswehru. Protože v době sjednocení byla délka povinné základní vojenské služby v SRN ještě patnáct měsíců, ale v NDR již pouhých dvanáct měsíců, měli branci, kteří svou vojenskou službu ke dni 2. října 1990 vykonávali v lidové armádě, odsloužit jen těchto dvanáct měsíců. Spolková republika Německo zkrátila délku základní vojenské služby na dvanáct měsíců zanedlouho poté v listopadu 1990.

¹⁴⁴ Vertrag zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands, <http://bundesrecht.juris.de/einigvtr/> (přístup dne 14.5.2008).

¹⁴⁵ Kowalczyk: Rechtliche Aspekte 1996, s. 41.

¹⁴⁶ Srov. Odstavec 3 Smlouvy o sjednocení, Vertrag zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands, http://bundesrecht.juris.de/einigvtr/art_3.html (přístup dne 14. 5. 2008).

¹⁴⁷ Viz. Přílohy s. 92, pro úplné znění <http://bundesrecht.juris.de/einigvtr/BJNR208890990BJNE024200301.html>, (přístup dne 14.5.2008).

5.2. Vojáci z povolání a vojáci s časově omezeným kontraktem

Postup u vojáků z povolání a vojáků, kteří se dobrovolně zavázali sloužit delší dobu (tzv. Zeitsoldaten) byl o mnoho komplikovanější. Všichni generálové a admirálové NVA byli propuštěni nejpozději ke 30. září 1990, tedy ještě z rozhodnutí vlády NDR. Stejně opatření se týkalo i vojáků z povolání starších padesáti pěti let a „politicky zatížených“ příslušníků NVA.¹⁴⁸

Vojáci, kteří nebyli propuštěni, podléhali speciálním podmínkám: jejich služební poměr byl přerušen, výjimku tvořili jen vojáci jednotek, ze kterých měly být na základě rozhodnutí ministerstva obrany vybudovány nové jednotky Bundeswehru. Během tohoto přerušeni setrvali bývalí vojáci NVA v tzv. prozatímní výslužbě a měli nárok na 70 % svých předchozích příjmů. Pokud se pro tyto vojáky nenašlo během šesti (pro starší padesáti let během devíti) měsíců uplatnění, byli propuštěni.¹⁴⁹ Kowalczyk v této souvislosti uvádí, že se jednalo asi o tisíc vojáků; v celém veřejném sektoru to bylo až šest set tisíc lidí.¹⁵⁰ Vojáci s časově limitovaným kontraktem a vojáci z povolání se mohli ucházet o převzetí do Bundeswehru na dvouletou zkušební dobu. Kdo chtěl v Bundeswehru setrvat i po uplynutí této zkušební lhůty, musel se podrobit přezkumu výboru pro způsobilost (Ausschuss Eignungsprüfung).¹⁵¹

¹⁴⁸ Ablaß: Zapfenstreich 1992, s. 172.

¹⁴⁹ V němčině je toto opatření označováno jako Warteschleife neboli jakási „čekací smyčka“. Proti tomuto opatření byla ze strany civilního personálu vnesena ústavní žaloba pro porušení článků 3, 12 a 14 Základního zákona. Ústavní soud tuto žalobu zamítl s odůvodněním, že je toto opatření žádoucí pro rychlé vybudování moderní, efektivní a na právních základech pracující státní správy v nových spolkových zemích. Ústavní soud po zhodnocení zájmů vojáků na jedné straně a obranného zájmu SRN, spojeného se zahraničněpolitickými a mezinárodněprávními aspekty na straně druhé, uznal opatření „čekací smyčky“ jako oprávněné. Pokud funkčnost státní správy ospravedlňuje zásah do základního práva dle článku 12, odstavce 1. v civilním sektoru, pak pro obranu a s ní spojenou připravenost ozbrojených sil toto platí dvojnásob. Více k tématu viz Schattschneider, Gudrun/Weniger, Frank: Ist die Zusammenführung von Bundeswehr und Nationaler Volksarmee inzwischen abgeschlossen?, in: Neue Zeitschrift für Wehrrecht, 6/2004, Berlin, s. 233-248, zde s. 237.

¹⁵⁰ Kowalczyk: Rechtliche Aspekte 1996, s. 77.

¹⁵¹ Jednotlivé fáze a modely převzetí vycházející z druhé státní smlouvy jsou představeny v následujících řádcích. Srov. též Přílohy s. 95

5.2.1. Weiterverwender¹⁵²

Pro ty vojáky NVA, jejichž služební místo zůstalo z rozhodnutí ministerstva obrany zachováno, pozbyla dosavadní práva a povinnosti platnosti a na jejich místo nastoupila práva a povinnosti příslušníků Bundeswehru, vyplývající z paragrafů 6 až 36 vojenského zákona, s výjimkou paragrafu 9 (přísaha a slavnostní slib), 27 (nařízení týkající se profesní dráhy) a 30 (peněžní a nepeněžní příjmy, léčebná péče, zaopatření, cestovní náklady a náklady na stěhování, pojištění). Peněžní a nepeněžní příjmy se řídily podle dosavadního práva. Kromě toho určoval ministr obrany prozatímní služební hodnost nadále sloužících vojáků, jež se řídila podle vykonávané činnosti, vzdělání a vztahu mezi hodností a vykonávanou činností.¹⁵³ Odlišná personální struktura Bundeswehru a Národní lidové armády, kdy počet důstojníků byl v lidové armádě oproti Bundeswehru mnohonásobně vyšší a důstojníci NVA často plnily úkoly podobné těm, které v Bundeswehru vykonávali poddůstojníci, vedla v mnoha případech k degradaci bývalých příslušníků NVA o jeden až dva stupně. S ohledem na tento výčet výjimek a ministerských nařízení tak služební poměr platil skutečně jen do „jisté“ míry, jak v této souvislosti poznamenává Hermann Hagen.¹⁵⁴

Smlouva o sjednocení upravovala zvláštní status nadále sloužících bývalých vojáků NVA do 31. prosince 1996. Během této doby měli všichni bývalí vojáci NVA možnost podat žádost o propuštění, které muselo být vyhověno. Další důvody pro propuštění byly následující: nedostatečná potřeba ze strany Bundeswehru, rozpuštění jednotky, nedostatečná kvalifikace, překročení minimální služební doby (důstojníci 25 let, poddůstojníci 15 let) nebo uplynutí doby čekatelství. Vedle těchto důvodů mohl být voják propuštěn, pokud se provinil proti zásadám lidskosti či zásadám právního státu nebo pokud byl činný pro Ministerstvo státní bezpečnosti či jeho následovníka - Úřad

¹⁵² Tento do češtiny těžko přeložitelný termín označoval vojáky, jejichž služební místo zůstalo zachováno, a kteří tak pokračovali ve služebním poměru – pozn. aut.

¹⁵³ Schattschneider, Gudrun/Weniger, Frank: Ist die Zusammenführung von Bundeswehr und Nationaler Volksarmee inzwischen abgeschlossen?, in: Neue Zeitschrift für Wehrrecht, 6/2004, Berlin, s. 233-248, zde s. 237.

¹⁵⁴ Hagen, Hermann: NVA-Soldaten in der Bundeswehr. Integration – nicht Restverwertung, in: Europäische Wehrkunde – Wehrwissenschaftliche Rundschau, 10/1990, Herford, s. 568-573, zde s. 568.

pro národní bezpečnost. Nejvyšší vojenský představitel NVA admirál Hoffmann tato ustanovení okomentoval následovně: „*Podle těchto kritérií můžou být vyhozeni všichni a každý*“.¹⁵⁵ Osud vojáků bývalé NVA tak plně ležel v rukách spolkového ministerstva obrany.

5.2.2. Služební poměr na dobu určitou

Vojákům, jejichž oddíly našly další uplatnění, i těm, kteří se nacházeli v čekací době, byla poskytnuta možnost se na bázi dobrovolného rozhodnutí zavázat Bundeswehru ke dvouletému pracovnímu poměru.¹⁵⁶ Jednalo se o zkušební dobu, po jejímž uplynutí měl být vojákům umožněn přechod do Bundeswehru jako vojákům z povolání nebo prodloužení služebního poměru na dobu určitou. Od prosince 1990 bylo tímto způsobem převzato na osmnáct tisíc vojáků bývalé NVA. Byli označeni jako vojáci s kontraktem na dobu určitou - Východ (Soldaten auf Zeit-Ost, SaZ 2 – Ost). Smlouva o sjednocení opravňovala spolkovou vládu k řešení otázky služebních hodností pomocí vládního nařízení. To se řídilo stejnými principy jako rozhodnutí ministra o prozatímních hodnostech v době přistoupení k Bundeswehru. Pro mnoho bývalých důstojníků NVA to znamenalo degradaci na poddůstojnickou hodnost.¹⁵⁷ Udělení nové služební hodnosti znamenalo spolu s úředním předpisem ministerstva obrany o povyšování a přijetí k důstojnické a poddůstojnické profesní dráze¹⁵⁸ pro řadu vojáků problémy. Prvotní udělení služební hodnosti se při výše uvedených omezeních sice řídilo podle odsloužené doby v lidové armádě, ale vzhledem k faktu, že se zároveň minimální služební doba pro povýšení řídila jen podle délky služební doby

¹⁵⁵ Hoffmann: Das letzte Kommando 1993, s. 301.

¹⁵⁶ Viz. Přílohy s. 92, Einigungsvertrag, Anlage I, Kapitel XIX, Sachgebiet B, Abschnitt II, Nr.2, § 8, odst. 1, věta 1

¹⁵⁷ Kowalczyk: Die rechtliche Aspekte 1996, s. 54.

¹⁵⁸ Zentrale Dienstvorschrift 20/7 „Bestimmung für die Beförderung der Soldaten und die Zulassung als Offizier- und Unteroffizieranwärter“, cit. podle Schattschneider, Gudrun/Weniger, Frank: Ist die Zusammenführung von Bundeswehr und Nationaler Volksarmee inzwischen abgeschlossen?, in: Neue Zeitschrift für Wehrrecht, 6/2004, Berlin, s. 238.

v Bundeswehru, hrozilo, že odsloužená doba v Bundeswehru nebude k dosažení cílové služební hodnosti stačit.¹⁵⁹

Mzdy převzatých vojáků se podle Zákona o mzdách a jeho pozměňovacích předpisů pomalu přibližovaly západní úrovni. K tomu převzatým vojákům přibylo právo na bezplatnou lékařskou péči.

Pokud nebyl voják po uplynutí zkušební doby Bundeswehrem převzat, byl jeho pracovní poměr po dvou letech automaticky ukončen. Nepřevzatí vojáci obdrželi jednorázové odstupné ve výši 2 500,- DM.¹⁶⁰

5.2.3. Vojáci z povolání

O převzetí do Bundeswehru na pozici vojáka z povolání rozhodoval ministr obrany. Žádosti k převzetí mohly být podávány do 31. prosince 1991.¹⁶¹ Předpokladem pro převzetí byl věk nižší padesáti let, způsobilost pro požadovanou pozici a přijetí základů právního řádu. K zajištění a přezkoumání posledně jmenovaného bodu byla ze strany spolkové vlády a Bundeswehru přijata dvojí strategie. Na jedné straně měli být vojáci bývalé NVA vzdělávání dle principů armády zakotvené v demokratickém právním řádu, na straně druhé měla být způsobilost uchazečů pro službu v takové armádě prověřena kontrolními orgány. Vzdělávací část této strategie zdůrazňovala principiální základy vnitřního velení a občana v uniformě. Kontrolní část spočívala ve vyhodnocení podkladů bývalého Ministerstva pro státní bezpečnost a přezkoumání před nezávislým Výborem pro přezkoumání způsobilosti.

Podklady Ministerstva pro státní bezpečnost

Jednotná socialistická strana Německa udržovala svoji moc pod ochranou sovětské armády a za pomoci gigantického bezpečnostního aparátu. Hlavním nástrojem SED se v tomto ohledu stalo Ministerstvo pro státní bezpečnost, které v sobě spojovalo

¹⁵⁹ Někteří poddůstojníci tak do výslužby odcházeli v hodnosti vrchního rotmistra (Hauptfeldwebel), cílová hodnost je přitom štábní rotmistr (Stabsfeldwebel). Ti, kteří této hodnosti nedosáhnou, platí za podprůměrné.

¹⁶⁰ Otázkou mezd bývalých vojáků NVA se podrobně zabývá Hagen, Hermann: NVA-Soldaten in der Bundeswehr. Integration – nicht Restverwertung, in: Europäische Wehrkunde – Wehrwissenschaftliche Rundschau, 10/1990, Herford, s. 568-573, zde s. 569n

¹⁶¹ Viz. Přílohy s. 92, Einigungsvertrag, Anlage I, Kapitel XIX, Sachgebiet B, Abschnitt II, Nr.2, § 8, odst. 4

funkce politické tajné policie, vyšetřovacího úřadu „politických trestných činů“ a zpravodajské služby.¹⁶² Bylo to právě toto ministerstvo a jeho oficiální i neoficiální spolupracovníci, kteří se podíleli na dalekosáhlém represivním a sledovacím aparátu Německé demokratické republiky. Nelze se tedy divit, že se rozpuštění této nenáviděné instituce stalo jedním z hlavních požadavků demonstrací na podzim roku 1989. Hans Modrow, od 13. listopadu 1989 úřadující ministerský předseda NDR, se pokusil tyto požadavky obejít přejmenováním ministerstva na Úřad pro národní bezpečnost, ale masivní občanské protesty a obsazení několika pracovišť Stasi občany bránícími zničení dokumentů, donutily Modrowa tento úřad vládním nařízením z 14. prosince 1989 rozpustit¹⁶³.

Snaha občanských komisí dohlížet na proces zániku tohoto úřadu a s ním související odliv majetku i dokumentů se však ukázala jako příliš obtížný úkol dokonce i po volbách v březnu 1990 a vzniku první demokraticky legitimované vlády Lothara de Maizière. Až v souvislosti s jednáním o sjednocení byl na nátlak občanských skupin prostřednictvím Zákona o materiálech Ministerstva státní bezpečnosti NDR umožněn přístup ke svazkům ministerstva státní bezpečnosti. Zvláštním zmocněncem spolkové vlády pro materiály Stasi se stal Joachim Gauck. Instituce založená 3. října 1990, jejímž úkolem je informovat veřejnost o struktuře, metodách a dopadech činnosti Stasi a v jejímž čele Gauck stál, je proto někdy nazývána Gauckův úřad.

Na základě informací tohoto úřadu mohlo být okamžitě rozhodnuto o převzetí či nepřevzetí uchazeče o zařazení do Bundeswehru. Stejně tak mohlo být rozhodnuto o propuštění již převzatého vojáka, pokud se na základě nových důkazů přišlo na jeho spolupráci se Stasi.¹⁶⁴ Takový způsob rozhodování byl věcně správný a právně nenapadnutelný do doby, kdy byla zkoumána konkrétní činnost jedince pro státní bezpečnost a z ní vyplývající způsobilost či nezpůsobilost pro výkon služby v Bundeswehru.

Řadu polemik naopak vyvolalo pozdější propouštění již převzatých vojáků s kontraktem na dobu určitou a vojáků z povolání na základě uvedení klamavých údajů podle paragrafu 46, odst. 2 vojenského zákona.¹⁶⁵ Při přebírání vojáků bývalé NVA do Bundeswehru se stalo běžnou praxí vyplnění přísěžného prohlášení, kde žadatel o převzetí potvrdil, že nebyl činný pro ministerstvo státní bezpečnosti. V případě

¹⁶² Schroeder, Klaus: Der SED-Staat. Geschichte und Strukturen der DDR, München 1998, s. 438.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Podrobně k tomuto tématu Kowalczyk: Rechtliche Aspekte 1996, s. 87-102.

¹⁶⁵ Odst. 2, možné důvody propuštění, http://bundesrecht.juris.de/sg/_46.html (přístup dne 15. 5. 2008).

pozdějšího zjištění jakékoliv činnosti pro státní bezpečnost byla daná osoba obviněna z uvedení klamavých údajů v přísěžném prohlášení a zpravidla propuštěna na základě paragrafu 46, odst. 2 vojenského zákona. Dle Schattschneider a Wenigera byl takový postup příliš schematický a formální, protože se nijak podrobně nezabýval formou spolupráce se státní bezpečností ani jejími konkrétními možnými důsledky pro služební vztah uvnitř Bundeswehru. Oba uvedení autoři naopak soudí, že včasné přezkoumání materiálů státní bezpečnosti a vhodnosti daného kandidáta pro převzetí do Bundeswehru bylo nahrazeno nenáročným vyplněním dotazníku.¹⁶⁶ Vojáci, kteří byli obviněni z uvedení klamavých údajů, byli následně podrobena disciplinárnímu řízení a v mnoha případech uvolněni ze služebního poměru. I zde je na místě kritika: disciplinární řízení má za úkol jedince vychovávat a udržet pořádek a disciplínu v jednotce, pokud je však voják propuštěn, nemůže být nadále vychováván.

Fakt, že výše uvedené ustanovení nebylo uspokojivě vyřešeno ani více než deset let po sjednocení Německa, dokazuje rozsudek správního soudu v Halle z roku 2001. Tento rozsudek stanovuje, že k propuštění na základě paragrafu 46, odst. 2 by nemělo dojít v případě, že: 1) voják do třech měsíců od nepravdivého vyplnění přísěžného prohlášení přiznal svou činnost pro státní bezpečnost vojenské rozvědky; 2) pokud činnost pro Stasi započala krátce po dovršení osmnácti let a trvala jen několik měsíců a 3) pokud nejsou údaje Úřadu zmocněnce spolkové vlády pro materiály Stasi prokazatelné. Po tomto rozsudku přehodnotilo svůj postoj i spolkové ministerstvo a od roku 2001 je připraveno odhlédnout od propuštění na základě klamavých údajů, pokud voják za dobu své služby dostatečně prokázal, že nepředstavuje bezpečnostní riziko.¹⁶⁷

Po úspěšném převzetí vojáků se statutem *SaZ 2 Ost*, neboli východoněmeckých vojáků se služebním poměrem omezeným na dobu dvou let, do pozic vojáků z povolání nebo jako vojáků s časově omezeným kontraktem bylo na základě indicií zmocněnce spolkové vlády pro materiály bývalého Ministerstva pro státní bezpečnost kvůli činnosti pro státní bezpečnost NDR nebo pro úmyslné zamlčení kontaktů s ní propuštěno pět set padesát důstojníků a tisíc dvanáct poddůstojníků.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Schattschneider, Gudrun/Weniger, Frank: Ist die Zusammenführung von Bundeswehr und Nationaler Volksarmee inzwischen abgeschlossen?, in: Neue Zeitschrift für Wehrrecht, 6/2004, Berlin, s. 233-238, zde s. 240.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 241.

¹⁶⁸ Tabulka shrnuje počet šetření, náznaků spolupráce a počet propuštěných, data převzata z Praxis der Überprüfung des zu übernehmenden Personals auf Eignung und Befähigung in Bund und neuen Ländern, in: Schlussbericht der Enquete-Kommission „Überwindung der Folgen der SED-Diktatur im Prozeß der deutschen Einheit“ vom 10.6.1998, Bundestags-Drucksache 13/11000, s. 35, <http://dip.bundestag.de/btd/13/110/1311000.pdf>, (přístup dne 15.5.2008).

	Důstojníci	Poddůstojníci	Celkově
Počet šetření	6 136	6 917	13 053
Náznaky určité formy spolupráce s MfS.	1 162	1 306	2 468
Propuštěno	550	1012	1562

Výbor pro přezkum způsobilosti

Ti vojáci, kteří byli Bundeswehrem převzati na zkušební dobu dvou let, prokázali svou kompetentnost a nebyli během této doby z důvodu kontaktů se státní bezpečností nebo jiných příčin propuštěni, museli po dvou letech předstoupit před nezávislý Výbor pro přezkum způsobilosti (Ausschuss Eignungsprüfung). Tento výbor posléze rozhodl, zda mohou být dotyční vojáci převzati Bundeswehrem jako vojáci z povolání či vojáci s časově omezeným kontraktem. Před výbor mohl být předvolán každý voják, nicméně zpravidla se přezkum týkal jen vyšších hodností - tedy vojáků, na jejichž bedrech spočívala po případném přestupu do Bundeswehru větší zodpovědnost. Obecně platilo, že k osobnímu pohovoru byli zváni vojáci s hodností od majora výše a vojáci nižších hodností byli posuzováni podle svých spisů.¹⁶⁹

Problematickou otázkou bylo v tomto ohledu také personální obsazení výboru. Výbor byl složen z patnácti nezávislých osobností, které pocházely ze 75 % ze starých spolkových zemí a z 25 % z nových spolkových zemí. Bývalý státní tajemník Werner Ablaß v této souvislosti poukazuje na to, že paritní složení by bývalo spravedlivější, ale zároveň dodává, že výbor pracoval dobře.¹⁷⁰ Výbor, zasedající od léta 1992 do jara 1993, měl svojí předlohu v tzv. expertním výboru pro personální otázky (*Personalgutachterausschuss*) z padesátých let, který rozhodoval o způsobilosti vyšších důstojníků pro profesní dráhu v tehdy nově vzniklém a právě budovaném Bundeswehru.¹⁷¹ Srovnání těchto dvou výborů však není zcela možné: rozdílná byla především výchozí historická situace obou výborů, kdy *Personalgutachterausschuss* v padesátých letech posuzoval způsobilost bývalých vojáků Wehrmachtu s cílem

¹⁶⁹ Uzulis: Die Bundeswehr 2005, s. 99.

¹⁷⁰ Rozhovor s bývalým státním tajemníkem W. Ablaßem 16. 4. 1999, cit. podle Zander, Eberhard: Probleme und Aspekte der Tradition in neuen deutschen Streitkräften in West und Ost. Ein Vergleich der Traditionen von Bundeswehr und Nationaler Volksarmee, Christian-Albrechts-Universität Kiel 2000, s. 229.

¹⁷¹ Uzulis: Die Bundeswehr 2005, s. 99.

vybudovat zcela nové ozbrojené síly a tedy i nový důstojnický sbor, zatímco *Ausschuss Eignungsprüfung* v letech devadesátých rozhodoval o vhodnosti kandidátů pro jejich integraci do již existující a funkční armády. Proto se zásadně lišily i počty převzatých vojáků: v padesátých letech se jednalo o 10 000 mužů a 45 generálů, v letech devadesátých pouze o 2650 mužů a žádného generála. Theodore Hoffmann v tomto ohledu poznamenává, že ideově blíže byl Bundeswehru Wehrmacht než Národní lidová armáda.¹⁷² Rozdílný byl i časový průběh obou srovnávaných procesů - *Personalgutachterausschuss* v padesátých letech přezkoumával vhodnost potenciálních budoucích příslušníků Bundeswehru teprve deset let po ukončení jejich vojenské kariéry, díky čemuž měli tito dostatek času k sebereflexi a adaptaci na zřízení demokratického státu; uchazeči z řad NVA v letech devadesátých byli rychlostí sjednocovacího procesu o takové možnosti ochuzeni.

Krátká doba mezi zánikem lidové armády a převzetím bývalých vojáků z jejich řad do Bundeswehru mohla být jedním z důvodů, proč Výbor pro přezkoumání způsobilosti zaujal v otázce kontaktů vojáků se státní bezpečností NDR relativně benevolentní postoj. Dalším možným, již poněkud méně ušlechtilým důvodem, byl poměrně malý počet vojáků, kteří byli do Bundeswehru integrováni. Většina žádostí o převzetí jako důstojníků z povolání – totiž 2 650 (z celkových 3 327) – byla vyhodnocena kladně. 642 uchazečů mělo možnost předstoupit před výbor osobně; z jejich žádostí pak bylo zamítnuto pouhých 35.¹⁷³

Zcela samostatnou kapitolu tvořili nejvyšší důstojníci NVA v hodnostech generálů a admirálů. O jejich blízkosti k socialistickému systému nebylo pochyb. Jejich propuštění, spolu s propuštěním politických důstojníků a rozpuštěním vojenského soudnictví, nařídil poslední ministr obrany NDR Rainer Eppelmann ke 30. září 1990.¹⁷⁴ Přesto bylo po 3. říjnu 1990 pět generálů/admirálů nadále zaměstnáno ve funkci civilních poradců v rámci nové velitelské struktury nových spolkových zemí. Schönbohm tuto skutečnost vysvětluje následovně: „*Na základě velicí struktury*

¹⁷² Rozhovor s T. Hoffmannem 12.4. 1999, cit. dle Zander: Probleme und Aspekte der Tradition, s. 231.

¹⁷³ Hintergrundinformationen zur Eingliederung von Soldaten der NVA in die Bundeswehr, Anzahl der nach Übernahme in die Bundeswehr wegen Stasi-Zugehörigkeit oder aus ähnlichen Gründen frühzeitig Entlassenen, http://www.bmvg.de/portal/a/bmvg/kcxml/04_Sj9SPyKssy0xPLMnMz0vM0Y_QjzKLd4k3cTcHSUGYxvqR6GJu5gixoJRUFw99X4_83FT9AP2C3NCIckdHRQBKxVXm/delta/base64xml/L2dJQSEvUUt3QS80SVVFLzZfRF80SjM!?yw_contentURL=/C1256F1200608B1B/W26D5APM766INFODE/content.jsp, (přístup dne 11.5.2008)

¹⁷⁴ Reeb, Joachim: Eingliederung ehemaliger NVA- Berufssoldaten in die Bundeswehr, in: Deutschland-Archiv 1992, s. 845-857, zde s. 851.

*Národní lidové armády byly organizace a vědomosti koncentrovány na nejvyšší úrovni na ministerstvu, což mělo za následek, že jen málo generálů mělo komplexní přehled o celkovém vojenském systému. Na jejich pomoci jsme nyní nutně závislí.*¹⁷⁵

Koncept vnitřního vedení

Po zkušenosti druhé světové války bylo západoněmeckým politikům i vrchním představitelům armády zřejmé, že je bezpodmínečně nutné, aby nové západoněmecké ozbrojené síly byly kompatibilní s demokratickým zřízením, a snažili se proto vtisknout armádě moderní ráz s právním ukotvením v Základním zákoně. Princip vnitřního vedení, za jehož duchovního otce je považován bývalý důstojník Reichswehru a Wehrmachtu Wolf Graf Baudissin, splňoval politickým vedením navrhovanou představu spojovacího můstku mezi společností a armádou tím, že uvedl vedení, výchovu a vzdělávání v armádě do souladu s hodnotovým a normativním systémem Základního zákona. Principy vnitřního vedení a „občana v uniformě“ měly zabránit tomu, aby se Bundeswehr stal státem ve státě. Integrací vojáků bývalé NVA do Bundeswehru pak měly být tyto základní hodnoty západoněmeckých ozbrojených sil přeneseny i do nových spolkových zemí. Na základě ujednání obou německých ministrů obrany, Gerharda Stoltenberga a Rainera Eppelmann, se vzájemné kontakty obou armád měly od května 1990 oficiálně odehrávat na základě vnitřního vedení.¹⁷⁶ Důraz, který západoněmecká strana kladla na prosazování těchto principů, lze připsat především úsilí Bundeswehru integrovat převzaté vojáky co nejrychleji do nových podmínek demokratického státu. Za účelem úspěšného prosazení této politiky byly všechny vedoucí pozice v rámci velitelství Bundeswehru Východ (Bundeswehrkommando Ost) obsazeny důstojníky ze starých spolkových zemí. Tento fakt byl u vyšších důstojníků bývalé NVA sledován s frustrací, ale jen tímto způsobem bylo možné zajistit požadované změny ve způsobu velení a vedení ozbrojených sil.

Zatímco západoněmečtí příslušníci Bundeswehru zprostředkovávali principy vnitřního vedení v nových spolkových zemích, byli zároveň vojáci bývalé NVA

¹⁷⁵ Schönbohm,.: *Zwei Armeen und ein Vaterland*, s. 65.

¹⁷⁶ „*Schwerpunkte der Gespräche werden die Grundsätze der Inneren Führung und deren Umsetzung im täglichen Dienst, insbesondere in den Bereichen Menschenführung, Fürsorge und Betreuung, Politische Bildung sowie Wehrrecht und Soldatische Ordnung sein. Dabei soll das Leitbild vom Staatsbürger in Uniform vermittelt werde, wie es für das Selbstverständnis einer Armee im demokratischem Staat und einer freien Gesellschaft gilt.*“, Bundesministerium der Verteidigung, Informations und Pressestab (Hrsg.), *Material für die Presse* Nr. XXVII/9 vom 30. Mai 1990, cit. pole Reeb, Joachim: *Eingliederung ehemaliger NVA- Berufssoldaten in die Bundeswehr*, in: *Deutschland-Archiv* 1992, s. 845-857, zde s. 849.

vysílání na rozličné kurzy a praktika do školících zařízení Bundeswehru. Generální inspektor Bundeswehru Dieter Wellershoff vydal již 30. srpna 1990, tedy ještě před sjednocením Německa, direktivu s názvem „Vzdělávání německých ozbrojených sil na území nových spolkových zemí“.¹⁷⁷ Úmyslem této direktivy bylo položit základy pro budoucí vzdělávání vojáků bývalé NVA, především pak vojáků na velitelských pozicích, aby své povinnosti vykonávali v souladu se západoněmeckými principy fungování ozbrojených sil. Uchazeči o kariéru důstojníka či poddůstojníka z nových spolkových zemí, kteří tuto dráhu nastoupili nově až po sjednocení Německa, již procházeli běžným vzděláním společným pro celý Bundeswehr. Naopak vojáci bývalé NVA, kteří po sjednocení zůstali nadále příslušníky Bundeswehru, museli absolvovat doplňující vzdělání, které sestávalo ze samostudia (studium materiálů k vnitřnímu vedení), čtyřtýdenního pobytu u některé ze západoněmeckých jednotek, dvoutýdenního kurzu v centru pro vnitřní vedení v Koblenzi a obeznámení se s podmínkami na budoucím pracovišti.¹⁷⁸

Úspěšnost těchto vzdělávacích opatření nelze jednoznačně vyhodnotit. Otázkou zůstává, nakolik může voják, který byl po mnoho let vychováván ve zcela odlišných podmínkách socialistické armády (viz Tabulka s. 31) pomocí kurzů politického vzdělávání, státního práva a vnitřního vedení změnit své návyky a zkušenosti z dlouholeté praxe. V obecné rovině lze konstatovat, že vojáci z nových spolkových zemí hodnotí praktické zkušenosti z pobytu a působení u západoněmeckých jednotek výše než teoretické koncepty získané v učebnách.¹⁷⁹ Osobní kontakt s bývalým nepřítelem, lidský přístup ze strany příslušníků Bundeswehru a sledování reálného vnitřního života demokratické armády byl pro bývalé vojáky NVA jistě větším přínosem než studium teorií nabitých brožur.

Takovýto mentální přerod nebyl nicméně u vojáků z východní části Německa ani samozřejmý, ani jednoduchý. Rychlost s jakou byla ukončena existence Národní lidové armády, do značné míry omezila příležitosti k vnitřní sebereflexi ze strany příslušníků NVA. Rozhovory s vysokými důstojníky bývalé lidové armády na počátku

¹⁷⁷ Reeb: Eingliederung ehemaliger NVA- Berufssoldaten in die Bundeswehr, s. 854.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 855.

¹⁷⁹ Srov. Klein, Paul/Lippert, Ekkehard/Meyer, Georg-Maria: Zur sozialen Befindlichkeit von Offizieren und Unteroffizieren aus der damaligen Nationalen Volksarmee, in: Klein, Paul/ Zimmermann, Rolf (Hrsg.), Beispielhaft ? Eine Zwischenbilanz zur Eingliederung der Nationalen Volksarmee in die Bundeswehr, Baden-Baden 1993, s. 51-63; podobně i Brinner, Falko: Vom Feindbild zur Armee der Einheit. Die Bundeswehr der Einheit aus der persönlichen Sicht von zwei betroffenen Soldaten, in: Institut für Politik- und Verwaltungswissenschaften (Hrsg.): Vom Feindbil zur Armee der Einheit, , Rostock 1998, s. 10.

devadesátých let ukázaly, že si tito vojáci uchovávají odstup od politiky, kterou se cítili být několikrát zrazeni (zklamání z vůdčích představitelů SED, zklamání z politiků východoněmecké vlády po volbách v březnu 1990 a negativní vnímání rozdílů mezi programatickými prohlášeními vlády a skromnou realitou na počátku devadesátých let).¹⁸⁰ Likvidace prostředí, které utvářelo obraz světa příslušníků NVA, vedla spolu se zánikem tradic a symbolů lidové armády ke snaze identifikovat se s hodnotami, které byly považovány za pozitivní a pokud možno ideologicky neutrální. Vyzdvihovány tak byly především vojensko-technické schopnosti Národní lidové armády, vysoká bojová připravenost a speciální bojové dovednosti.¹⁸¹

5.3. Ženy v národní lidové armádě

Národní lidová armáda disponovala poměrně vysokým počtem žen zaměstnaných v civilních službách. Vojenská služba byla v lidové armádě pro ženy dobrovolná. Uchazečky o vojenskou službu se musely armádě upsat nejméně na tři roky, ženy, které se rozhodly pro kariéru vojákyní z povolání, se upisovaly nejméně na deset let.¹⁸² Jejich služba však byla možná pouze ve specifických oblastech (spojovací, zdravotnické jednotky) a do bojových útvarů ženy nasazovány nebyly. V Bundeswehru mohly ženy v době německého znovusjednocení sloužit pouze ve funkci zdravotnických důstojníků.¹⁸³ Protože právní stav Spolkové republiky Německo v době sjednocení neumožňoval převzetí vojákyní, byly příslušnice bývalé NVA ke 30. září 1990 propuštěny. Jejich pracovní činnost byla převedena na civilní činnost, na níž se

¹⁸⁰ Hagen, Hermann: NVA-Soldaten in der Bundeswehr. Integration – nicht Restverwertung, in: Europäische Wehrkunde – Wehrwissenschaftliche Rundschau, 10/1990, Herford, s. 571.

¹⁸¹ Tuto skutečnost dokazuje velké množství internetových stránek s tematikou výzbroje, taktiky a rozestavení jednotek bývalé NVA, srov. například <http://www.samberg.de/strukturen/nva.html>; <http://www.militaertechnik-der-nva.de/Waffensysteme/Artilleriesysteme/Artillerie/Rohrartillerie.html>; <http://www.nva-forum.de/nva-board/index.php?s=d7dcb2f874e7ea26ce9ba6396db47316&showtopic=2619&st=15> aj.

¹⁸² Seidler, Franz: Frauen zu den Waffen?, Bonn 1998, s. 202.

¹⁸³ Otevírání se Bundeswehru ženám bylo vleklou záležitostí. Nasazení žen v Bundeswehru bylo po dlouhou dobu pojímáno restriktivně s odvoláním na Základní zákon, který ukládá všeobecnou vojenskou povinnost jen mužům (článek 12a). Až v souvislosti se změnou společenského klimatu v šedesátých letech se začaly ozývat hlasy pro přijetí žen do armády. Skutečná změna pak nastala v první polovině sedmdesátých let a souvisela s otevíráním se Bundeswehru vědám (Univerzity Bundeswehru v Hamburku a Mnichově). Spolu s otevřením univerzít se rozpoutala debata o společenskovědních souvislostech v armádě a jejím vztahu k veřejnosti. V této změně klimatu podal tehdejší ministr obrany Georg Leber (SPD) návrh na možnost otevření profesní kariéry zdravotních důstojníků, v roce 1975 Bundestag tento návrh přijal. Služba se zbraní nadále zůstávala znemožněna základním zákonem., srov. Uzulis: Die Bundeswehr, s. 138-139.

vztahovala nařízení pro civilní zaměstnance vyplývající ze smlouvy o sjednocení.¹⁸⁴ Pouze důstojnice zdravotnických jednotek mohly být převzaty ve statutu tzv. *Weiterverwenderer*, neboť takováto pozice existovala v době sjednocení i v Bundeswehru.

V roce 1991 byla ženám otevřena možnost nastoupit zdravotnickou kariéru nejen na důstojnické, ale i poddůstojnické úrovni a na úrovni mužstva. O rok později následovalo otevření profesních drah vojenské hudby a špičkových sportovců. V roce 1994 získala první žena hodnost generála u zdravotnických jednotek letectva a nadále pokračovala diskuse o zrovnoprávnění.¹⁸⁵

Až žaloba mladé Němky (s pomocí Mladých liberálů, mládežnické organizace FDP) proti diskriminaci při volbě povolání z roku 1996 umožnila ženám otevření všech profesních drah v Bundeswehru. Argumentace žaloby se opírala o směrnici Evropského společenství z roku 1976, nařizující zajištění rovnocenného přístupu k mužům a ženám při ucházení se o zaměstnání. Soud v Hannoveru proto požádal v roce 1998 Evropský soudní dvůr o vyložení zmíněné směrnice. Evropský soudní dvůr následně došel 11. ledna 2000 k závěru, že směrnice EU je nutné aplikovat také na německé ozbrojené síly¹⁸⁶. Německá vláda byla nucena se tomuto rozsudku podřídít a v říjnu 2000 Spolkový sněm odhlasoval potřebnou dvoutřetinovou většinou změnu 12. článku Ústavy.¹⁸⁷ V současné době mají ženy z nových i starých spolkových zemí možnost sloužit ve všech složkách Bundeswehru.

¹⁸⁴ Srov. Kowalczyk: *Rechtliche Aspekte*, s. 59.

¹⁸⁵ Seidler, Franz: *Frauen zu den Waffen?*, Bonn 1998, s. 228.

¹⁸⁶ Urteil des Europäischen Gerichtshofes vom 11. Januar 2000: „Gleichbehandlung von Männern und Frauen -Beschränkung des Zugangs von Frauen zum Dienst mit der Waffe in der Bundeswehr“, <http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=de&newform=newform&Submit=Suchen&alljur=alljur&jurcdj=jurcdj&jurtpi=jurtpi&jurtfp=jurtfp&alldocrec=alldocrec&docj=docj&docor=docor&docop=docop&docav=docav&docsom=docsom&docinf=docinf&alldocnrec=alldocnrec&docnoj=docnoj&docnoor=docnoor&typeord=ALLTYP&allcommjo=allcommjo&affint=affint&affclose=affclose&numaff=&ddatefs=11&mdatefs=1&ydatefs=2000&ddatefe=&mdatefe=&ydatefe=&nomusuel=&domaine=&mots=&resmax=100>, (přístup dne 16.5.2008)

¹⁸⁷ Uzulis: *Die Bundeswehr 2005*, s. 139.

5.4. Civilní zaměstnanci

Na civilní zaměstnance Národní lidové armády se vztahovala zvláštní ustanovení v rámci smlouvy o sjednocení. Pravidlem byl nadále platný služební poměr, pokud zařízení, ve kterém zaměstnanec pracoval, zůstalo zachováno. Pokud daná instituce přestala existovat, byl zaměstnancům pracovní poměr přerušen. Žádné velké rozdíly oproti právní situaci vojáků neexistovaly.¹⁸⁸

5.5. Problémy spojené s integrací

5.5.1. Problémy sociálního a ekonomického charakteru

Riziko sociálního propadu vojáků s časově omezeným kontraktem

Většina problémů spojených z integrací bývalých vojáků v současné době již pominula. Existuje zde však malá skupina lidí, kterým v souvislosti s integrací do Bundeswehru hrozí riziko sociálního propadu – jsou jimi vojáci, kteří byli po zkušební době dvou let převzati jako vojáci s časově omezeným kontraktem. Ti byli před prodloužením svého služebního poměru většinou krátce před dovršením padesáti let věku, a jejich šance na převzetí do služebního poměru vojáka z povolání proto byla až na výjimky velmi malá. Krátce po revoluci ovšem nebylo možné rozpoznat následky, které převzetí na časově omezený kontrakt přinese pro jejich budoucí zaopatření. Když první z těchto vojáků odešli do výslužby, ukázalo se, že po uplynutí přechodné podpory (36 měsíců) u nich může nastat sociální proluka delší tři let, protože platby ze zákonného důchodového pojištění mohli očekávat až po dovršení 65 let. Takovíto vojáci nemají nárok na podporu v nezaměstnanosti a vzhledem ke svému věku nacházejí na pracovním trhu těžko uplatnění. Z vojenského zákona přitom nevyplývá žádný automatický nárok na něčí převzetí jako vojáka z povolání či vojáka s časově omezeným kontraktem.¹⁸⁹ Proti sobě tak v tomto případě stojí na jedné straně vojáci, kterým hrozí, že budou několik let nuceni žít z vlastního majetku nebo v šedesáti letech hledat znovu práci, a na straně druhé zaměstnavatel, který služby vojáků po šestnáct let využíval, nemusel příliš investovat do jejich vzdělání a často je využíval pro velmi

¹⁸⁸ Kowalczyk: *Rechtliche Aspekte*, s. 63-65.

¹⁸⁹ Detailně k tomuto viz Kowalczyk: *Rechtliche Aspekte* 1996, s. 52-58.

zodpovědné pozice. Odmítnutí prodloužení služebního poměru z důvodu pokryté poptávky je proto z dnešního pohledu poněkud rozporuplné. Bylo by spravedlivé, kdyby spolková vláda umožnila prodloužit služební poměr pro tyto vojáky až do 62 let věku.

Důchodové zabezpečení

Zákonodárství týkající se důchodového zabezpečení tvoří velmi komplexní a důležitý tematický okruh v rámci německého sjednocení. Převedení důchodů a právních nároků na jejich budoucí výplatu z NDR do systému sociálního zabezpečení Spolkové republiky Německo bylo stanoveno v první i druhé státní smlouvě o sjednocení. Smlouva o sjednocení stanovila, že konkrétní aspekty mají být vyřešeny pomocí jednotlivých zákonů a vymezila širší rámec tohoto procesu. Na základě smlouvy o sjednocení byl pak v červenci 1991 schválen zákon o převodech důchodů (Rentenüberleitungsgesetz – RÜG), který stanovil podmínky pro výpočet důchodové výše.¹⁹⁰ Ta byla stanovena podle průměrné výše příjmů všech osob v systému důchodového pojištění NDR. Pokud byla tato částka vyšší o více než 40 % průměrné mzdy, předpokládalo se, že jedinec byl „blízký systému“, neboli že byl režimem zvýhodněn a jeho politická spolehlivost vedla ke zvýšeným důchodovým nárokům. Tato nespravedlnost při výpočtu důchodových dávek měla být pomocí převodního důchodového zákona vyrovnána, a částka pro výpočet důchodu proto byla při překročení 40 % průměrné mzdy snížena na hladinu průměrné mzdy v NDR. Nejvyšší částka pro vyplácení důchodů byla stanovena na 2. 010,- DM.¹⁹¹ Řešení, které zákon předpisoval, znamenalo pro mnohé bývalé občany NDR citelné krácení oproti jejich předchozímu standardu, a někdy se proto v této souvislosti hovoří o trestajícím důchodovém zákonodárství. Na německé politické scéně nevyvolává tato tematika velké kontroverze.¹⁹² Jedinou politickou stranou, která se zásadní mírou zasazovala a zasazuje o změnu výše uvedených ustanovení, je levicová Strana demokratického socialismu PDS, respektive od roku 2007 Die Linke.¹⁹³

¹⁹⁰ Kowalczyk: *Rechtliche Aspekte* 1996, s. 107.

¹⁹¹ Schattschneider, Gudrun/Weniger, Frank: *Ist die Zusammenführung von Bundeswehr und Nationaler Volksarmee inzwischen abgeschlossen?*, in: *Neue Zeitschrift für Wehrrecht*, 6/2004, Berlin, s. 233-248, zde s. 244.

¹⁹² Tak v roce 2005 Bundestag schválil pozměňovacím zákonem důchodový zákon, který dokonce rozšiřoval spektrum osob, spadajících pod krácení důchodů, srov. návrh zákona Bundestags- Drucksache 15/5488 ze dne 11.5. 2005, <http://dip.bundestag.de/btd/15/054/1505488.pdf>, (přístup dne 16.5.2008).

¹⁹³ K otázce trestajícího důchodového systému srov. internetové stránky levicové poslankyně Petry Pau http://www.petrapau.de/15_bundestag/dok/050519_an-ddr-renten.htm, (přístup dne 16.5.2008).

„Trestající“ systém výpočtu důchodových nároků postihl ve velké míře i příslušníky bývalé NVA (především vyšší důstojníky), kteří byli oproti průměrným mzdám v NDR poměrně dobře placeni.¹⁹⁴ Nejenom tedy vojáci, kteří nebyli převzati do Bundeswehru, ale i vojáci, kteří pokračovali ve výkonu služby po 3. říjnu 1990, případně po dvouleté zkušební lhůtě ve sjednocené armádě, musejí počítat s výrazným rozdílem v důchodových dávkách po svém odchodu do výslužby. U vojáků Bundeswehru tvoří důchodové renty asi 75 % předchozích příjmů, zatímco v případě bývalých vojáků NVA se tato částka pohybuje těsně nad hranicí 50 %. To je způsobeno tím, že jejich penzijní nároky jsou vypočítávány z kombinace penze za dobu odslouženou v Bundeswehru a starobního důchodu za dobu strávenou v lidové armádě, ale za již zmíněných podmínek smlouvy o sjednocení. Rozdíly ve výši důchodů jsou bývalými vojáky Národní lidové armády z pochopitelných důvodů vnímány obzvláště hořce.¹⁹⁵

Platové rozdíly Západ/Východ

Platové rozdíly mezi vojáky pocházejícími z nových a starých spolkových zemí nejsou doposud zcela vyrovnány. Markantní rozdíly v platech u vojáků z povolání a u déle sloužících vojáků z počátku devadesátých let jsou již sice minulostí,¹⁹⁶ přesto však představují rozdíly v platech jakousi dělicí psychologickou hranici. Fakt, že i 19 let po sjednocení Německa jsou mzdy vojáků z nových spolkových zemí na nižší úrovni (v současnosti na 92,5 % mezd vojáků ze starých spolkových zemí¹⁹⁷), vnímají mnozí vojáci velmi kriticky.¹⁹⁸ Ministerstvo obrany hájí regionální rozdíly ve mzdách mezi novými a starými spolkovými zeměmi s odkazem na rozsudek Spolkového ústavního soudu, který 12. února 2003 na základě spolkového mzdového zákona tyto rozdíly potvrdil. Podle tohoto usnesení je zachování dvou rozdílně vysokých mzdových ohodnocení s ohledem na obecnou hospodářskou a finanční situaci v nových

¹⁹⁴ K finanční situaci vojáků NVA Srov. Hagen, Hermann: NVA-Soldaten in der Bundeswehr. Integration – nicht Restverwertung, in: Europäische Wehrkunde – Wehrwissenschaftliche Rundschau, 10/1990, Herford, s. 569-570.

¹⁹⁵ Lüder, Almut: Die Mauer in der Sold-Tüte, in: Das Parlament, Nr. 21/2005, <http://www.das-parlament.de/2005/21/thema/007.html>, (přístup dne 16.5.2008)

¹⁹⁶ Uzulis: Die Bundeswehr 2005, s. 102.

¹⁹⁷ Schattschneider, Gudrun/Weniger, Frank: Ist die Zusammenführung von Bundeswehr und Nationaler Volksarmee inzwischen abgeschlossen?, in: Neue Zeitschrift für Wehrrecht, 6/2004, Berlin, s. 247.

¹⁹⁸ Haussman: „Armáda jednoty je pro mě politickým heslem. NVA byla druhého října rozpuštěna a vstřebána Bundeswehrem. Jsme Němci druhé kategorie“ ("Die Armee der Einheit ist eine Losung für mich. Die NVA ist am 2. Oktober 1990 aufgelöst und von der Bundeswehr aufgesogen worden. Wir sind Deutsche zweiter Klasse."), Lüder, Almut: Die Mauer in der Sold-Tüte, in: Das Parlament, Nr. 21/2005, <http://www.das-parlament.de/2005/21/thema/007.html>, (přístup dne 16.5.2008).

spolkových zemích nadále odůvodněné, protože hospodářská síla a finanční výkonnost nových spolkových zemí je stále vysoko pod západoněmeckou úrovní.¹⁹⁹

K úplnému vyrovnání mzdových podmínek u všech mzdových skupin by mělo dojít do konce roku 2009 na základě zákona o vyrovnání služebních příjmů, vyjednaného v roce 2003/2004 (Gesetz zur Anpassung der Dienst- und Versorgungsbezüge 2003/2004 (vom 10. September 2003, BGBl. I Seite 1.798)). Tento zákon rozšiřuje obsahovou i časovou působnost s odbory vyjednaných tarifních podmínek pro tarifní zaměstnance veřejného sektoru i na úředníky a vojáky.²⁰⁰

S ohledem na rychlé vyrovnání mzdových rozdílů a na velikost státního deficitu však v roce 2005 varoval současný ministr obrany ve vládě velké koalice CDU/CSU a SPD Franz Josef Jung před přílišným optimismem a před zmenšováním rozpočtu ministerstva obrany na úkor konsolidace státního rozpočtu.²⁰¹

Současný Bundeswehr již pochopitelně není Bundeswehrem počátku devadesátých let a jeho struktura a úkoly se zásadně proměnily. Dnešní Bundeswehr je armádou, která plní úkoly daleko za hranicemi Německa, a vojáci, kteří v ní slouží, plní všichni stejné úkoly bez ohledu na to, z jaké spolkové země pocházejí. Pravdou také je, že mzdové rozdíly se od počátku devadesátých let rapidně zmenšily, přesto však působí demotivačně a diskriminačně a měly by být proto co možná nejdříve odstraněny.²⁰²

¹⁹⁹ Usnesení Spolkového ústavního soudu z 12. února 2003, BVerfG, 2 BvR 709/99 vom 12. 2. 2003, Absatz-Nr. (1 - 60), http://www.bverfg.de/entscheidungen/rs20030212_2bvr070999.htm, (přístup dne 16. 5. 2008).

²⁰⁰ Besoldung ab 2008 einheitlich, http://www.bundeswehr.de/portal/a/bwde/kcxml/04_Sj9SPykssy0xPLMnMz0vM0Y_QjzKLd443DgwBSUGYAfqR6GIBIQixojRUfW99X4_83FT9AP2C3NCIckdHRQAIYgRn/delta/base64xml/L2dJQSEvUUt3QS80SVVFLzZfQ180OFQ!?yw_contentURL=/C1256EF4002AED30/W2664JL7535INFODE/content.jsp, (přístup dne 14.5.2008)

²⁰¹ Interview mit Bundesminister der Verteidigung, Dr. Franz Josef Jung, Werdegang, Handlungsfelder und erste Erfahrungen aus Kontakten mit der Truppe und den Vertrauenspersonen am 02. Dezember 2005; Die Wehrpflichtarmee weiter entwickeln, in: Stichworte zur Sicherheitspolitik, Nr. 11/12 November/Dezember 2005, http://www.bundesregierung.de/nn_23778/Content/DE/PeriodischerBericht/StichworteSicherheitspolitik/2006/01/2006-01-06-ausgabe-november-dezember-2005.html, (přístup dne 14.5.2008).

²⁰² Požadavek na rychlé vyrovnání mezd navrhla frakce FDP ve Spolkovém sněmu s poukazem na pozitivní vývoj, který Bundeswehr jako instituce spojující občany z nových a starých spolkových zemí představuje. Srov. Antrag der Fraktion der FDP vom 8.2.2006, Gleiche Besoldung für alle Soldaten, Bundestags- Drucksache 15/587, <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/16/005/1600587.pdf>, (přístup dne 15.5.2008).

5.5.2. Vedení služební hodnosti a uznávání vzdělání získaného v NDR

Vedení služební hodnosti

K velkému rozladění bývalých vojáků NVA přispěl paragraf 8, odst.2 zákona o branné povinnosti, které stanovuje, že služba v Národní lidové armádě je považována za „službu v cizích ozbrojených silách („Dienst in fremden Streitkräften“).²⁰³ Vojáci NVA měli podle nařízení Rady národní obrany z roku 1984 právo uvádět svojí služební hodnost s dodatkem ve výslužbě („außer Dienst“ – a. D.) nebo s dodatkem poukazujícím na příslušnost k záložním jednotkám („der Reserve“ – d. R.).²⁰⁴ Smlouva o sjednocení zrušila práva a povinnosti bývalých vojáků NVA. Proto pro vojáky, kteří nebyli převzati do Bundeswehru, neplatí nařízení vojenského zákona umožňující služební hodnost s těmito dodatky používat. V praxi se však ukazuje, že zákaz používat hodnost s těmito dodatky není příliš respektován. Autoři nejrůznějších článků či příspěvků na internetových stránkách, kteří sloužili v NVA, svou služební hodnost s dodatky často nadále používají.

Terčem kritiky se stal rovněž termín služby v cizích ozbrojených silách. Řada bývalých vojáků NVA se domnívá, že používáním tohoto termínu a zákazem uvádět zmiňované dodatky jsou nuceni zamlčovat svou vlastní minulost.²⁰⁵ Silný nesouhlas s touto praxí vyjádřil v interview v roce 1999 Theodor Hoffmann, který tyto nedostatky označil za skvrnu na jinak historickém vítězství německého sjednocení.²⁰⁶ Důvodem, proč příslušníci bývalé NVA tento termín tak těžce nesli, mohl být i fakt, že vzhledem k právní kontinuitě Spolkové republiky a německé říše nebyl za cizí armádu označen Wehrmacht. To, že rychlost sjednocení znemožnila východoněmecké vládě provést mnohá nařízení, dokumentuje doklad, kterým měla být těmto vojákům přiznána služební hodnost s dodatkem ve výslužbě.²⁰⁷

Z právního hlediska neměla výše uvedená ustanovení velký význam, ale z emocionálního hlediska hrála pro mnohé bývalé vojáky NVA důležitou roli. Spolkové ministerstvo obrany uznalo problematičnost termínu „služba v cizí armádě“ až v roce 2005, kdy ministr Peter Struck nařídil s platností od 1. března 2005 změnit tento termín

²⁰³ Schattschneider, Gudrun/Weniger, Frank: Ist die Zusammenführung von Bundeswehr und Nationaler Volksarmee inzwischen abgeschlossen?, in: Neue Zeitschrift für Wehrrecht, 6/2004, Berlin, s. 246.

²⁰⁴ GBl. der DDR I 1984, Tamtéž, s.246

²⁰⁵ K diskusi na toto téma srov. Zpráva bezpečnostního výboru z 22. 9. 1994, Bundestags-Drucksache 12/8525.

²⁰⁶ Rozhovor s T. Hoffmannem 12. 4. 1999, cit. podle Zander, Eberhard: Probleme und Aspekte der Tradition 2000, s. 231.

²⁰⁷ Viz Přílohy s. 96

na termín „služba mimo Bundeswehr“ (Dienst außerhalb der Bundeswehr).²⁰⁸ Zákaz používání služební hodnosti s dodatkem ve výslužbě však platí nadále.

Uznávání vzdělání získaného v NDR

Další problém představovala po 3. říjnu 1990 otázka platnosti či uznání vojenského vzdělání získaného v NDR. To se týkalo nejen pracovních označení, ale i například i uznání studijních závěrečných zkoušek. V tomto ohledu se jako velmi komplikované ukázalo vzdělání absolvované v bývalé lidové armádě i vzdělání jiných uniformovaných složek, protože zde bylo nutné rozlišovat mezi studiem oborově zaměřeným a vzděláním vojenského charakteru. Normy, podle kterých má být vzdělání posuzováno, stanovila konference ministrů kultury v roce 1992 a 1994; potvrzeny byly v roce 1997 i Spolkovým správním soudem.²⁰⁹ Podle těchto norem lze vzdělání uznat, pokud je shledáno rovnocenným z hlediska podmínek pro přijetí k tomuto studiu, rozsahu, nabídky a úrovně studijního plánu, podobné náročnosti absolvování zkoušek.

5.5.3. Pohřbívání s vojenskými poctami

Otázka, zda mohou být bývalí vojáci Národní lidové armády pohřbívání s vojenskými poctami, byla vyřešena následovně: pokud dotyčný sloužil jako aktivní voják v Bundeswehru, platí pro něj ustanovení spolkového vojenského zákona, a pohřeb s vojenskými poctami je tedy možný. Protože na základě smlouvy o sjednocení byly dosavadní práva a povinnosti vojáků bývalé lidové armády zrušeny,²¹⁰ nemají nepřevzatí vojáci na pohřeb s vojenskými poctami nárok.

²⁰⁸ Hintergrundinformationen zur Eingliederung von Soldaten der NVA in die Bundeswehr, Anzahl der Anträge und tatsächliche Übernahme in die Bundeswehr, http://www.bmvg.de/portal/a/bmvg/kcxml/04_Sj9SPykssy0xPLMnMz0vM0Y_QjzKLd4k3cTcHSUGYxvqR6GJu5gixoJRUFw99X4_83FT9AP2C3NCIckdHROBKxVXm/delta/base64xml/L2dJOSEvUUt3QS80SVVFLzZfRF80SjM!?yw_contentURL=/C1256F1200608B1B/W26D5APM766INFODE/content.jsp, (přístup dne 17.5.2008).

²⁰⁹ Schattschneider, Gudrun/Weniger, Frank: Ist die Zusammenführung von Bundeswehr und Nationaler Volksarmee inzwischen abgeschlossen?, in: Neue Zeitschrift für Wehrrecht, 6/2004, Berlin, s. 247.

²¹⁰ Viz. Přílohy s. 92, Einigungsvertrag, Anlage I, Kapitel XIX, Sachgebiet B, Abschnitt II, Nr. 2, § 4, odst. 1

Závěr

Obě německé armády, Národní lidová armáda a Bundeswehr, vznikly v době studené války a jejich charakter byl zásadně ovlivněn společenským a státním systémem, který měly ochraňovat. Rozdíly mezi oběma armádami, především v jejich společenské funkci a pozici, způsobu vedení svých příslušníků a politické kontrole, byly zcela zásadního charakteru a jejich překonání představovalo klíčový aspekt sjednocení obou armád. Rozhodnutí o vybudování jediné německé armády bylo důsledkem mezinárodněpolitické situace a mezinárodněprávních závazků sjednocujícího se Německa, především pak jednání v rámci procesu 2+4 a závazků vyplývajících ze smlouvy o snížení konvenčních sil v Evropě. Tyto rámcové podmínky představovaly hlavní faktory pro rozhodnutí o radikální redukci ozbrojených sil lidové armády. Postoj Ministerstva pro odzbrojení a obranu Německé demokratické republiky a jeho setrvávání na pozici zachování existence dvou německých armád až do srpna 1990 lze vysvětlit snahou udržet v silně vyzbrojených silách NVA pořádek a disciplínu až do okamžiku sjednocení. Ze strany Ministerstva obrany Spolkové republiky Německo a vedení Bundeswehru zároveň nebyla až do léta 1990 vyvíjena žádná iniciativa, která by se vážně zabývala sloučením obou armád.

Národní lidová armáda přestala v noci z druhého na třetího října 1990 formálně existovat, přičemž však nebyla zlikvidována vojenskou silou Bundeswehru, ale touhou východoněmeckých občanů osvobodit se ze zastaralého, rigidního a represivního režimu, který své občany kontroloval pomocí jednoho z nejpropracovanějších kontrolních aparátů na světě. V prvních svobodných demokratických volbách v březnu 1990 se východoněmecké obyvatelstvo jasně vyslovalo pro sjednocení obou států, když hlasovalo pro ty politické strany, které si sjednocení Německa kladly za svůj politický cíl. K zániku Německé demokratické republiky a jejích institucí včetně Národní lidové armády tak došlo ze svobodné vůle jejích občanů. Nejednalo se však o sjednocení dvou zcela rovnocenných partnerů, ani o vznik zcela nového německého státu, ale o přístup pěti nově vytvořených spolkových zemí k existujícímu politickému, právnímu, hospodářskému a sociálnímu řádu Spolkové republiky Německo na základě článku 23 Základního zákona. Rozhodnutí o přístupu nových spolkových zemí k SRN podle článku 23 Základního zákona a nikoliv podle článku 146, který předpokládal vypracování nové ústavy, znamenalo přenesení institucionálního rámce ze západu na

východ. Spolu s tím zůstala zachována i západoněmecká armáda, Bundeswehr, se svojí strukturou, principy, právy a povinnostmi.

Vybudování nových vojenských struktur Bundeswehru na území nových spolkových zemí proběhlo z organizačního hlediska velmi rychle, přičemž bylo ve velké míře využito stávajících struktur bývalé Národní lidové armády. Tento proces navíc probíhal v době, kdy změněná mezinárodní situace vyžadovala plnění několika úkolů současně. Na základě mezinárodních dohod musel i „starý“ Bundeswehr snížit počet svých mužů; současně musela sloučená německá armáda plnit úkoly v prvních „out-of-area“ misích, na které ovšem nebyla svojí strukturou připravena, a taktéž podporovat odsun sovětských/ruských vojsk z území bývalé NDR. I oblast vnitřní struktury Bundeswehru doznala na počátku devadesátých let řady zásadních změn, když byla například ženám umožněna pracovní kariéra v armádě. Změna mezinárodně-bezpečnostní situace, válka v Perském zálivu, rozpad Sovětského svazu a následující výrazné zkrácení rozpočtu Bundeswehru a situace, kdy se koncentrace veřejnosti, mediální a politické scény soustředila především na nové úkoly Bundeswehru, poněkud zastínily význam jednoho z prvních úspěšných integračních procesů v nových spolkových zemích, kterým sjednocení dvou německých armád bezpochyby bylo.

Integrace Národní lidové armády do Bundeswehru je v současnosti ukončena. Zbrojní materiál i nemovitý majetek NVA byl převeden Bundeswehru nebo vyřazen. Poměrně malá část civilního a vojenského personálu NVA, která byla Bundeswehrem převzata, dnes plní stejné úkoly v rámci stejné vojenské struktury jako jejich kolegové ze starých spolkových zemí. Velitelský sbor je tvořen příslušníky jak ze starých, tak nových spolkových zemí. Uchazeči o důstojnické a poddůstojnické funkce z východní i západní části Německa dnes prochází stejným vzděláním. Principy vnitřního vedení a občana v uniformě se ukázaly nosnými i při převzetí části příslušníků bývalé NVA a dokázaly jejich trvalou platnost. Pro transformovaný Bundeswehr, jehož úkoly vycházející z nového bezpečnostního prostředí, tyto principy nadále představují centrální koncepci jeho fungování a určují vnitřní charakter německých ozbrojených složek. V zahraničních misích dnes působí vojáci z nových i starých spolkových zemí společně a v poměru k počtu obyvatel pochází většina nových rekrutů a kadetů právě z nových spolkových zemí. Ve funkční rovině tedy není o dosažení „armády jednoty“ 19 let po německém sjednocení pochyb. Jako jednotná německá armáda se Bundeswehr zapsal i do povědomí německé veřejnosti zejména při povodních v roce 1997, kdy se

jeho vojáci významnou měrou podíleli na zpevnování hrází na rozvodněných řekách a ochraně majetku i životů německých občanů.

V rovině právní však o zcela jednotné armádě dosud hovořit nelze. Této jednoty bude dosaženo až v okamžiku, kdy budou mít všichni aktivní vojáci Bundeswehru stejná práva a povinnosti; avšak při platových rozdílech mezi západem a východem o takové situaci dosud nelze hovořit. Spolek se zavázal dorovnat vojákům v nových spolkových zemích jejich příjmy do konce roku 2009 na úroveň jejich západoněmeckých kolegů, avšak u bývalých vojáků Národní lidové armády nadále existují velké rozdíly například ve výpočtech výše důchodů či možnostech vést nadále svou služební hodnost. Dokud nebudou tyto rozdíly smazány, nelze v právní rovině označení Bundeswehru jako armády jednoty považovat za přesvědčivé. To je důvodem, proč by i v dnešní době nemělo téma sjednocení obou německých armád a problémy z něj vyplývající napříště chybět ve výročních zprávách spolkové vlády ke stavu německé jednoty, jak tomu bylo dosud.

Otázku, zda se při procesu sloučení obou armád jednalo o likvidaci či integraci, nelze zcela přesvědčivě zodpovědět. Z hlediska strohých počtů převzatých vojáků bývalé Národní lidové armády do Bundeswehru převažuje jednoznačně aspekt likvidace. Nicméně u tohoto relativně malého procenta vojáků, kteří byli převzati z bývalé NVA, nelze snahy o jejich integraci do struktur Bundeswehru znevážit. Při počtu 11 000 převzatých vojáků z celkového počtu 370 000 vojáků činil v roce 1994 podíl příslušníků bývalé NVA méně než 3 %; v současnosti činí podíl vojáků z povolání se zkušeností z lidové armády NDR již jen 1,5 %. Tyto počty převzatých vojáků dokládají, že úprava sloučení dvou německých armád, tak jak ji stanovila smlouva o sjednocení z 31. srpna 1990, se z praktického a funkčního hlediska ukázala jako dostatečná. Strategie implementovaná do smlouvy o sjednocení byla jednoznačná a vzhledem k výsledkům studené války a výsledkům budování „rozvinuté socialistické společnosti“ ve východních částech Německa snad i pochopitelná. Jádrem německé branné moci se tak stal Bundeswehr a NVA byla rozpuštěna. Z politických a bezpečnostních důvodů pak přebírání příslušníci bývalé Národní lidové armády procházeli důkladným přezkoumáním a převýchovou na základě principů vnitřního velení a občana v uniformě. Nakolik si však příslušníci bývalé socialistické armády tyto principy skutečně přisvojili, nelze s jistotou odpovědět.

Statistiky a čísla nereflektující průběh sloučení obou německých armád ale také demonstrují tvrdost tohoto procesu, za kterým se skrývá celá řada individuálních osudů.

Rychlá a intenzivní transplantace západoněmeckého právního, hospodářského a sociálního modelu na nové spolkové země a závazky vyplývající ze smluvních ujednání, která německé sjednocení vůbec umožnila, zanechaly v nových spolkových zemích stopy v podobě vysoké nezaměstnanosti a nejisté budoucnosti i v oblasti ozbrojených sil. Cenu za sjednocení Německa tak platí všichni Němci, nikoliv jen příslušníci bývalé NVA, a pro všechny tak i dnes poněkud paradoxně platí první sloka básně Wolfa Biermanna, která vznikla v bývalé NDR za zcela jiných okolností, a která říká: „*Jen se nenech zatvrdit, v těchto tvrdých časech.*“

Zusammenfassung

Nach der Überwindung des Ost-West-Konflikts, dem Zusammenbruch des Kommunismus, einschließlich des Zerfalls der Sowjetunion, sowie nach der deutschen Einigung wurden neue Prioritäten für die deutsche Sicherheitspolitik gesetzt. Bevor die deutsche Politik aber auf die neuen Herausforderungen der neunziger Jahre eingehen konnte, musste sie viele mit der anrückenden deutschen Einigung verbundene Probleme lösen. Eines dieser war die Verschmelzung der Bundeswehr und der Nationalen Volksarmee. Der Prozess der Vereinigung beider deutscher Armeen ist in der Militärgeschichte ohne Vorbild.

Beide deutsche Armeen, Nationale Volksarmee und Bundeswehr, wurden im kalten Krieg aufgebaut und ihr Charakter war erheblich von der Gesellschafts- und Staatsordnung geprägt, deren Schutz sie gewährleisten sollten. Die Unterschiede zwischen den beiden Armeen, vor allem im Bereich der gesellschaftlichen Verankerung, der Menschenführung und der politischen Kontrolle, waren so markant, dass aus ihnen im Rahmen des Einigungsprozesses politische Schlussfolgerungen gezogen werden mussten. Die Bildung einer einzigen deutschen Armee wurde maßgeblich durch die außenpolitische Situation und völkerrechtliche Verpflichtungen mitbestimmt, vor allem durch Verhandlungen im Rahmen des 2+4 Prozesses und der Verpflichtungen im Rahmen des KSE-Vertrages. Diese Rahmenbedingungen zeichneten den Weg zu einem radikalen Abbau der ehemaligen NVA Streitkräfte. Die Haltung des Ministeriums für Abrüstung und Verteidigung der Deutschen Demokratischen Republik und seine Beharrung auf der Existenz zweier deutscher Armeen bis Ende August 1990 kann durch das Streben nach Ordnung und Disziplin in der immer noch stark bewaffneten NVA erklärt werden. Seitens des Ministeriums der Verteidigung der Bundesrepublik Deutschland und der Bundeswehrführung existierte bis Sommer 1990 keine Initiative, die sich mit der Vereinigung beider deutscher Armeen ernsthaft befasst hätte.

Die Nationale Volksarmee hörte in der Nacht vom 2. bis 3. Oktober auf, zu bestehen, aber sie wurde nicht durch die militärische Kraft der Bundeswehr liquidiert, sondern durch den Willen der ostdeutschen Bevölkerung sich vom veralteten, rigiden und repressiven Regime zu befreien. In ersten demokratischen Wahlen im März 1990 hat sich die ostdeutsche Bevölkerung deutlich für die Parteien entschieden, die die

deutsche Vereinigung für ihr politisches Ziel erklärt haben. Der Untergang der DDR und ihrer Institutionen, somit auch der Nationalen Volksarmee, ist also durch den freien Willen ihrer Bürger entstanden. Es kam jedoch nicht zur Vereinigung von zwei gleichwertigen Partnern, kein neuer Staat ist entstanden, sondern die fünf neuen Länder sind zum existierenden politischen, wirtschaftlichen und sozialen System anhand des Artikels 23 des Grundgesetzes beigetreten. Die Entscheidung für einen Beitritt der DDR zur Bundesrepublik nach Artikel 23 des Grundgesetzes und nicht nach Artikel 146 GG, der die Ausarbeitung einer neuen Verfassung präsümiert, bedeutete einen vollständigen Institutionentransfer von Westen nach Osten. Damit blieb die Existenz der Bundeswehr mit ihren Struktur, Prinzipien, Rechten und Pflichten bewahrt.

Der Ausbau von neuen militärischen Bundeswehrstrukturen auf das Beitrittsgebiet erfolgte aus organisatorischer Sicht sehr schnell, wobei die vorgezeichneten Strukturen der ehemaligen NVA genutzt wurden. Dieser Prozess hat noch in einer Zeit stattgefunden, als die veränderte internationale Sicherheitslage die Durchführung mehrerer Aufgaben durch die Bundeswehr auf einmal abverlangt hat. Anhand der internationalen Vereinbarungen musste auch die „alte“ Bundeswehr die Anzahl ihrer Mannschaften reduzieren, gleichzeitig musste die vereinigte deutsche Armee ihre ersten Aufgaben der „out-of-area“ Missionen erfüllen und sowjetische Truppen bei ihrem Abzug unterstützen. Die Veränderung der internationalen Sicherheitslage, der Krieg im Persischen Golf, der Zerfall der Sowjetunion, die Kürzung des Verteidigungshaushaltes und die Konzentration der Öffentlichkeit, der medialen und politischen Szene auf neue Bundeswehraufgaben, überschatteten teilweise einen der ersten erfolgreichen Integrationsprozess in den neuen Bundesländern.

Die Integration der NVA in die Bundeswehr ist beendet. Waffen und Liegenschaften sind teilweise durch Bundeswehr weitergenutzt oder sie wurden vernichtet, weitergegeben oder verkauft. Die relativ kleine Gruppe von übernommenen zivilen und militärischen Personal erfüllt heute dieselben Aufgaben, im Rahmen der selben Militärstruktur, wie ihre Kollegen aus den alten Bundesländer. Die Offiziers- und Unteroffiziersanwärter aus alten und neuen Bundesländern durchlaufen dieselbe Bildung. Die Prinzipien der Inneren Führung und der „Staatsbürger in Uniform“ bewahrten sich auch bei der Übernahme der ehemaligen NVA Soldaten. Für die transformierte Bundeswehr gelten diese beiden Prinzipien weiter und bestimmen die zentrale Konzeption der deutschen Streitkräfte. Auch auf funktionaler Ebene kann 19 Jahre nach der Wiedervereinigung über Verwirklichung der Armee der Einheit

gesprochen werden. In Auslandseinsätzen sind Soldaten aus alten und neuen Ländern gemeinsam unterwegs und wenn man die Zahl der Bevölkerung bewertet, kommen sogar überproportional viele Rekruten und Kadetten aus den neuen Bundesländern. Bei der Überflutung im Jahre 1997 schrieb sich die Bundeswehr durch große Hilfsbereitschaft als eine Armee der Einheit auch bei der Bevölkerung ein, ähnlich wie im Jahre 1962 im Hamburg.

Über eine Armee der Einheit im rechtlichen Sinne kann man nur bedingt sprechen. Diese Einheit entsteht erst dann, wenn alle Soldaten die gleichen Rechte und Pflichten haben. Bei einer ungleichen Besoldung ist solche Situation nicht gegeben. Das Bundesrecht sieht vor, die Unterschiede in der Besoldung zwischen Ost und West bis Ende 2009 abzuschaffen. Trotzdem bestehen bei den ehemaligen Soldaten der NVA noch große Unterschiede bei Versorgung im Alter, Dienstgradführung usw. Solange diese Unterschiede nicht reduziert werden, ist der Begriff Armee der Einheit im rechtlichen Rahmen die falsche Bezeichnung. Dies könnte auch ein Grund dafür sein, den thematischen Bereich der Vereinigung beider deutschen Armeen in Zukunft in Berichten der Bundesregierung zur Lage der Deutschen Einheit vorkommen zu lassen.

Die Frage, ob es sich bei dem Prozess der Verschmelzung beider deutschen Armeen um eine Liquidation oder eher um eine Integration gehandelt hat, ist schwierig zu beantworten. Bei Berücksichtigung des Umfanges von Personalabbau überwiegt eindeutig der Aspekt der Liquidierung. Gleichwohl kann man aber nicht die Integrationsbemühungen bei der Übernahme von einem kleinen Prozentsatz der Angehörigen der ehemaligen NVA übersehen. Bei der Zahl der Übernommenen etwas unter 11 000 und der damals gegebenen Gesamtzahl der Bundeswehr bei 370 000 Mann, lag der Anteil der Übernommenen unter 3 %. Heute liegt der Anteil der Soldaten mit NVA Erfahrung sogar nur bei 1,5 %. Diese Anzahl von übernommenen Soldaten zeigt, dass die Regelungen des Einigungsvertrages in der Frage der Vereinigung beider Armeen in der Praxis als funktionsfähig betrachtet wurden. Die Strategie, die im Einigungsvertrag implementiert worden war, war eindeutig und gegenüber dem Ergebnis des kalten Krieges und dem Ergebnis der Errichtung „der ausgelebten sozialistischen Gesellschaft“ hinnehmbar. Der Kern der deutschen Streitkräfte hat die Bundeswehr gebildet und die NVA wurde aufgelöst. Aus politischen und sicherheitsbedingten Gründen wurde auch ein Teil der ehemaligen Angehörigen der NVA übernommen. Diese Angehörigen mussten sich gründlichen Kontroll- und Auswahlverfahren unterziehen und wurden im Geiste der Inneren Führung und

„Staatsbürger in Uniform“ umerzogen. Inwieweit sich ehemalige Soldaten der sozialistischen NVA auch diese Prinzipien wirklich verinnerlicht haben, muss dahingestellt bleiben.

Die Statistiken und Zahlen, die aus der Vereinigung beider deutschen Armeen hervorgehen, zeigen aber auch die Härte dieses Prozesses, hinter dem viele individuelle Schicksale versteckt sind. Die schnelle und intensive Transplantation des westdeutschen rechtlichen, wirtschaftlichen und sozialen Modells auf das Beitrittsgebiet und die Verpflichtungen, die aus den vertragsmäßigen Abmachungen hervorgehen und erst die deutsche Vereinigung ermöglichten, haben negative Auswirkungen in Form hoher Arbeitslosigkeit und unklarer Zukunft auch im Bereich der Streitkräfte. Den Preis für die deutsche Vereinigung zahlen aber alle Deutsche, nicht nur die Angehörigen der ehemaligen Nationalen Volksarmee.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Tištěné prameny

- Bundesministerium der Verteidigung (Hrsg.): Bundeswehr 1993 – Wir stellen uns den Herausforderungen, Reihe „Informationen zur Sicherheitspolitik, Bonn, Oktober 1993
- Bundesministerium der Verteidigung (Hrsg.): Bundeswehr – Streitkräfte der Einheit – Drei Jahre Bundeswehr in den neuen Bundesländern, Reihe „Informationen zur Sicherheitspolitik, Bonn, Oktober 1993
- Bundesministerium der Verteidigung (Hrsg.): Die Stationierung der Bundeswehr in Deutschland, Berlin, 1.10. 2004
- Bundesministerium der Verteidigung (Hrsg.): Weißbuch zur Sicherheit der Bundesrepublik Deutschland und zur Lage der Bundeswehr, Bonn 1994
- Bundesministerium der Verteidigung (Hrsg.): Weißbuch 2006. Zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr, Berlin, 25. 10. 2006
- Dokumenty Spolkového sněmu (stenografické záznamy) [Drucksachen des Deutschen Bundestages (Stenographische Berichte)], přístupné též na internetových stránkách <http://dip.bundestag.de/parfors/parfors.htm>
- Smlouva mezi Spolkovou republikou Německo a Německou demokratickou republikou o vzniku jednoty Německa z 31. 8. 1990 [Vertrag zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands vom 31.8.1990 (Einigungsvertrag - Einigungsvertrag)] BGBl. 1990 II, přístupný též na internetových stránkách Spolkového ministerstva spravedlnosti <http://bundesrecht.juris.de/einigvtr/>
- Usnesení Spolkového ústavního soudu z 12. července 1994 [Das Urteil des Bundesverfassungsgerichts vom 12. Juli], in: Europa-Archiv, Folge 15/1994, s. 427n
- Usnesení Spolkového ústavního soudu z 12. února 2003, BVerfG, 2 BvR 709/99 vom 12. 2. 2003, Absatz-Nr. (1 - 60), http://www.bverfg.de/entscheidungen/rs20030212_2bvr070999.htm

- Základní zákon Spolkové republiky Německo z 23. 5. 1949 [Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23.5. 1949], Stand Juli 2002, Bonn 2005

Odborná literatura a články

a) Monografie, studie, sborníky

- 50 Jahre Bundeswehr, tematické číslo časopisu *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 21/2005, Bonn
- **Allison**, Graham/Zelikow, Philip: *Essence of decision*, New York 1999
- **Björn**, Conrad / **Stumm**, Mario with a preface by **Harnish**, Sebastian: *German Strategic Culture and Institutional choice: Transatlanticism and/or Europeanism?*, Trierer Arbeitspapiere zur Internationalen politik, Lehrstuhl für Außenpolitik und Interntionale Beziehungen, Universität Trier 12/2004
- **Brinner**, Falko: Vom Feindbild zur Armee der Einheit. Die Bundeswehr der Einheit aus der persöhnlichen Sicht von zwei betroffenen Soldaten, in: Institut für Politik- und Verwaltungswissenschaften (Hrsg.): *Vom Feindbild zur Armee der Einheit*, Rostock 1998, s. 5-38
- **Collmer**, Sabine/**Meyer**, Georg-Maria: Früher „Zur Fahne“ heute „Zum Bund“- Soziale Deutungsmuster von wehrpflichtigen Soldaten aus den neuen Bundesländern, in: Klein, Paul/ Zimmermann, Rolf (Hrsg.), *Beispielhaft ? Eine Zwischenbilanz zur Eingliederung der Nationalen Volksarmee in die Bundeswehr*, Baden-Baden 1993, s. 37-51
- **Deim**, Werner: Die beiden deutschen Armeen: Bundeswehr und NVA, in: Mars, Osnabrück 1995, s. 341-360
- **Fischer**, Alexander: *Zwischenbilanz des militärischen Einigungsprozesses?*, in: *Deutschland-Archiv* 1995, s.779-791
- **Glaser**, Günther (Hrsg.): "Reorganisation der Polizei" oder getarnte Bewaffnung der SBZ im Kalten Krieg? *Dokumente und Materialien zur sicherheits- und militärpolitischen Weichenstellung in Ostdeutschland 1948/49*, Frankfurt a.M. 1995

- **Gülich, Wolfgang:** Der Prozeß der deutsch-deutschen militärischen Vereinigung aus der Sicht eines Brigadekommandeurs in den neuen Bundesländern – Versuch einer ersten Bewertung, in: Klein, Paul/ Zimmermann, Rolf (Hrsg.), Beispielhaft ? Eine Zwischenbilanz zur Eingliederung der Nationalen Volksarmee in die Bundeswehr, Baden-Baden 1993, s. 21-37
- **Hagena, Hermann:** NVA-Soldaten in der Bundeswehr. Integration – nicht Restverwertung, in: Europäische Wehrkunde – Wehrwissenschaftliche Rundschau, 10/1990, Herford, s. 568-573
- **Hagena, Hermann:** Reform für die NVA. Vom Parteisoldaten zum Staatsbürger in Uniform, in: Europäische Wehrkunde – Wehrwissenschaftliche Rundschau, 3/1990, Herford, s. 172- 175
- **Hellman, G./Baumann, R./Wagner, W.:** Deutsche Außenpolitik, Wiesbaden 2006
- **Herrguth, Jürgen:** „Werter Herr Minister“. So fing es an. Bewerbungen von Offizieren der NVA, in: Klein, Paul/ Zimmermann, Rolf (Hrsg.), Beispielhaft ? Eine Zwischenbilanz zur Eingliederung der Nationalen Volksarmee in die Bundeswehr, Baden-Baden 1993
- **Herspring, Dale:** Requiem for an Army - The Demise of the East German Military, New York, Oxford 1998
- **Holzweißig, Gunter:** Die Nationale Volksarmee nach dem Umbruch in der DDR, in: Aussenpolitik IV/1990, s. 397-402
- **Jäckel, Eberhard:** Das deutsche Jahrhundert. Eine historische Bilanz, Deutsche Verlags-Anstalt 1996
- **Klein,Paul/Lippert, Ekkehard/Meyer, Georg-Maria:** Zur sozialen Befindlichkeit von Offizieren und Unteroffizieren aus der damaligen Nationalen Volksarmee, in: Klein, Paul/ Zimmermann, Rolf (Hrsg.), Beispielhaft ? Eine Zwischenbilanz zur Eingliederung der Nationalen Volksarmee in die Bundeswehr, Baden-Baden 1993, s. 51-62
- **Kohr, Heinz-Ulrich:** Psychological Problems in the German Unification Paper presented at the Congress on the German Unification of the Korean Psychological Association, Seoul, June 11-12, 1993, Sozialwissenschaftliches

Institut der Bundeswehr, Arbeitspapier Nr.81, München 1993,
http://www.sowi.bundeswehr.de/portal/PA_1_0_P3/PortalFiles/02DB040000000001/W2776G36900INFODE/Ap_081_englisch.pdf?yw_repository=youatweb

- **Kowalczyk**, Jürgen: Rechtliche Aspekte der Zusammenführung von Bundeswehr und Nationaler Volksarmee. Eine Bestandaufnahme nach fünf Jahren Deutscher Einheit, Frankfurt am Main 1996
- **Leonhard**, Nina: Die Bundeswehr und die „innere Einheit“: Einstellungen von ost- und westdeutschen Soldaten im Vergleich, Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr, Arbeitspapier Nr.136, Strausberg 2004,
http://www.sowi.bundeswehr.de/portal/PA_1_0_P3/PortalFiles/02DB040000000001/W26GW8UM652INFODE/ap_136.pdf?yw_repository=youatweb
- **Longhurst**, Kerry: Germany and the use of force, The evolution of German security policy 1990 – 2003, Manchester 2004
- **Lüder**, Almut: Die Mauer in der Sold-Tüte, in: Das Parlament, Nr. 21/2005,
<http://www.das-parlament.de/2005/21/thema/007.html>
- **Model**, Hansgeorg: Die Übernahme der Nationalen Volksarmee (NVA) – ein Meilenstein bei der Realisierung der Armee der Einheit, in: Mars, Osnabrück 1995, s. 360-373
- **Pöttsch**, Horst: Die deutsche Demokratie, Bonn 2004
- **Reeb**, Joachim: Eingliederung ehemaliger NVA- Berufssoldaten in die Bundeswehr, in: Deutschland-Archiv 1992, s. 845-857
- **Seidler**, Franz: Frauen zu den Waffen?, Bonn 1998
- **Schattschneider**, Gudrun/**Weniger**, Frank: Ist die Zussammenführung von Bundeswehr und Nationaler Volksarmee inzwischen abgeschlossen?, in: Neue Zeitschrift für Wehrrecht, 6/2004, Berlin, s. 233-248
- **Schneider**, Peter: Die neuen Kamaraden. Eine Meisterleistung der Vereinigung. Wie die NVA aufgelöst wurde, in: Der Spiegel, Nr.24/1994, s. 74-89
- **Schroeder**, Klaus: Der SED-Staat. Geschichte und Strukturen der DDR, München 1998

- **Stoltenberg**, Gerhard: "Sicherheitspolitische Verantwortung", in: Thoß, Bruno (Hrsg.): Vom Kalten Krieg zur deutschen Einheit. Analysen und Zeitzeugenberichte zur deutschen Militärgeschichte 1945 bis 1995, München 1995, s. 447-452
- **Thoß**, Bruno (Hrsg.): Volksarmee schaffen - ohne Geschrei : Studien zu den Anfängen einer verdeckten Aufrüstung in der SBZ/DDR 1947-1952, Oldenburg 1994
- **Uzulis**, Andre: Die Bundeswehr. Eine politische Geschichte, Hamburg 2005
- **von Plato**, Alexander: Die Vereinigung Deutschlands - ein weltpolitisches Machtspiel, Bonn 2003
- **von Scheven**, Werner: "Die Bundeswehr und der Aufbau Ost", in: Thoß, Bruno (Hrsg.): Vom Kalten Krieg zur deutschen Einheit. Analysen und Zeitzeugenberichte zur deutschen Militärgeschichte 1945 bis 1995, München 1995, s. 473-503
- **Weidenfeld**, Werner: Der „Zwei - plus - Vier“- Vertrag, in: In: Schmidt, Siegmund/Hellman, Gunther/Wolf, Reinhard: Handbuch zur deutschen Aussenpolitik. Wiesbaden 2007, s. 112-123
- **Weisswange**, Jan-Philipp: Der sicherheitspolitische Entwicklungsprozeß der Bundesrepublik Deutschland 1990-2002. Neue Orientierungen einer euro-atlantischen Sicherheitskultur, Albert-Ludwigs-Universität Freiburg i. Br. 2003
- **Winkler**, Heinrich August: Der lange Weg nach Westen. Deutsche Geschichte 1933-1990, Bonn 2005
- **Zander**, Eberhard: Probleme und Aspekte der Tradition in neuen deutschen Streitkräften in West und Ost. Ein Vergleich der Traditionen von Bundeswehr und Nationaler Volksarmee, Christian-Albrechts-Universität Kiel 2000

b) Paměti

- **Ablaß**, Werner: Zapfenstreich. Von der NVA zur Bundeswehr, Düsseldorf 1992
- **Eppelmann**, Rainer: Wendewege. Briefe an die Familie. Berlin 1992

- **Hoffmann**, Theodore: Das letzte Kommando. Ein Minister erinnert sich, Herford 1993
- **Schönbohm**, Jörg: Zwei Armeen und ein Vaterland: Das Ende der nationalen Volksarmee, Berlin 1992
- **Stoltenberg**, Gerhard: Wendepunkte. Stationen Deutscher Politik 1947-1990, Berlin 1997

Publikovaná interview, proslovy a tisková prohlášení

- **Jung**, Franz-Josef: Interview mit Bundesminister der Verteidigung, Dr. Franz Josef Jung, Werdegang, Handlungsfelder und erste Erfahrungen aus Kontakten mit der Truppe und den Vertrauenspersonen am 02. Dezember 2005; Die Wehrpflichtarmee weiter entwickeln, in: Stichworte zur Sicherheitspolitik, Nr. 11/12 November/Dezember 2005, http://www.bundesregierung.de/nm_23778/Content/DE/PeriodischerBericht/StichworteSicherheitspolitik/2006/01/2006-01-06-ausgabe-november-dezember-2005.html
- **Köhler**, Horst: „Einsatz für Freiheit und Sicherheit“, Rede von Bundespräsident Horst Köhler auf der Kommandeurtagung der Bundeswehr am 10. Oktober 2005 in Bonn. In: Bulletin 1996-2006, Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, Berlin 2007 [CD-ROM]
- **Merkel**, Angela: „Gehe ins Offene“, Rede von Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel beim Festakt zum Tag der Deutschen Einheit am 3. Oktober 2006 in Kiel. In: Bulletin 1996-2006, Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, Berlin 2007 [CD-ROM].
- **Schneiderhahn**, Wolfgang: Ansprache des Generalinspektors der Bundeswehr General Wolfgang Schneiderhan anlässlich des Festaktes "15 Jahre Armee der Einheit" im Rahmen der Jubiläumsveranstaltungen 50 Jahre Bundeswehr am 04. Oktober 2005 in Erfurt, http://www.bmvg.de/portal/a/bmvg/kcxml/04_Sj9SPykssy0xPLMnMz0vM0Y_QjzKLd4k38TIHSYGZbkAmTCwoJVXf1yM_N1XfWz9AvyA3otzRUVERAEQ5aL0!/delta/base64xml/L2dJQSEvUUt3QS80SVVFLzZfRF80Sjc!?yw_conten tURL=%2FC1256F1200608B1B%2FW26GQGF2153INFODE%2Fcontent.jsp

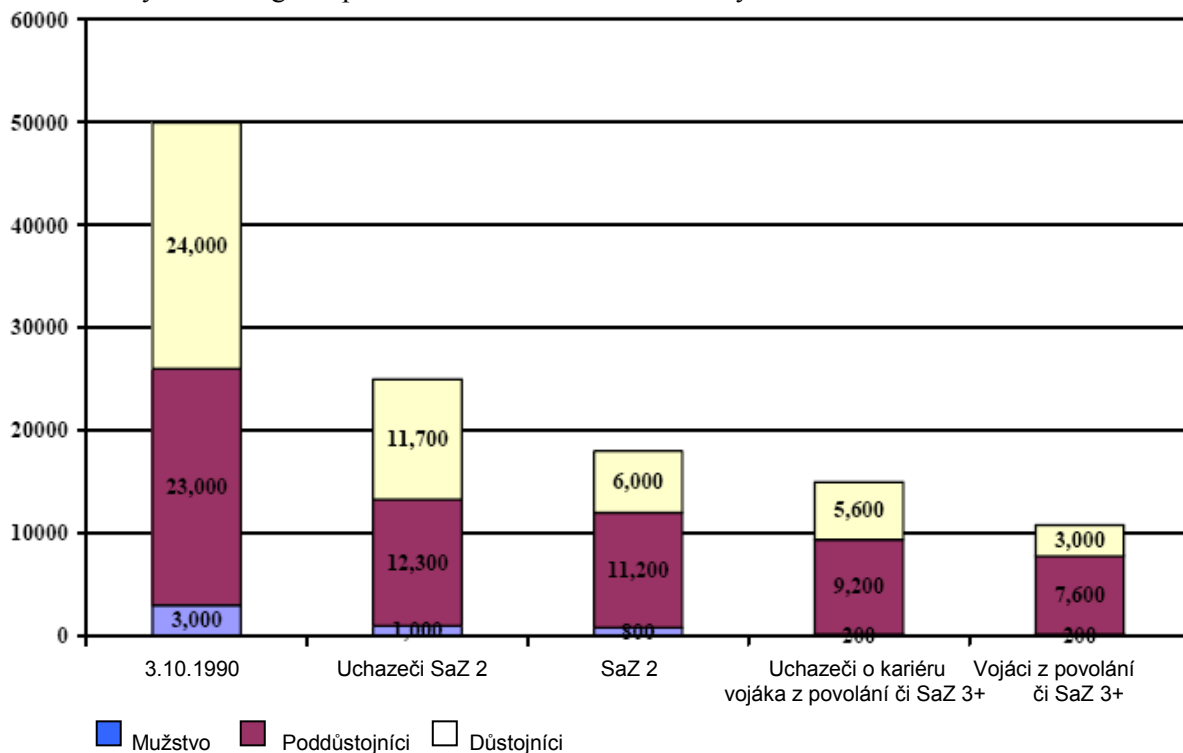
- **Struck**, Peter: Kolumne von Verteidigungsminister Peter Struck vom 7. Juni 2005,
http://www.bmvg.de/portal/a/bmvg/kcxml/04_Sj9SPykssy0xPLMnMz0vM0Y_QjzKLd4k3cTcHSUGYxvqR6GJu5gixojRUfW99X4_83FT9AP2C3NCIckdHRQBKxVXm/delta/base64xml/L2dJQSEvUUt3QS80SVVFLzZfRF80SjM!?yw_contentURL=/C1256F1200608B1B/W26D5APM766INFODE/content.jsp

Internetové zdroje

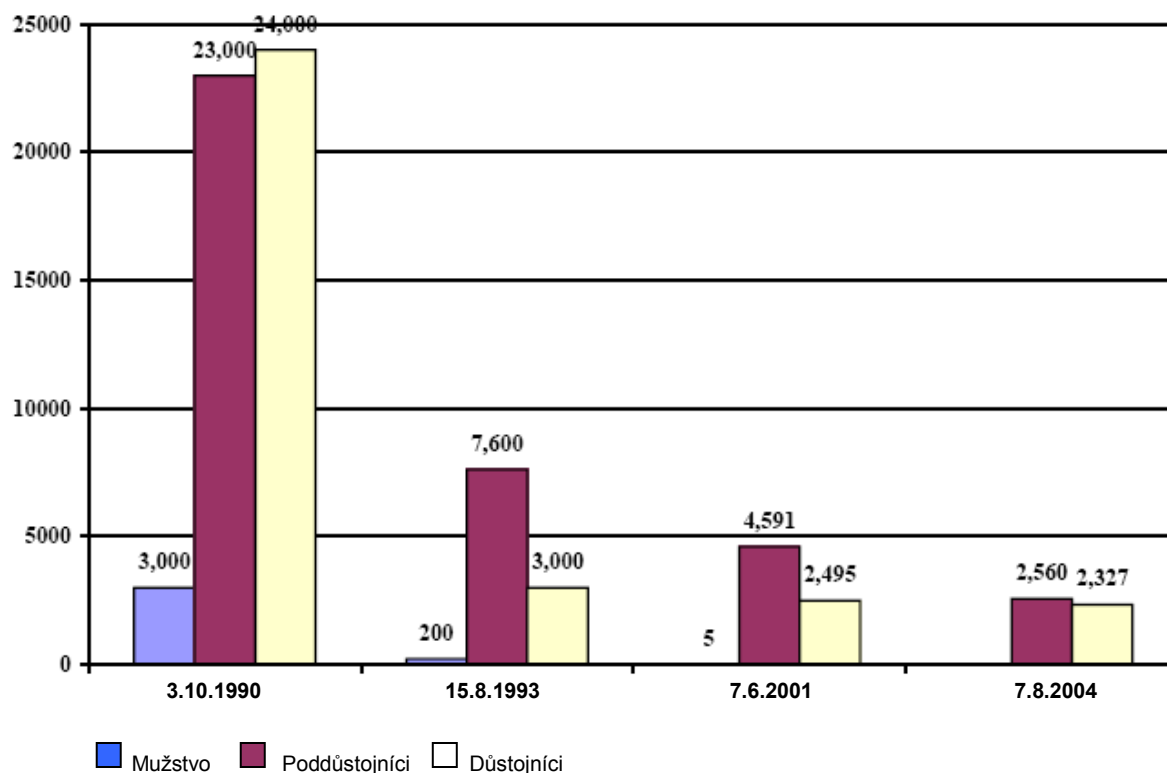
- Oficiální stránky Bundeswehru: www.bundeswehr.de
- Oficiální stránky spolkového ministerstva obrany: www.bmvg.de

PŘÍLOHY

Graf č.1 Výchozí integrace personálu Německé lidové armády do Bundeswehru ke dni 3.10.1990

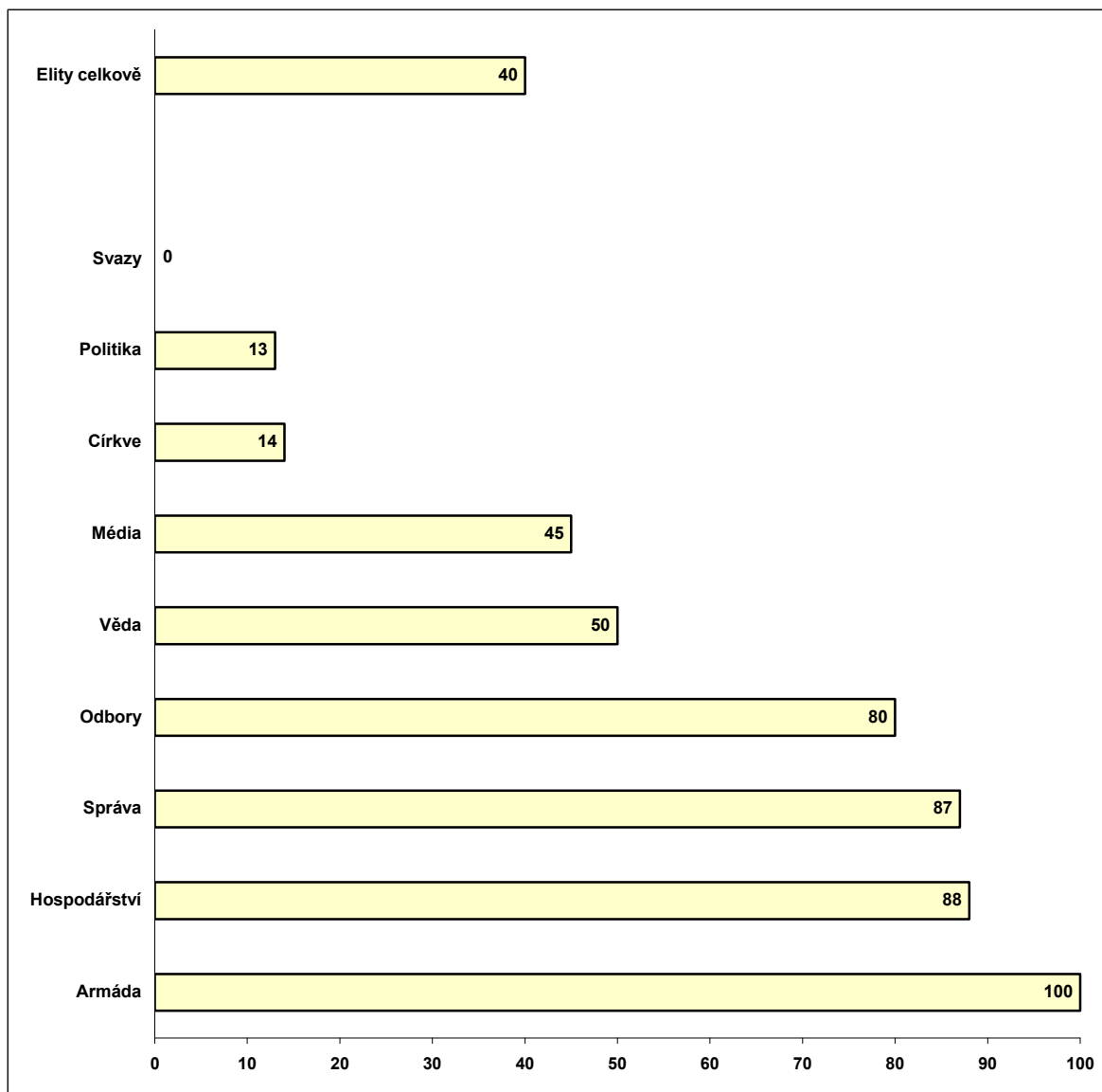

Graf č. 2 Souhrnná integrace personálu Německé lidové armády do Bundeswehru

Zdroj Grafů 1 a 2: Bundesministerium der Verteidigung, Hintergrundinformationen zur Eingliederung von Soldaten der NVA in die Bundeswehr, Anzahl der Anträge und tatsächliche Übernahme in die Bundeswehr, <http://www.50-jahre-bundeswehr.de> (přístup 9. 5. 2008)

Graf č. 3 Podíl západoněmeckých elit v nových spolkových zemích v r. 1995 (v %)

Graf převzat a upraven dle: Potsdamer Elitestudie, Christian Welzel: Demokratischer Elitewandel, Opladen 1997 in: *Informationen zur politischen Bildung Nr.269/2004*, Sozialer Wandel in Deutschland, s. 25

Tabulka č. 3 Názory na podporu integrace bývalých příslušníků NVA ze strany politických stran

	SPD	CDU	FDP	Bü90/Grüne	PDS
Rozhodně podporována	1,3	0,9	0,4	0,1	23,1
Spíše podporována než zabraňována	20,3	14,2	14,7	4,6	45,7
Spíše zabraňována než podporována	56,2	42,0	41,0	30,8	11,5
Rozhodně zabraňována	8,9	30,3	21,3	46,2	4,0
Obtížné posuzovat	10,9	10,3	19,7	15,3	13,2

Zdroj: Arbeitsgruppe Geschichte der NVA und Integration ehemaliger NVA-Angehöriger in Gesellschaft und Bundeswehr beim Landesverband Ost des Deutschen BundeswehrVerbandes, Ehemalige

**Anlage I Kap XIX B II Anlage I Kapitel XIX
Sachgebiet B - Recht der Soldaten
Abschnitt II**

Bundesrecht wird wie folgt geändert und ergänzt:

1. Soldatenversorgungsgesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. März 1987 (BGBl. I S. 842), zuletzt geändert durch Artikel 4 des Gesetzes vom 26. Juni 1990 (BGBl. I S. 1211)

a) In der Inhaltsübersicht wird im Sechsten Teil nach Nummer 4 folgende Nummer 4a eingefügt:

"4a. Übergangsregelungen aus Anlaß der Herstellung der Einheit Deutschlands ... 92a".

b) Nach § 92 wird folgender Unterabschnitt eingefügt:

"4a. Übergangsregelungen aus Anlaß der Herstellung der Einheit Deutschlands

§ 92a

Die Bundesregierung wird ermächtigt, durch Rechtsverordnung, die bis zum 30. September 1992 zu erlassen ist, mit Zustimmung des Bundesrates für die Soldatenversorgung Übergangsregelungen zu bestimmen, die den besonderen Verhältnissen in dem in Artikel 3 des Vertrages genannten Gebiet Rechnung tragen. Die Verordnungsermächtigung erstreckt sich insbesondere auf Art, Berechnungsgrundlagen, Höhe von Versorgungsleistungen und Ruhensregelungen abweichend von diesem Gesetz."

2. Für Rechtsverhältnisse der Soldaten der ehemaligen Nationalen Volksarmee gelten die folgenden besonderen Bestimmungen:

§ 1

Die Soldaten der ehemaligen Nationalen Volksarmee sind mit dem Wirksamwerden des Beitritts Soldaten der Bundeswehr. Über ihr Dienstverhältnis wird bestimmt:

1. Ein Soldat, der auf Grund der Wehrpflicht Wehrdienst leistet, steht in einem Wehrdienstverhältnis nach dem Soldatengesetz in Verbindung mit dem Wehrpflichtgesetz.

2. Für Soldaten auf Zeit und für Berufssoldaten, die beim Wirksamwerden des Beitritts der ehemaligen Nationalen Volksarmee angehörten, gelten die am Tage vor dem Wirksamwerden des Beitritts für sie geltenden Dienstverhältnisse nach Maßgabe der nachfolgenden Vorschriften fort.

§ 2

(1) Das Dienstverhältnis eines Soldaten auf Zeit oder Berufssoldaten der ehemaligen Nationalen Volksarmee ruht mit dem Wirksamwerden des Beitritts.

(2) Während des Ruhens des Dienstverhältnisses nach Absatz 1 hat der Soldat Anspruch auf ein monatliches Wartegeld in Höhe von 70 vom Hundert der durchschnittlichen monatlichen Dienstbezüge der letzten sechs Monate; einmalige oder Sonderzahlungen werden hierbei nicht berücksichtigt. Während der Ruhenszeit anderweitig erzieltetes Erwerbseinkommen oder Lohnersatzleistungen sind auf das monatliche Wartegeld anzurechnen, soweit die Summe aus diesen Einnahmen und dem Wartegeld die Bemessungsgrundlage des Wartegeldes übersteigt.

(3) Wird der Soldat auf Zeit oder Berufssoldat der ehemaligen Nationalen Volksarmee nicht innerhalb von sechs Monaten weiterverwendet, endet das Dienstverhältnis mit Ablauf dieser Frist; hat er am Tage des Beitritts das 50. Lebensjahr vollendet, beträgt die Frist neun Monate. Während der Frist gelten die Entlassungsvorschriften des § 7 Abs. 1 Satz 1 bis 3 und Abs. 2 dieses Abschnitts. Die Heilfürsorge in der Zeit des Anspruchs auf Wartegeld richtet sich nach § 5, die Versorgungsbezüge richten sich nach § 6 dieses Abschnitts.

(4) Für Soldaten auf Zeit oder Berufssoldaten, die nach Absatz 3 Satz 1 nicht weiterverwendet werden oder nach Absatz 3 Satz 2 entlassen werden, gilt § 6 Absatz 2 dieses Abschnitts entsprechend.

§ 3

Wenn der Bundesminister der Verteidigung bestimmt, daß militärische Einheiten, Verbände, Dienststellen oder Einrichtungen der ehemaligen Nationalen Volksarmee ganz oder teilweise fortbestehen oder in andere Einheiten, Verbände, Dienststellen oder Einrichtungen eingegliedert werden, findet § 2 Abs. 1 dieses Abschnitts auf die dort verwendeten Soldaten auf Zeit und Berufssoldaten keine Anwendung. In diesen Fällen gelten die bestehenden soldatischen Dienstverhältnisse nach Maßgabe der §§ 4 bis 7 dieses Abschnitts weiter.

§ 4

(1) Die nach dem bisherigen Recht der Deutschen Demokratischen Republik bestehenden soldatischen Rechte und Pflichten der Soldaten der ehemaligen Nationalen Volksarmee sind erloschen.

(2) Die Rechte und Pflichten der Soldaten auf Zeit und Berufssoldaten der ehemaligen Nationalen Volksarmee bestimmen sich nach den entsprechend anzuwendenden Vorschriften des § 1 Abs. 4 und 5 sowie des zweiten Unterabschnitts des ersten Abschnitts des Soldatengesetzes mit Ausnahme der §§ 9, 27 und 30 Abs. 1 bis 4.

(3) Der Bundesminister der Verteidigung bestimmt, welchen Dienstgrad sie vorläufig führen dürfen. Er berücksichtigt dabei Vorbildung, Ausbildung, Dienstzeiten, Laufbahnzugehörigkeit und Funktionen in der Nationalen Volksarmee und setzt sie in Beziehung zur dienstgradgerechten Verwendbarkeit in der Bundeswehr.

§ 5

(1) Besoldung und Heilfürsorge richten sich für Soldaten auf Zeit und Berufssoldaten der ehemaligen Nationalen Volksarmee nach dem Recht, das am Tage vor dem Wirksamwerden des Beitritts in der Deutschen Demokratischen Republik gilt. Die Bundesregierung wird bis zum 30. September 1992 ermächtigt, durch Rechtsverordnung, die nicht der Zustimmung des Bundesrates bedarf, Besoldung und Heilfürsorge auf die Angemessenheit im Verhältnis zu den Regelungen in anderen Bereichen des öffentlichen Dienstes zu überprüfen und neu festzusetzen. Sonderleistungen aus Anlaß der Entlassung und Leistungen, deren Gewährung auf einen der in § 7 Abs. 2 dieses Abschnitts genannten oder mit diesen vergleichbare Sachverhalte zurückzuführen ist, sind ausgeschlossen.

(2) Besoldung und Heilfürsorge werden der Entwicklung in dem in Artikel 3 des Vertrages genannten Gebiet entsprechend den dort geltenden Regelungen im zivilen öffentlichen Dienst angepaßt. Näheres regelt die Bundesregierung durch Rechtsverordnung; die Ermächtigung ist bis zum 30. September 1992 befristet.

(3) Die Bezüge der Soldaten, die auf Grund der Wehrpflicht Wehrdienst leisten, richten sich nach dem Wehrsoldgesetz mit der sich aus Anlage I Kapitel XIX Sachgebiet A Abschnitt III Nummer 17 ergebenden Übergangsregelung.

§ 6

(1) Für die Versorgungsbezüge gelten die Regelungen der Anlage II Kapitel VIII Buchstabe H Abschnitt III Nr. 9. Für die Beschädigtenversorgung von Soldaten, die nach dem Wirksamwerden des Beitritts eine Wehrdienstbeschädigung erleiden, gelten die Vorschriften des Soldatenversorgungsgesetzes.

(2) Für die Eingliederung in das zivile Berufsleben gelten die Vorschriften des Arbeitsförderungsgesetzes, insbesondere für Maßnahmen der beruflichen Ausbildung, Fortbildung und Umschulung. Durch den Berufsförderungsdienst der Bundeswehr wird zusätzliche Hilfestellung gewährt.

(3) § 5 Abs. 1 Satz 2 und 3 dieses Abschnitts gilt entsprechend.

§ 7

(1) Ein Soldat auf Zeit oder Berufssoldat der ehemaligen Nationalen Volksarmee ist zu entlassen, wenn er dies beantragt. Ein Soldat auf Zeit ist zu entlassen, wenn die festgesetzte Dienstzeit endet. Ein Berufssoldat kann entlassen werden, wenn er die nach bisherigem Recht geltende Mindestdienstzeit erreicht oder überschritten hat. Ein Soldat auf Zeit oder Berufssoldat kann ferner entlassen werden,

1. wenn er wegen mangelnder fachlicher Qualifikation oder persönlicher Eignung den Anforderungen nicht entspricht,

2. wenn er wegen mangelnden Bedarfs nicht mehr verwendbar ist oder
3. wenn die bisherige Beschäftigungsstelle ganz oder teilweise aufgelöst wird oder bei Verschmelzung, Eingliederung oder wesentlicher Änderung ihres Aufbaus die bisherige oder eine anderweitige Verwendung nicht mehr möglich ist.

In den Fällen des Satzes 1 und des Satzes 4 Nr. 2 und 3 kann ein Übergangsgeld gewährt werden, das nach Höhe und Dauer dem monatlichen Wartegeld nach § 2 Abs. 2 Satz 1 und Abs. 3 Satz 1 dieses Abschnitts entspricht, im Falle des Satzes 1 jedoch nicht, wenn die Voraussetzungen des Satzes 4 Nr. 1 vorliegen. § 2 Abs. 2 Satz 2 dieses Abschnitts gilt entsprechend.

(2) Ein Soldat auf Zeit oder Berufssoldat der ehemaligen Nationalen Volksarmee ist zu entlassen, wenn er

1. gegen die Grundsätze der Menschlichkeit oder Rechtsstaatlichkeit verstoßen hat, insbesondere die im Internationalen Pakt über bürgerliche und politische Rechte vom 19. Dezember 1966 gewährleisteten Menschenrechte oder die in der Allgemeinen Erklärung der Menschenrechte vom 10. Dezember 1948 enthaltenen Grundsätze verletzt hat oder
2. für das frühere Ministerium für Staatssicherheit/Amt für Nationale Sicherheit tätig war und dadurch die Fortsetzung des Dienstverhältnisses unzumutbar erscheint.

(3) Die Entlassungsverfügung muß dem Soldaten in den Fällen des Absatzes 1 Satz 4 Nr. 1 bis 3 spätestens zwei Monate vor dem Entlassungstag zugestellt werden.

§ 8

(1) Ein Soldat auf Zeit oder Berufssoldat der ehemaligen Nationalen Volksarmee im Sinne des § 1 Nr. 2 dieses Abschnitts kann auf Grund freiwilliger Verpflichtung nach den Vorschriften des Soldatengesetzes für zwei Jahre in das Dienstverhältnis eines Soldaten auf Zeit berufen werden. Die Altersgrenze des § 40 Abs. 1 Nr. 1 des Soldatengesetzes findet keine Anwendung.

(2) Die Bundesregierung regelt durch Rechtsverordnung in Abweichung von § 27 Abs. 4 Satz 3 des Soldatengesetzes die Verleihung eines höheren als des untersten Dienstgrades der Mannschaften bei der Berufung.

(3) Die Besoldung richtet sich nach dem Bundesbesoldungsgesetz in Verbindung mit den sich aus Anlage I Kapitel XIX Sachgebiet A Abschnitt II Nummer 3 und Abschnitt III Nummer 11 ergebenden Übergangsregelungen.

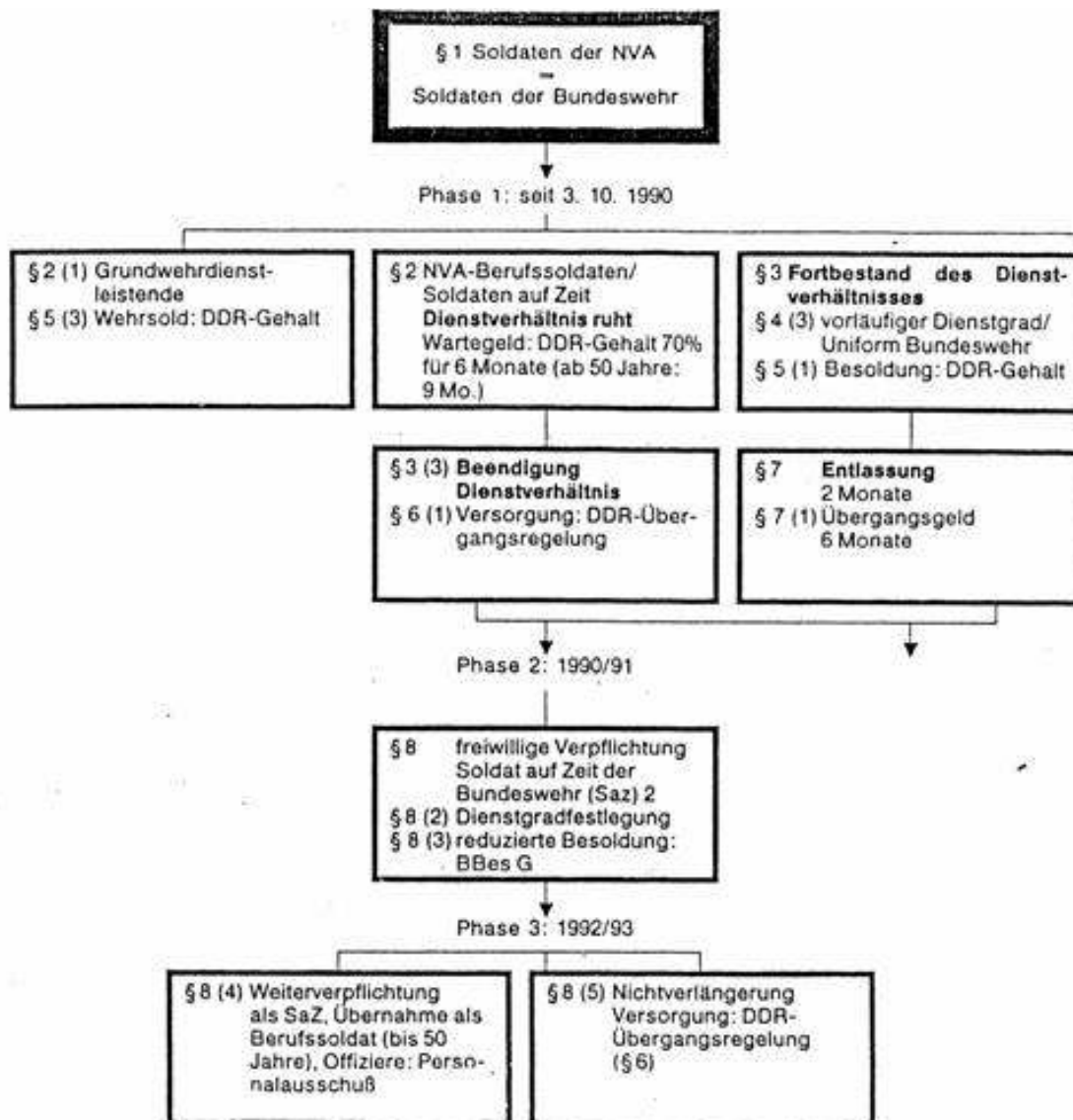
(4) Der Bundesminister der Verteidigung entscheidet über eine Verlängerung der Dienstzeit und über die Übernahme zum Berufssoldaten. Er hört vor der Übernahme von Offizieren zu Berufssoldaten einen unabhängigen Ausschuß zur persönlichen Eignung an. Zusammensetzung, Befugnisse und Verfahren dieses Ausschusses regelt die Bundesregierung. Die Ernennung zum Berufssoldaten ist in der Regel nicht zulässig, wenn der Bewerber das 50. Lebensjahr vollendet hat.

(5) Die Versorgungsbezüge des nach Absatz 1 berufenen Soldaten auf Zeit, dessen Dienstzeit nicht verlängert wird oder der nicht als Berufssoldat übernommen wird, richten sich nach § 6 dieses Abschnitts.

§ 9

Die vorstehenden Regelungen dieses Abschnitts treten mit Ablauf des 31. Dezember 1996 außer Kraft.

Zdroj: Smlouva mezi Spolkovou republikou Německo a Německou demokratickou republikou o vzniku jednoty Německa z 31.8. 1990 [Vertrag zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands vom 31.8.1990 (Einigungsvertrag - Einigungsvertrag)] BGBl. 1990 II, přístupný též na internetových stránkách Spolkového ministerstva spravedlnosti <http://bundesrecht.juris.de/einigvtr/BJNR208890990BJNE024200301.html>

Zdroj: Reeb, Joachim: Eingliederung ehemaliger NVA- Berufssoldaten in die Bundeswehr, in: Deutschland-Archiv 1992, s. 845-857, s.851

URKUNDE

Name,

Vorname

geb. am

hat vom

bis

aktiven Wehrdienst geleistet.

Entsprechend Befehl Nr. /90
des Ministers für Abrüstung und Verteidigung
wurde er im Zusammenhang mit der Reduzierung der NVA
und Strukturveränderungen
aus dem aktiven Wehrdienst entlassen.

Er ist berechtigt, den Dienstgrad

a. D. (außer Dienst)

zu führen.

Abbeß
Unterschrift

Zdroj: Zander, Eberhard: Probleme und Aspekte der Tradition in neuen deutschen Streitkräften in West und Ost. Ein Vergleich der Traditionen von Bundeswehr und Nationaler Volksarmee, Christian-Albrechts-Universität Kiel 2000, s. 246